Петро Поплавський, Юрій Ячейкін

СПЛЯЧИЙ ЛЕЛЕКА

Пригодницький роман

Розділ 1

ГРОЗА УЗИМКУ

Рейх готувався до різдва, до нього лишалося два тижні, У вітринах деяких берлінських крамниць уже красувалися смажені гуси. Звісно, ціни шалені. Але ж час — воєнний! Все ж раз на рік можна й порозкошувати. Що важить сотня — друга рейхсмарок, коли марилося цілими маєтками? Чорнозем України, Дону і Кубані лишалося тільки розподілити між сумлінними німецькими бауерами, що повинні цивілізувати тамтешніх дикунів-унтерменшів. Висока й благородна культуртрегерська місія! Рабство? Работоргівля? А що, власне, у цьому поганого? Хіба не рабство породило зразкову навіки-віків античну цивілізацію?

До відома всіх було донесено передріздвяний наказ фюрера.

"Фюрер

і верховний головнокомандуючий збройними силами

ОПЕРАТИВНИЙ НАКАЗ № 1

Літня та осіння кампанії цього року[1] за винятком окремих операцій, які ще тривають, і запланованих наступальних дій місцевого характеру закінчені. Досягнуто величезних успіхів.

Внаслідок могутнього наступу противника притиснуто до Кавказу і Дону, а центральна частина Росії в основному відрізана від життєво важливих для подальшого ведення війни районів Кавказу. На інших ділянках фронту успішно відбито всі відволікаючі удари росіян з незначними для нас втратами. При цьому Противник зазнав величезних людських втрат.

…Нам належить провести ще одну зимову кампанію. Завдання Східного фронту — будь-що утримати здобуті рубежі, давати відсіч на будь-які спроби ворога прорвати їх і тим самим створити сприятливі умови для нашого наступу 1943 року, щоб остаточно знищити найнебезпечнішого противника… В останніх баталіях росіяни знекровлені і тому не зможуть вводити свіжі сили взимку 1942–43 року, як це було минулого року. У будь-якому випадку наступна зима не буде суворіша і важча, аніж минулорічна…"

Здавалося, цей публічний наказ про зимівлю, в якому вже й слівцем не йшлося про бліцкриг[2] і взагалі про близький кінець війни, приспав усіляку пильність і насторогу.

Для міських бюргерів та сільських бауерів фронт неначе припинив існування аж до наступного і, беззаперечно, переможного літа. Для них ніщо не віщувало зимової грози. А хазяйновитий нордичний Санта-Клаус[3], завдяки блискуче організованим реквізиціям по всій поневоленій Європі, а надто — Росії, завбачливо надсилав наперед приготовані різдвяні дарунки. Гери і фрау, задоволено покректуючи та охкаючи, приймали пакунки, на яких тільки поштові штемпелі та зворотні адреси нагадували про Східний фронт.

У цьому самогіпнозі небо війни, звитяжне небо непереможного старонімецького бога грому та бурі Тора, здавалося чистим і безхмарним. Тому коли слово "Сталінград" несподівано загриміло з наче ясного неба, то спершу мало хто міг той грім до пуття осмислити. Наступальні дії радянських військ сприймалися як незначне фронтове

пожвавлення суто місцевого значення. Як і передбачав в "Оперативному наказі" на зимівлю несхибний геній провидця-фюрера…

Того дня, 19 листопада 1942 року, мільйони німців і гадки не мали, що ото й почалася агонія "тисячолітнього рейху", що саме в ці, ще порівняно безжурні часи в’яжуться зашморги для нацистських бонз і воєнних злочинців у цивільних смокінгах та генеральських мундирах і що помпезне святкування з нагоди десятиріччя коричневого мороку раптом перетвориться на всеімперські траурні дні по п’яти загиблих арміях.

Того дня імперська преса, теж заколисана тривалою тишею на Східному фронті, друкувала чергову, фанфарну промову рейхсміністра пропаганди доктора Йозефа Геббельса, проголошену ним в промисловому місті Дуйсбурзі: "Мета на Сході визначена й непохитна — радянська воєнна потуга… мусить бути повністю знищена". Рейхслейтер міністерства Східних земель, колишній фольксдойче з Прибалтики і "втікач з червоної Росії", отже, й непересічний знавець її, Альфред Розенберг просторікував у величезному політико-економічному огляді про "будівництво на Сході, що триває". Передова стаття газети "Фолькішер беобахтер", уся мов заслинена від лестощів на адресу дуче, оповідала, як "Італія впевнено йде до перемоги". Отож, "сіренький" рядок лише з одного речення в довгому загальновоєнному зведенні — "Слабкі радянські удари під Сталінградом" — мало хто помітив.

Але за кілька днів зчинилися справжнє газетне сум’яття, різноголоса радіоверемія, повний різнобій пояснень, які суперечили одне одному і, власне, всі загалом нічогісінько не пояснювали. Передусім на газетні шпальти знову витягли осоружного "генерала Зиму", головного "винуватця" минулорічної поразки під Москвою. Скрізь зарясніло тевтонською міфологією та історичними порівняннями з "героїчною давниною". Проте, мабуть, усі рекорди геббельсівської великої брехні побив військовий коментатор берлінського радіо, який висунув воістину фантастично карколомну версію щодо стратегії "завжди непереможного" вермахту.

"Одним з основних принципів німецької стратегії, — з апломбом пророкав він, — є відкривати час від часу пролами в лінії фронту, в які більшовики мали б спокусу вдертися собі на погибель. Можна з певністю сказати, що саме це відбувається зараз у закруті Дону".

І так далі...

Зовсім інший настрій оволодів верхівкою, що засіла по залізобетонних бункерах "Вольфшанце" — "Вовчого лігва" фюрера, вкопаного у болотяний грунт Східної Пруссії поблизу Растенбурга. Вікна "Гітлербункера" та бараків "Лейбштандарту СС", батальйону горлорізів з особистої охорони диктатора, були виключно на північ: фюрер, мов отой нічний кровожерний хижак, не терпів сонячного світла. Він же й назвав нове розташування ставки саме "Вовчим лігвом". Фюрер завжди виявляв неудавану прихильність до людей, в прізвищах яких корінилося слово "вольф"[4]...

Спершу серед штабістів виникла цілковита розгубленість, що відбилася навіть у суперечливих оперативних наказах. На зміну їй прийшла "залізна воля" фюрера. 22 листопада, близько опівночі, генерал-лейтенант Фрідріх Паулюс прийняв по радіо перший "фюрербефель"[5], адресований усьому обложеному в Сталінграді війську:

"6-та армія тимчасово оточена. Я знаю 6-ту армію та її головнокомандувача і певен, що в становищі, яке склалося, вони стійко триматимуться, 6-та армія має відати, що я зроблю все, аби їй допомогти і визволити. Я своєчасно виголошу їй свої накази".

Наступної ночі генерал-лейтенант Паулюс заблагав дозволу на прорив його військ в південно-західному напрямку, назустріч 1-й танковій армії генерал-полковника фон Клейста. А це означало: залишити розрекламований нацистською пропагандою на весь світ Сталінград, місто, падіння якого стало б сигналом до негайного нападу і

розбою з боку Японії і Туреччини, які чекали цього вже півроку з військами напоготові.

24 листопада, рано-вранці, в "котел" на швидких радіохвилях пішло "остаточне рішення фюрера". Наказано: 6-й армії міцно закріпитися на своїх позиціях, весь "котел" оголошувався "обложеною фортецею Сталінград", яку повинні визволити новостворювана ударна армія під командуванням фельдмаршала фон Манштейна, 4-й повітряний флот уславленого аса генерал-полковника фон Ріхтгофена, що досі з успіхом діяв на Кавказі, брав на себе харчове і бойове постачання 6-й армії, утворивши "повітряний міст". Було наказано стояти до переможного кінця! Коротко й ясно.

У нервовій лихоманці минали дні. Гітлер нетерпляче ждав звісток із Східного фронту і найбільше — з помпезно проголошеної ним "фортеці". Слово "котел", що було увійшло в мову, вмить зникло як з воєнної термінології, так і з приватного вжитку: його вже ніхто не насмілювався вимовляти й пошепки.

Дні летіли, як миттєві спалахи, а генералітет все не наважувався глянути правді в очі. Він пом’якшував прикрі повідомлення, применшував значення очевидних фактів, намагався витлумачити їх вигідно для себе, як міг, заспокоював стривоженого фюрера. Та й сам щиро не вірив у можливу поразку мало не півмільйонної армії.

1 грудня фюрер чекав неодмінного дзвінка нового начальника штабу ОКВ[6] Цейтцлера, що був призначений замість набридлого Гальдера. Головна провина колишнього начальника штабу полягала в тому, що він із власної ініціативи ще влітку, тобто у самий розпал стрімкого наступу на Кавказ і Сталінград, без погодження і дозволу фюрера склав і підписав "поразницьку" директиву "про будівництво зимових позицій". І хоч зараз ця завбачлива директива раптом виявилася доцільною, йому отой "середньовічний феодалізм" з самоврядуванням не вибачили: адже "дер фюрер денкт фюр унс аллєс" — "фюрер думає за нас усіх".

А Цейтцлер?

Він слухняний.

Попередня посада — начальник штабу групи армій "Захід", яка не мала жодної поразки. Ще раніше він зразково виконував свої службові обов’язки як начальник штабу танкової групи фон Клейста під час тріумфального походу на Францію.

У точно визначений час загув зумер телефону. Гітлер схопив трубку. Впізнав урівноважений і завжди заспокійливий голос Цейтцлера. Новий начальник штабу ніколи не висловлював недоречних сумнівів, що останнім часом узяв було собі чомусь за правило панікуючий Гальдер. У Цейтцлера завжди — все ясно!

— Мій фюрере, я доповідаю, — неквапом, навіть дещо знудьговано промовляв у телефон Цейтцлер. — Передусім загальне. У групі армій "Б" Вейхса все гаразд. У центрі північна і східна ділянки в задовільному стані. У Великих Луках також задовільно. У цілому я можу, починаючи з центру, доповісти наступне: на Східному фронті все в порядку. Всі наступи відбито. Справи йдуть в найвищому ступені гладенько.

"Гладенько?.. А "фортеця"?.."

Далі фюрер майже не слухав, але й не переривав оперативного звіту і не гримав у рурку, що було не схоже на нього, його збуджений мозок, заполонений невисловленими думками про Сталінград, сприймав лише уривки з докладного і послідовного повідомлення Цейтцлера:

— Командир гренадерського полку "Великонімеччина" загинув на власному командному посту… Під Новосокольниками атаку відбито… У групі Манштейна під Котельниковом нічого особливого не сталося… В 17-й армії Руоффа на Чорноморському узбережжі і в 1-й танковій армії Клейста на Північному Кавказі теж нічого особливого…

Коли Цейтцлер сказав: "Це все, мій фюрере", Гітлер мовчки кинув трубку.

А ще зовсім недавно генерал Йодль, перший з найближчого оточення порадник фюрера, — закинув пророчі слова:

"Доля Кавказу вирішуватиметься під Сталінградом". Отже, з втратою Сталінграда… Та ліпше про це не думати!

Того ж дня Фрідріху Паулюсу для морального заохочення боронити "фортецю" до переможного кінця було присвоєно звання генерал-полковника.

Розділ 2

СПРАВА СПАЛЕННЮ НЕ ПІДЛЯГАЄ

Зрештою, що він за один — оберштурмфюрер Віллі Майєр? Що тамує у своїй рудій голові? Ці запитання чи не з першого знайомства мучили шарфюрера СС фольксдойче Крістіну Бергер — блакитнооку, пишноволосу блондинку, гарну, мов мальований рекламний стандарт істинної арійки. То була не пустопорожня допитливість, що призводить до манірного, кокетливого флірту. У фрейлейн Бергер насторожена цікавість виникла зовсім не з жіночого бажання проникнути в світ, здавалося, товариського, відвертого і привітного, а насправді — і це Крістіна щоразу відчувала — глибоко затаєного в собі, свідомо усамітненого чоловіка.

Людина-таємниця? Службовий ребус?.. До цього молодій службистці з СД було байдуже, якби не багатозначна репліка рудого Віллі, кинута з притиском, з прихованим, наче сталевий гачок у м’якій наживці, натяком, через те й запам’яталася, як пересторога:

"Вам замало двох трупів, фрейлейн?"

Пройняло її холодом од тих слів, бо знала, про які трупи йдеться.

Перший — заступник містечкового коменданта обер-лейтенант Мюллер.

Другий — офіціантка окупаційного казино і водночас агентка СД пані Несмітська, що мала гучно класичний псевдонім — Есмеральда.

Мюллер був убитий пострілом у спину. На спусковий гачок мініатюрного "вальтера" натиснув тендітний пальчик чарівної фрейлейн Крістіни Бергер. Але ж про це ніхто з німців не відав…

Есмеральда була жорстоко катована слідчим Кеслером і власноручно ним пристрелена в потилицю як зрадниця і радянська шпигунка. Насправді ж руками садиста Кеслера її знешкодив тоді ще унтерштурмфюрер Віллі Майєр. І про це також ніхто не знав…

Загибель Есмеральди врятувала чарівницю Крістіну Бергер, на яку впала було підозра у вбивстві обер-лейтенанта Мюллера. Проте й це нібито пішло в безвість…

Між двома співробітниками СД, шарфюрером Крістіною Бергер та оберштурмфюрером Віллі Майєром, склалися дивні стосунки. Спільна таємниця подвійного вбивства в’язала їх між собою, викликаючи в обох, хоч і з різних причин, тривогу і занепокоєння, але вони про це ніколи не говорили, а неясні здогади ховали в собі. Вдавали, що їх анітрохи не бентежать жодні докори сумління. Все розтало без сліду, вкрилося пилом забуття…

Вони їхали удвох в персональній машині слідчого Кеслера, який разом зі своїми товстезними ремінними валізами примудрився перебратися до надійного бронетранспортера оберштурмбанфюрера Хейніша. Видно, своє майно черевань Кеслер оберігав від партизанів не менш, ніж себе. А втім, все залежало від Хейнішевого ад’ютанта, чи

поступиться місцем? Ад’ютантом був Віллі Майєр. Поступився не сперечаючись. Узяв на віру якусь непереконливу службову дурницю, про яку белькотів Кеслер, силкуючись вмотивувати свої явно позаслужбові прагнення. Місцем для натоптаних, як і сам хазяїн, чемоданів обережного слідчого люб’язно поступилася перекладачка Крістіна Бергер.

І от вони опинилися удвох в одній машині. Без свідків. І надовго. Принаймні до столиці Кабардино-Балкарії — Нальчика. їхали удвох, якщо не зважати на улюбленого пса німкені, що розлігся на задньому сидінні.

Подорож усього особового складу служби Хейніша з оцинкованими в ящиках-сейфах архівами, особистим майном і навіть польовою кухнею (головним предметом неугавної допитливості слідчого Кеслера) була вимушеною і спланованою нашвидкуруч. Внаслідок безупинних і небезпечних, бо мали відчутний успіх, контрударів Червоної Армії в районі Моздока, Алагіра, Ельхотова, Чиколи і Малгобека створилася реальна загроза втрати прифронтового містечка, де базувалася служба Хейніша. Вирушили згідно з наказом з П’ятигорська, зі штабу 1-ї танкової армії фон Клейста, що входила до кавказької групи армій "А". Наказ був дубльований ще й розпорядженням вищого керівництва оперативної каральної групи СД на Північному Кавказі, з центром у Ставрополі, обер-фюрера СС Біркампа.

Місце призначення — Ставрополь. Місце розташування — триповерховий будинок у центральному районі міста (зрозуміло, з просторим підвалом, який легко переустаткувати в надійні камери для ув’язнених). Місце поселення — готель "тільки для німців". Єдина за всю дорогу ночівля передбачалася в Нальчику. Там же "для підняття істинно арійського духу" мали отримати ордери на одяг та взуття, що обіцяло радісні турботи і приємно хвилювало, як і завжди, перед відвідинами багатих покладів фельджандармерії і зондеркоманд по очищенню території від злочинних і расово неповноцінних елементів.

У складах каральних загонів очі розбігалися від дбайливо накопичених скарбів Тут було все — від дитячих валяночків, яких не знайдеш у всій Європі, і жіночої спідньої білизни з тонкої теплої— фланелі до коштовних виробів із чорнобурок та з полярних блакитних песців. У фатерлянді таке хутро пересічний німець може побачити хіба що в зоологічному саду.

Коли вервечка машин проминула сильно укріплену станицю Зимевську, Віллі Майєр, не обертаючись до Крістіни, мовив:

— Щодо Адольфа Шеєра, якщо це вас цікавить... Усі його фронтові фотоплівки і вирізки газетних публікацій відправлено за призначенням — Берлін, Вільгельмштрассе, міністерство пропаганди.

Крістіна Бергер поглядала обабіч шляху. Одразу за Зимевською по схилах горбів тяглися укріплення. Всюди — глибокі, повного профілю траншеї. Густо — кулеметні гнізда або бетоновані гарматні доти. Подекуди замість дотів були вкопані і добре замасковані танки. Міцна позиція. Таку пройти нелегко...

— На превеликий жаль, свій нотатник із записами до книги "Завоювання Індії на Кавказі" Шеєр завжди тримав при собі. От він і пропав разом з хазяїном.

— Нащо ви мені про це розказуєте? — сторожко спитала фрейлейн Бергер, не відриваючи погляду від оборонних споруд. Мінні поля... Скільки тисяч замахів на життя там зачаїлося? Не злічити цей згубний посів бога Тора...

— Навіщо? — перепитав Майєр. — Пошту готував і відправляв я особисто. За розпорядженням оберштурмбанфюрера. Хейніш наказав надіслати до відомства Геббельса все, що належало Шеєру, до останнього папірця.

— То й що? — знизала плечима Крістіна. Вона ніяк не могла збагнути, до чого веде Майєр.

— Справа в тім, що одну річ Адольф Шеєр особливо дбайливо оберігав. Тримав у непромокальному мішечку із церати. Мабуть, ця річ становила для нього неабияку цінність. Хоча я не розумію, навіщо таку гидоту…

Та враз схаменувся: щось навіть стороннє, але негарне казати жінці про загиблого обранця серця, то паскудство. Мовив коротко:

— Цю річ, фрейлейн Бергер, я зберіг для вас.

— Для мене? — щиро здивувалася Крістіна. — Але чому?

— Так, для вас. Бо гадав і тепер певен, що ця річ вас зацікавить, А от "чому"… Візьмете в руки — дізнаєтесь.

— І коли ж це буде?

— Зараз.

Майєр витяг із внутрішньої кишені целофановий пакет. Крізь прозору плівку було добре видно досить грубенький блокнот в ладній обкладинці з гаптованої штучної шкіри. Поклав його на коліна Крістіні.

Фрейлейн Бергер узяла його без особливої цікавості, та аж завмерла, глянувши на першу сторінку. На ній було каліграфічно виведено: "Щоденник лейтенанта Ф.Мюллера. ГФП[7]. 1942 рік".

— Читайте тут, у машині, фрейлейн. Іншої такої зручної нагоди може не трапитись… Я не полінувався, переглянув щоденник. Мушу сказати, що Мюллер не заслуговував смерті від кулі.

Крістіна допитливо глянула на нього. Майєр усміхнувся і спокійно пояснив:

— Куля врятувала Мюллера від ганебного покарання, — мовив переконано. — Його місце на шибениці! — І знову наполіг: — Прошу вас, не зволікайте і читайте. Я не хотів би, щоб ці мемуарні вправи Мюллера потрапили ще комусь на очі. Адже я, Крістіно, наважився порушити свій службовий обов’язок.

— Не розумію, що вам може загрожувати… Хіба Мюллер не міг подарувати свій щоденник вам, а не Шеєрові?

— Виключено. Панові Шеєру цей щоденник подарував сам оберштурмбанфюрер Хейніш. Уже по загибелі Мюллера. Я був при тому.

— Ах, так!..

— Саме так! Читайте.

Шарфюрер Бергер розгорнула щоденник навмання (а може, він сам так розкрився, бо читаний був у тому місці не раз) і вп’ялася очима в каліграфічно списані сторінки, вельми заохочена інтригуючою передмовою Віллі Майєра.

"25 лютого. Я й не чекав, що цей день буде одним із найнапруженіших у моєму житті… Комуністка Катерина Скороєдова за кілька днів до атаки партизан на Будьонівку знала про неї! Вона негативно висловлювалась про росіян, які співробітничають з нами. її розстріляли о 12.00… Старигана Савелія Петровича Степаненка і його дружину із Самсонівки також розстріляно… І чотирирічне дитя коханки Горавиліна, бо не знали, що з тією сиротою робити. Близько 16.00 до мене привели чотирьох вісімнадцятирічних дівчат, які перейшли по кризі з Єйська… Канчук зробив їх слухняними. Уся четвірка — студентки і красуні… У переповнених камерах жах…

26 лютого. Події переважають усе пережите… Красуня Тамара дуже мене заінтригувала. Потім привели ще шістьох хлопців і одну дівулю. Не допомагали ніякі умовляння, катування канчуком… Дівчисько не зронило ні сльозинки, лише скреготало зубами… Я бив, що аж рука затерпла… Одержав як подарунок дві пляшки коньяку— одну від лейтенанта Коха зі штабу графа фон Ферстера, другу — від румунів. Я знову щасливий. Дме південний вітер, починається відлига. Перша рота польової жандармерії у трьох кілометрах північніше Новоазовська спіймала п’ятьох парубків років сімнадцяти. їх привели до мене… Били канчуками. При тому я розтрощив рукоять на дрібні тріски. Проте вони нічого не розповіли… "Обробляю" шевця з Будьонівки, що дозволяв собі говорити проти нашої армії. Ниють м’язи правої руки. Триває відлига…

1 березня. Ще одна воєнна неділя… Одержав утримання 105 марок 50 пфенігів… О 16.00 мене несподівано запросили на каву до генерала фон Ферстера…

2 березня. Мені кепсько. Раптом почався пронос. Змушений відлежуватись…

4 березня. Чудова сонячна погода… Єфрейтор Фойгт уже розстріляв шевця Олександра Якубенка… У мене жахливо свербить тіло.

6 березня. Пожертвував 40 марок до фонду "зимової допомоги".

7 березня. Ми й досі живемо гарно. Одержую вершкове масло, яйця, кури, молоко. Щодня вживаю різні закуски для посилення апетиту. О 16.00 знову привели чотирьох молоденьких.

9 березня. Як усміхається сонце, як виблискує сніг! Але навіть золоте сонце не може мене розважити. Сьогодні був важкий день. Мені привидівся моторошний сон, і я прокинувся о третій ночі. Причиною сновидіння були 30 підлітків-шпигунів, котрих я уколошкав напередодні. Сьогодні вранці Марія почастувала мене смачним тортом. О 10.00 знову

привели двох дівуль і шістьох хлопчаків. Довелося всіх нещадно відшмагати. Потім почалися розстріли: вчора шістьох, сьогодні тридцять три. Я не можу спокійно їсти. Горе, якщо вони мене впіймають. Я більше не можу почувати себе безпечно в Новоазовську. Мене, звичайно, ненавидять. Але я змушений так діяти! Якби мої рідні знали, який важкий день минув! Рів майже до краю завалений трупами. А як героїчно вміє вмирати ця більшовицька молодь! Що це таке? Любов до Вітчизни, до комунізму, що пройняла їхню плоть і кров? Навіть дівчата не зронили й сльозинки… Ні, якщо схоплять, мені капут! А ночами таки моторошно.

11 березня. Нижчу расу треба виховувати тільки екзекуціями. Поряд зі своєю квартирою я наказав збудувати пристойний сортир і повісити об’яву про те, що користуватися ним цивільним особам суворо заборонено. Навпроти моєї спальні знаходиться канцелярія бургомістра, куди вранці приходять робітники, зморені на земляних роботах. Незважаючи на об’яву, вони користуються сортиром. І як же я за це їх гамселю! Надалі буду просто розстрілювати, бо це прояв непослуху окупаційній владі.

23 березня. Сьогодні допитував жінку, яка обікрала мою перекладачку фрау Рейдман. Ми добряче відпрасували злодійку по голому заду. Навіть фрау Рейдман розрюмсалася, дивлячись на те. Потім я гуляв по Ново-азовську і завітав до нашого м’ясника, що готує для мене особисто ковбаси. Надвечір принесли мені ліверну. На вигляд — вельми апетитна! Я збирався було одшмагати одну комсомолку, але ковбаса виявилася спокусливішою…

1 квітня. Одержав 108 марок. Валя знову купає мене й робить масаж…

10 квітня. Сонце пече. Коли вранці Марія відчиняє вікно, сонячні промені лягають на моє ліжко. Це чудово! П’ю гаряче молоко і з’їдаю омлет… Наказав відшмагати кількох дівчат і хлопчаків за те, що не з’явились на реєстрацію. Серед них і дочка старости. Порядок є

порядок! Однаковий для всіх без винятків! Наказав батожити привселюдно по голому тілу.

16 квітня. Румуни принесли горілку, сигарети і цукор. Я знову щасливий — нарешті мене нагороджено хрестом "За бойові заслуги" другого ступеня, хоч і не воюю на фронті. На радощах у себе на квартирі я відстьобав двох гарненьких дівуль. Зрозуміло, голеньких. Це чудово збуджує емоції, що так необхідно для фізіологічно здорових мужчин".

Віллі Майєр, скоса позираючи на Крістіну Бергер, помітив, що вона вже не читає, а задумливо дивиться кудись у далечінь.

— То як вам каральна белетристика Мюллера? — запитав навмисне, щоб Крістіна отямилась. — Справляє сильне враження, хіба ні? Стиль, щиро кажучи, примітивно утробний, але ж скільки кендюхової експресії!

Крістіна спершу не відчула в словах Майєра відверто злої іронії. Мовила з неприхованою ворожістю:

— Садист!

— Додам: з хрестом "За бойові заслуги". А точніше — за оголені дівочі задки.

— Віллі, хоч ви не бавтеся тваринним цинізмом, — докірливо попросила Крістіна.

— Не буду.

А Крістіні мимоволі пригадалася ота ніч, коли несподівано з’явився лейтенант Олексій Марков, він же — Владислав, він же — гауптман Лотар Краузе, в якому Мюллер зовсім випадково, але безпомилково впізнав радянського розвідника… І тоді вона стріляла вперше в житті. Стріляла не роздумуючи. Куля, що обірвала злочинне життя Мюллера,

гострим жалом вислизнула з жіночого мініатюрного "вальтера", лише за кілька хвилин перед тим подарованого їй тепер уже мертвим обер-лейтенантом Мюллером… Тоді її, незрозуміло чому, врятував від підозр слідчого Кеслера оцей незбагненний Віллі Майєр. За вбивство Мюллера сплатили своїм життям Варвара Іванівна і Есмеральда… Хто була Варвара Іванівна насправді, Віллі, напевне, й досі не догадується… Тому й казав: "Вам замало двох трупів, флейлейн?" А їх було три… Потім, на радість Крістіні, як з неба впав (а воно ж так і було!) Костя Калина, її коханий Костя — з чужим військовим званням гауптмана, під чужою личиною історика з Берліна, з чужим ім’ям та прізвищем. Німці знали його тільки як Адольфа Шеєра. Інакше… Проте смерть, безглузда і випадкова, від куль свого ж, радянського, винищувача не минула Костика… Ой, скількох ще поглине війна!..

Похідна колона оберштурмбанфюрера Хейніша, не зупиняючись, посунула вулицями надійно укріпленого Лескена. До Нальчика було недалеко.

— Будь ласка, поверніть мені щоденник, — попросив Віллі.

— Ви ж казали…

— І повторюю: він — ваш. Але цьому небезпечному твору потрібна надійна схованка. А що може бути безпечніше, ніж кишеня ад’ютанта Хейніша?

— Скажіть, Віллі, чого ви домагаєтесь?

— Одверто?

— А нащо ж інакше? Звісно, якщо ви цього прагнете…

— Так, я цього хочу. Я багато чого хочу. І насамперед хочу, Крістіно, щоб ви мали на плечах власну голову.

— Не розумію…

— А це зрозуміти неважко. Що таке своя голова? Це власні думки, власні уявлення, власні принципи… Власні!

— І ви їх маєте?

— Не про мене йдеться… Я хочу сказати: коли людина віддає свою голову чужому впливові і живе чужими — навіть не думками, — найпростішими, як інфузорія, гаслами, то хіба вона не втрачає свою розумову здатність, отже, й свою людську особистість. Така людина ніби й носить власну голову, а насправді ж — безповоротно її згубила… А ми з вами бачимо, як це робиться в прямому розумінні. Скільки вже німців склали свої задурманені голови під березовими хрестами!

— До чого ви хилите, Віллі?

— До чого? Хейніш подарував вам "Майн кампф" фюрера, і ви пообіцяли визубрити цю біблію "третього рейху" напам’ять. А мені не хочеться, щоб ви стали подібною на інших. Носіть, Крістіно, власну голову, а не просто чарівну прикрасу.

— Чи не занадто сміливо розмовляєте, пане оберштурмфюрер?

— Бо змушений.

— Що вас примусило?

— Обставини.

— А ви не відверті, Віллі! Хоч обіцяли…

— Можливо. Тема ця й справді хитка… Тож перейдемо до конкретного і визначеного. Сподіваюся, щоденник Мюллера вам дещо нагадав. Певні епізоди… Тепер дещо нагадаю я. Це вас не лякає?

— Анітрохи…

— Тим краще!

Було помітно, що Майєр хвилювався. Він переступив межу, за якою "власні голови" стинають ножем гестапівської гільйотини. Та й Крістіна не лишилася байдужою: така гостра і водночас слизька розмова виникла у них вперше. І що цікаво — з ініціативи оберштурмфюрера. Хоча й раніше траплялися двозначні натяки, але вони не були висловлені з такою прямолінійною відвертістю.

— Оповім я вам цікаву побутову історійку, — спроквола мовив Майєр. — Жив-був собі один такий пересічний обер-лейтенант Мюллер.

Крістіна старалася не пропустити жодного слова.

— У нього була наречена на ім’я Ельза, — вів далі Майєр. — Вона, як і він, самовіданно слугувала рейхові, але не на російських курортах, а в серці Франції — Парижі. Порозкидала-таки війна заручених німців та німкень по білому світу!.. І вирішила наречена зробити своєму обранцю гарний подарунок. А що більше зворушить серце бравого вояка з бойовим хрестом на грудях, як не ящик чудового французького коньяку всесвітньо-відомої марки "Мартель" і лайкові рукавички, в яких зручно тримати канчук хрестоноському цивілізатору? Наречений, ясна річ, розчулився. Поклав собі гідно віддячити коханій. А чим спроможний потішити паризьку модницю бувалий у бувальцях бравий вояк? Хіба що вишуканою зброєю… І от Мюллер роздобув гарненького "вальтера", завбільшки з іграшковий сувенірний пістолет. Він би чудово пасував до венеціанського дзеркальця і флакончика "Шанель" в супермодній сумочці з мавпячої шкіри! Зразковий сувенір з фронту!.. Того фатального

для Мюллера вечора подарунковий "вальтер" був при ньому. Я бачив його на власні очі — обер-лейтенант зі мною радився...

"Чому Віллі завів мову про пістолет? — гарячково подумала Крістіна. — Невже це — провал?.. Нібито не схоже... Бо якщо її "засвітили", навіщо була б ота пересадка з машини в машину і веремія з чемоданами Кеслера? А втім, її ж попереджували про можливість витончених провокацій, безконечних перевірок на лояльність, а надто — щоб була обережною в стосунках з цим дивним Майєром... Як про це ж казав і Хейніш? Здається, так: "Мата Харі[8] загинула через свою фатальну красу, бо не могла й кроку ступити без нагляду... А ревнощі невдатних залицяльників породжують найфантастичніші версії, часом — дуже вірогідні. Вони й призвели красуню до страти". І все ж: чому Віллі завів мову саме про пістолет?

І, ніби відповідаючи, оберштурмфюрер проказав:

— Експертиза виявила, що куля, вилучена з тіла Мюллера, саме з "вальтера" отакого іграшкового зразка. А пістолет, з якого було зроблено постріл, не знайдено... Виникає запитання: чи не похвалявся того вечора своїм пістолетиком Мюллер ще комусь? Якщо так, то цьому "комусь" зараз дуже небезпечно...

Майєр скоса глянув на шарфюрера Бергер. Фрейлейн слухала з цікавістю, але спокійно. Віллі загадково усміхнувся.

Зрештою, він був задоволений, що не сталося істерики з жіночим рюмсанням і запізнілим каяттям. Шарфюрер Бергер — таки кремінець, з якого нелегко викресати іскру порозуміння. Що ж, доведеться твердо тримати курс далі...

— Давайте, Крістіно, вдамося до елементарної логіки. Запитання: куди міг подітися пістолетик Мюллера? Відповідь: найвірогідніше, що обер-лейтенант його комусь подарував, — того вечора це у нього була

ідея фікс, а сам він борсався на штормових хвилях коньяку. Друге запитання, що випливає з попередньої відповіді: кому подарував? Тут сумніву нема: безумовно, жінці, бо пістолет і призначався у дарунок дамі. Третє запитання: якій жінці? Відповідь: неодмінно такій, що набагато переважає красою його кохану Ельзу, — п’янюги вперті у своїх намірах. Тут потрібне щось надзвичайне, до краю вражаюче… Отже, приходимо до банального — до пошуків жінки з особливою прикметою — вродою.

І Крістіні мимоволі пригадалися слова оберштурмбанфюрера Хейніша: "Боже мій, ну який дурень бере до розвідки чарівних дівчат? Краса — найособливіша прикмета, що кожному впадає в око, отже, й найнебезпечніша. Розвідка — справа сіреньких і непримітних". А Віллі таки дотримує слова про дещо нагадати…

— Чому ж свого часу, — з сухою іронією запитала Крістіна, — ви не доповіли про свої логічні вправи з домішкою психологічних екскурсів панові Хейнішу? Такі цікаві фантазії, та ще з банальною розв’язкою…

По обличчю Майєра майнула і одразу зникла поблажлива усмішка. Мовив суворо:

— Найцікавіше — далі. Вас, Крістіно, таку винятково гарну, геть розчулений бабій Мюллер повіз машиною додому. Ви — остання, хто бачив обер-лейтенанта живим. Простий збіг? Випадковість? Що ж, можливо… Проте особисто я вірую — побожно вірую! — у випадковість лише тоді, коли, скажімо, горобець на льоту забруднить мені капелюха.

Крістіна засміялася:

— Віллі, ви — просто диво! Невже вважаєте…

— Я не вважаю, — похмуро зазначив він, — я розмірковую.

— А чи не заслабла у вас, пане оберштурмфюрере, пам’ять? — лукаво запитала фрейлейн. — Якщо заслабла, я вам теж дещо нагадаю.

— Прошу!

— Коли я прощалась з Мюллером, до нас підходив патруль. Солдати засвідчили, що від мене обер-лейтенант поїхав живий і неушкоджений. Останній, хто бачив живого Мюллера, був постовий поліцай Зазроєв. Але і його звільнено, як не причетного до вбивства. Адже все це доведено і запротокольовано!

— Ет! — недбало кинув Віллі. — Я нічого не забув. Навіщо повторювати все сказане й записане? Зараз я просто вголос розмірковую про те, про що, хвала богові, ще не було мовлено.

— Але ж у вбивстві Мюллера звинувачено і страчено Есмеральду!

— Ах, у хід пішла ще й Есмеральда! — скривився Віллі. — Це фальшива карта в нашій грі, і спомин про неї не на вашу користь, Крістіно, — мовив, приховуючи щось. — Гадаю, вам ліпше, ніж будь-кому, відомо, що Есмеральда — випадкова жертва. Нагодилася, щоб загинути... Ви краще скажіть, де поділи "вальтер"?

— Облиште, Віллі! — різко обірвала його Крістіна. — Пожартували, і годі! Все має межу... Слідство давно завершено, винних покарано, а справу Мюллера спалено разом з непотрібним архівним мотлохом.

Тільки тепер Майєр повернувся до неї. І не лише обличчям, а всім корпусом, що було незручно, бо сидів за кермом.

— Гадаєте, жарти? — спитав збуджено. — У тім-то й суть, що справу не спалено і слідство, напевне, ще триватиме. Ось чому я й почав цю неприємну розмову. Між іншим, я за вчасне попередження чекав подяки, а не кпин...

Запала тиша. І було чути, як за горами гриміла війна.

— Як це сталося і чому? — зосереджено звівши брови, руба запитала Крістіна.

Пес на задньому сидінні, мабуть, відчув зміну настрою хазяйки, бо заворушився і загарчав.

— Нарешті чую путнє слово! — вже трохи роздратовано кинув Віллі. — Тож слухайте. Архів спалювали за списком, який складався поспіхом у зв’язку з наказом про нагальну передислокацію. Справу Мюллера я вписав на спалення своєю рукою. І от серед інших матеріалів, приготовлених для знищення, я не знайшов справи Мюллера. Вдарив на сполох, нагримав на солдатів. Аж тут прибіг Кеслер: "Якого лиха ви репетуєте, Майєр?" Я пояснив. А він каже: "Я переглянув список і вилучив справу Мюллера з відповідною поміткою. Вона спаленню не підлягає!" — "Чому?" — поцікавився я. "А це вас не обходить!" — відрізав Кеслер. Кажу йому: "Список затвердив оберштурмбанфюрер, і я мушу доповісти Хейнішу..." — "Доповідайте — це ваше право і обов’язок. Але завважте: ця справа для пана Хейніша не має особливого значення. Недарма він мав намір подарувати її Адольфові Шеєру". Я — йому: "Кеслер, невже ви збираєтеся писати мемуари? Чи не завчасно? Мемуаристи з. нашої фірми довго не живуть". Він: "Не вдавайте з себе дурня, Майєр! Якщо хочете, складіть доповідну, що справу я залишив у себе для дальшої розробки. Не хвилюйтеся — не загублю". — "Нащо вона вам? — питаю. — її давно закрито". Він: "Але для мене, як для слідчого, що вів справу, деякі моменти лишилися нез’ясованими. Однак то вже мій клопіт". Отак, Крістіно! А Кеслер...

— А Кеслер, — рішуче поставила крапку Крістіна, — підозрює мене! Ви це хотіли сказати?

— Так, — понуро відповів Майєр.

— Віллі, навіщо були всі ці словесні вихиляси? Невже ви гадаєте, що мені й досі невідомо про безглузді підозри Кеслера? Чого ви боїтесь?

— Річ у тім, шановна фрейлейн, що, як тільки слідчий доколупається до історії з "вальтером", ви загинете. І не допоможе вам ніякий патруль з поліцаєм Зазроєвим на додачу. Припустимо таке: настирливий Мюллер повернувся до вас. З машиною це робиться швидко… А Кеслер вміє витягати будь-які зізнання! І тоді ниточка потягнеться й до мене. А мені шкода втрачати власну — підкреслюю: власну! — таку напрочуд руду голову.

— До чого тут ви? — з досадою запитала Крістіна. Відчувала, що зачепила Майєрову таємницю, яка, ніби міраж, невиразно поставала в його багатозначних недомовках і враз безслідно зникала.

— До того! — Майєр явно не поспішав відповідати. Розмірковував: чи варто?..

Нарешті наважився.

— Доведеться розповісти і про це, інакше ви ні мене, ні свого становища до кінця не втямите. Було так: першим вранці відвідав Есмеральду я. Вона ще перебувала в ліжку з важкою після нічної пиятики головою… Після мого візиту — підкреслюю: після, зрозуміло? — майор абверу Штюбе знайшов у неї відомі вам речові докази. Але серед них не знайдено найголовнішого — "вальтера", хоча за логікою версії мусив би там знайтися, як знайшлася пляшка з-під "Мартелю" і лайкова рукавичка від Ельзи… Збагнули? Тепер вам ясно, чому посилання на Есмеральду у розмові зі мною було б не на користь ваших логічних суджень?.. Якщо вбила не Есмеральда, то знову виникає найперше: хто?.. І за ним — друге: хто і навіщо підставив під удар непричетну до вбивства Мюллера агентку СД Несмітську — Есмеральду?.. Ось як кепсько виглядають наші з вами справи, Крістіно. Я просто змушений був все повідомити вам і пояснити. Отже, віднині ми — спільники…

Це було визнання. Надто важливе. Воно висвітлювало весь перебіг не завжди зрозумілих подій. Головне — Майєр розкрився. Та чи повністю? Але й так віднині він уже не становив для фрейлейн Бергер загадки, отже, не становив і можливої небезпеки. Крістіна напружено міркувала, навмисне — для Майєра — проказуючи свої думки вголос:

— Здається, ви перебільшуєте небезпеку… Хейніш сам закрив справу і не дозволить якомусь там слідчому ставити під сумнів його особисті висновки, та ще й офіційно — це перше… Звіт про розслідування і його наслідки надіслано в Берлін, що сприяло підвищенню Хейніша у званні,— це друге… Кеслерові вистачить термінових справ: про це можна й вам потурбуватися, — третє…

Крім того, є ще варіанти… А втім, Віллі, все це пусте, бо я, повірте, ні до чого не причетна, незважаючи на всі ваші полохливі химери… Не розумію тільки, чого ви так необачно вплуталися в цю справу, коли й без того потерпаєте за свою руду голову?

— Чого? — неохоче буркнув Майєр. — Бо тоді ще не було Шеєра, якого ви зволили покохати. Інакше… — Не закінчив і раптом розсердився: —А Мюллер — покидьок! Брудна свиня! Погань! Досить погортати його щоденник… Уявляю, що сталося! Я б і сам… Тому й поважаю вас, Крістіно, бо жінка, яка з чисто чоловічою рішучістю вміє себе захистити…

— Ви знову за своє, Віллі!

— І справді — досить!

— Які ж ваші наміри?

— Ет! Будучи на моєму місці, Кеслер, мабуть, давно подбав би про "нещасний випадок" для слідчого, якого побоюється^Кінці — у воду, справу — у вогонь.

— За чим же зупинка, Віллі? Чи вважаєте такий вчинок нелогічним?

Майєр примружився, відповів коротко:

— А так… Шеєр загинув!

— Не бачу зв’язку. У вас ще є таємниці від мене? Шкода…

— Так шкода, що ви не хочете мене зрозуміти. Чому?

— Що ви, власне, маєте на увазі?

— У вас був надійний щит — Адольф Шеєр: з відомством Геббельса справи кепські, коли що… Ви намірялися побратися і поїхати в Берлін.

— Не треба про це…

— Зараз навіть необхідно! — стояв на своєму Майєр. — Тепер Адольфа нема в живих. Проте поряд з вами я. Якщо дозволите, буду вашим захисником. В усіх випадках… Адже я вас ні в чому не звинувачую, не засуджую, не шантажую, ні до чого не змушую. Мені б тільки вашу товариську приязнь, та й годі… Маю надію, що навіть за цих несприятливих для мене обставин я висловлювався достатньо делікатно і нічим не образив вас. І ще згадайте: за життя Адольфа я вам обом не заважав, а вам особисто не набридав ніколи…

Машини наближалися до околиці Нальчика. Перед одноповерховими будинками було посновано колючий дріт, виднілися залізобетонні надовби, зварені в "їжаки" залізничні рейки. Людей біля будиночків, у садах не було. Мабуть, їх переселили в концтабори або вивезли на рабську працю до Німеччини. Поміж деревами сіріли доти, гніздилися кулеметні й мінометні підрозділи, масно темніли погрузлі в ями танки.

Місто навпіл перетинає залізниця, ніби відмежовуючи закоптілі корпуси зруйнованих заводів на півночі від жилих будинків та адміністративних будівель в південній частині. Здаля було видно, як по крутосхилу Кизилової гори на оглядовий майданчик один по одному, мов каліки на милицях, пнуться понівечені стояки з обірваними тросами — колишня канатна дорога.

— Ви не відповіли, Крістіно, — з докором нагадав Майєр. — А наш час минає. То як із нашою угодою?

Хвилюючись, він замовк і стиснув щелепи.

— Що сказати? Усе це так несподівано і навально…

— І все ж?

— Давайте поки що домовимося так: я буду радитися з вами, Віллі, — лагідно відповіла вона. — Влаштовує?

— Крига рушила! — бадьоро вигукнув оберштурмфюрер. Це знову був веселий, дотепний Віллі Майєр, а не понурий, похнюплений "змовник". — Чому дають імена річкам, морям і горам? Навіть урагани і тайфуни мають імена. Та й ще виключно жіночі! А я найбільшому айсбергу дав би ім’я Крістіни!

— Ой, не смішіть мене, Віллі…

— Таж ви, фрейлейн, справді, істинний айсберг! Не смійтеся… Отой самий крижаний велет, що виставляє про людське око лише свій сліпучо блискучий краєчок, а сам ховається в темній глибині. Це ж треба вміти — у всій нашій розмові ви, Крістіно, зуміли не відповісти на жодне моє запитання. Спритно ухиляєтеся… Так і лишили мене, нещасного, наодинці із здогадами та сумнівами. І надією… Але на що?

— На добро, Віллі. Повірте мені…

Машини повернули на південь, до центру міста.

Розділ 3

СЛІДЧИЙ КЕСЛЕР ОБУРЮЄТЬСЯ

Зранку, коли з добром, узятим у карателів, покинули Нальчик, слідчий Кеслер перебував у чудовому настрої: поважчала одна із валіз.

За сталевими бортами бронетранспортера почував себе затишно.

Їхали за маршрутом Чегем Перший — Баксан — Гарячеводськ — П’ятигорськ. В останньому передбачалася двогодинна зупинка на обід.

Погідне небо милувало блакиттю, пригрівало сонце (чудова пора — бабине літо!), а з гір повівало холодом — і виникало дивне відчуття теплої прохолоди. Таке на Кавказі трапляється частенько. Земля дихає теплом, а повітря бадьорить прохолодою. Напрочуд здоровий клімат! Ось той життєвий простір, що не менше, ніж на Україні, придатний для утворення маєткових "гегендвальдів" — безлюдних округ для культурного освоєння працьовитими німецькими переселенцями з переможних військ СС, природженими месіями нордичної цивілізації.

Місця стане й акуратно впорядкованим трудовим таборам для концентрації дешевої робочої сили. Адже унтерменші мусять бути на щось придатні та використані з істинно німецьким педантизмом! Так буде, бо так мусить бути! Кожному своє…

А найбільше втішав Кеслера шлях — зовсім вільний од цивільних тупцюнів. Таки допомогла вказівка зі ставки фюрера за підписом начальника оперативного відділу генштабу ОКВ Адольфа Хойзінгера, який з далекого "Вовчого лігва" під Растенбургом якнайсуворіше дбав

про зразковий, суто німецький порядок і повну безпеку на шляхах окупованих територій, в тому числі й на Кавказі. Хойзінгер наказував всім дивізіям, полкам, поліційним батальйонам і всій польовій жандармерії систематично і ревно проводити в місцевостях свого розташування очистку шляхів від будь-яких "мандрівних елементів". Усякий, хто вештається без конвою, повинен віддатися в руки службистів СД або гестапо. Дозволялося, правда, йти до найближчого евакопункту, де брали на роботи у Великонімеччину. На завершення мудрий генерал Хойзінгер слушно радив, щоб для всіх девізом і мірилом очисних діянь стали слова: "Справді німецький шлях — вільний від будь-якого росіянина"[9].

Такі думки мляво і солодко снували в черепній коробці слідчого Кеслера, заколисуючи його в блаженну дрімоту. Однак у П’ятигорську цей розважливий життєвий тонус, що так благодійно сприяє нормальному травленню, упав.

Почалося з того, що хазяїн бронетранспортера оберштурмбанфюрер Хейніш вельми приязно запросив слідчого відвідати якусь місцеву мечеть, де мала відбутися відправа місцевих унтерменшів на честь фюрера-"визволителя". Ясна річ, відмовитися — не молена! Не підеш — хтось донесе. Слідчий Кеслер у таких ділах— знавець, тямив що, як і до чого. От і мусив лізти в натовп, у задуху, щоб вмиватися потом, пріти з повним шлунком по висококалорійному обіді. А ще весь час гнітила думка: за що ж страждати в мечеті, коли по відправі все одно не потрапиш на розкішно сервірований бенкет? Необхідно їхати— до вечора конче мусять прибути на місце призначення, до Ставрополя.

У натовпі поважно насуплених місцевих "діячів" декого впізнав — якось пиячив з ними з якоїсь "вікопомної", але вже забутої нагоди. Насамперед помітив "правителів" Кабарди і Балкарії з утвореного рейхслейтером Східних земель доктором Альфредом Розенбергом маріонеткового "уряду", князів-таубів Зафіра Келеметова і Довлатгері Тавкешева. Інші — то вже дрібнота — сиві, підупалі дідки, що чверть

віку тому накивали п’ятами звідси і ось повернулися під штандартами фюрера-"визволителя".

Але хто найбільше вразив Кеслера, то вже генерал кавалерії фон Макензен, якого вояцька доля пересадила на танк. Слідчий краєм вуха чув, нібито барон прийняв магометанство і сповідує іслам, але й на мить не йняв у це віри. Та як тепер не повірити, коли на власні очі бачиш прусського генерала в зеленому тюрбані, в білому, як сніг, балахоні з високосортної верблюжої шерсті, босоногого, та й ще й з кораном у руці?!

Дошкуляла ще й освітлювальна апаратура кінозйомочної групи. Потужні юпітери, як сліпучі рефлектори, що широко використовувалися під час допитів, припікали. Кеслер спливав жирним потом, бо ж не ховався від безжальних променів у тьмяному затінку, як це робив у своєму кабінеті під час сумлінного виконання службових обов’язків. У нього смажилися, обпікали шкіру в’язні…

І тільки коли, важко сопучи, вичовгав із мечеті на свіже повітря, з полегшенням зітхнув, жадібно хапаючи роззявленим ротом цілюще гірське повітря.

А церемонія тривала, та вже на звично помпезний німецький лад, усталений, чіткий, ущільнений в часі, як зразково показовий годинниковий механізм, без зайвини і затримки, розкладений по хвилинах, як по нотах.

Взвод сурмачів слинить пересохлі губи, щоб за мить розірвати врочисту тишу "Маршем Пруссії". Рота почесної варти вермахту, військ СС і польової жандармерії косить очі праворуч, на вхід до мечеті.

Довготелесий "магометанин" з Пруссії в оздоблених перлами капцях, із задертими догори носками крокує вздовж шеренги почесної варти. Оркестр грає гімн нацистів "Прапор угору", і під його звуки на щоглу

повзе штандарт новоявлених посланців аллаха — дві срібні блискавки на чорному, глухого нічного кольору полотні — емблема СС.

Ліва рука фон Макензена тисне до серця коран, а правиця — скинута в нацистському салюті.

Здавалося б, на цьому й кінець. Таж ні, доля готувала Кеслерові несподівану прикрість.

Спершу його насторожила розмова оберштурмбанфюрера Хейніша з оберстом із ставропольського "Абверштеллє" Арнольдом. Власне, насторожила не уся розмова, а її уривок, бо начальство з огляду на врочистість відправи перемовлялося стиха. Але й те, що Кеслер спромігся почути, посіяло в його душі сум’яття й негарні передчуття. А його великі вуха ось що вловили з того шепоту:

Арнольд: "Я на колесах — маю швидкохідний "хорх".

Хейніш: "А в мене бронетранспортер з крупнокаліберним кулеметом".

Арнольд: "Схиляюся перед силою і капітулюю".

І от маєш — справдилося найгірше. По відправі Хейніш недбало мовив:

— Пане Кеслер, у мене гість. Ідемо разом у Ставрополь. Прошу вас виявити люб’язність і пересісти до власної машини. Зі мною поїде оберст Арнольд.

Люб’язність… Хай би він скис, той оберст!

Переселяючись до своєї чотириколісної службової власності, Кеслер бурчав Майєрові:

— У мене безпомилкове тваринне передчуття. Завжди чомусь ввижається, що загину десь безглуздо, на шляху, від партизанської кулі.

— І, відколи це у вас? — ліниво поцікавився рудий. — Від початку війни з росіянами.

— Таж ви щойно казали про партизанів, а не про військових.

— А партизани-бандити і з’явилися з перших днів війни! — вагомо вирік Кеслер. Потім сердито гарикнув до Крістіни: — Фрейлейн Бергер, куди ви моститесь? Невже ви вважаєте, що я їхатиму поряд з вашим смердючим псом? Прошу, нюхайте його самі! — І до Майєра: — Терпіти не можу собак! Якось вже перемучуся до Ставрополя поруч з вами, Віллі. Не заперечуєте?

— Ні, — замість Майєра відповіла Крістіна. — Господар тут ви. Проте не завадило б дотримуватись правил елементарної ввічливості!

— Хіба? — зухвало відмахнувся Кеслер від надокучливої перекладачки.

Коли автоколона рушила, слідчий весь час буркотів. Оберштурмфюрер Майєр виявився терплячим, що заохочувало взагалі мовчазного Кеслера. Очевидно, помпезне, хоч і дещо опереткове видовисько з прусським "магометанином" розбудило у ньому довго тамовану заздрість.

— Цей фон барон… Якщо розібратися, то він фон Злодій! Адже всі знають, що його вельможність, м’яко кажучи, незаконно привласнив художні скарби Ростовського музею образотворчого мистецтва, який росіяни евакуювали було до П’ятигорська. І що б ви думали, Майєре?

— Не наважуюсь висловлювати прикрі припущення, — зронив оберштурмфюрер.

— Так от! Цей фон барон відвантажив до свого маєтку найкращі твори з ростовської колекції, хоч вона уся вже належала рейхові. А серед тих мистецьких витворів — не побоюся сказати: злочинно вкрадених у німецького народу, — шедеври світового значення, яким ціни нема! Рібера, Мурильйо, Рубенс, Іорданас, Донателло… Спокусився навіть на малярство росіян — Верещагіна, Крамського, Рєпіна, Полєнова, Коровіна, Айвазовського…

— О, пане Кеслер, виявляється, ви тонкий знавець історії мистецтва, — солоденько докинув Майєр.

— Ще б пак! — погодився не чутливий до іронії Кеслер. — І куди лишень дивився зондерфюрер Краллерт? Певно, хапонув від барона добрячого хабара.

Крістіна посміхнулася кутиками вуст — перебирала подумки попередню розмову з Майєром.

А Кеслер бризкав слиною, вже узагальнюючи свої "фронтові" спостереження.

Він казав:

— Від вищих генералів чогось доброго не чекай! Мало їм, що по вуха замурзалися титулами, хрестами і мільйонними дотаціями в рейхсмарках, маєтками і королівськими достатками. Для них кар’єра і зиск куди вагоміші, аніж світова місія нордичної раси, величні звершення старонімецьких ідеалів і чистоарійські моральні цінності. Та нехай!.. Ми, есесівці, ще накладемо на них свої міцні руки. Настане час, день осуду гряде! Фюрер діє! Він уже з властивою йому рішучістю усунув з командних постів багатьох з цих кабінетних стратегів, що

зганьбили нічим не виправданими поразками і власною нерішучістю непереможного німецького лицаря. Досить згадати лише фельдмаршалів: Бок, Рундштедт, Браухіч, Ліст…

За весь час їзди слідчий Кеслер демонстративно не зважав на присутність за його спиною шарфюрера СС. Пес тулився до ніг Крістіни і стиха гарчав.

Лише надвечір добралися до місця призначення.

Крістіні Бергер нелегко було впізнати Ставрополь. У пам’яті він залишився таким, яким побачила його за перших днів окупації, коли з кубанських степів йшла вона пішки на схід за лінією фронту. Тоді ще курилися пожарища, ще кам’яними завалами бовваніли на вулицях зруйновані бомбами будинки, а біля вцілілих рясніли фанерні попередження: "Мінен!"

Але було й інше.

У центральній частині Ставрополя ще червоніли вивіски радянських установ. Хоч і розбиті, посічені автоматними чергами, потрощені фашистськими прикладами, але вони ще були, читалися. Принаймні можна було легко зорієнтуватися, де ще недавно містилися крайвиконком, міськрада, міськком партії, Будинок преси, крайспоживспілка, Будинок Червоної Армії…

Тепер вулиці були розчищені й прибрані, вирви засипані щебенем. Руїни ховалися за високими дерев’яними парканами й щитами.

Як і було заздалегідь попереджено, співробітників служби розмістили у невеликому готелі, що дуже влаштовувало Хейніша, який терпіти не міг багатолюддя. На першому поверсі номерів не було, тільки — ресторан та господарські служби.

Прибулим дали все ліве крило на останньому поверсі, що було зручно, оскільки забезпечувало певну ізоляцію від помешкань, розташованих нижче. Принаймні для стороннього тут не було потреби ходити, насправді чи удавано плутаючи номери.

Єдиний номер, що належав сторонній людині, був 74-й. Він замикав собою довгий і прямий коридор лівого крила. Обабіч від нього містилися туалети. Казали, що мешкає в 74-му якийсь доктор Конрад-Уго фон Готенхауз, радник з економічних питань на посаді зондерфюрера при адміністративно-територіальному штабі "К" ("Кавказ"). А насправді пан радник тримав тут під замком свої майнові набутки та "східні сувеніри", а сам гасав по промислових об’єктах, які геть усі підлягали неухильній "аріїзації" з боку найзначніших фірм та концернів фатерлянду. Зрозуміло, що, зважаючи на гостру конкуренцію заповзятих "аріїзаторів", а серед них таких могутніх фінансо-промислових китів, як "ІГ Фарбен", "Крупп", "Континенталь-Оль", "Берг унд Хюттенверке Ост", "Міттельдойче штальверке АГ", "Рейхсверке Герінг АГ", пан радник і справді мусив мати надійне приміщення для комори "східних сувенірів", "дружніх дарунків", "проявів щирої приязні" і "пам’яток вдячності". Номер доктора Конрада-Уго фон Готенхауза в певному розумінні дійсно перетворився в "божественний притулок"[10]. Словом, у титулованого зондерфюрера було роботи по самий вузол чорної краватки, оздобленої срібним черепом.

Уперше побачили його лише за тиждень, та й то кілька хвилин. Зондерфюрер з’явився лише для того, щоб поселити в номері "особливо цінну" канарку, дати най-суворіші вказівки, як доглядати пташину старшому адміністраторові Горгу Альвелю (ще півроку тому — просто базарному перекупнику і злодію Жорі Алієву на прізвисько Шмот, про що пан радник, ясна річ, не знав). З’явився, щоб тицьнути йому кілька рейхсмарок на витрати для пташки, пообіцяти одірвати голову за недогляд і щоб тут-таки зникнути в своєму плямистому "опелі".

Оберштурмбанфюрер Хейніш обрав собі найбільші апартаменти — з трьох кімнат: вітальня, робочий кабінет, спальня — під номером 61-м. У

65-му однокімнатному покої, але з усіма вигодами оселився Віллі Майєр. Між ними, в 63-му, теж однокімнатному, помістили Крістіну Бергер, бо як перекладачка фрейлейн могла знадобитись обом.

Крістіні довелося жити без денного світла: Хейніш, аби знадвору не зазирало до них чуже око, заборонив і вдень знімати з вікон затемнення — великі листи чорного картону. Сумно було бачити замість блакиті неба чітко окреслені чорні прямокутники. Однак Хейніш, помітивши, що дехто не задоволений, запевнив, що чорні вікна якнайкраще пасують до їхньої уніформи, і зареготав з власного дотепу.

Дошкуляв ще й Жора Шмот, що мав доступ на поверх. Входив до кого міг із своїми улесливими послугами та пропозиціями. Мав успіх у Кеслера, що, мабуть, і надихнуло його заговорити і з оберштурмбанфюрером, скоса позираючи при цьому на вродливу фрейлейн.

Тоді побуряковілий Хейніш гримнув на нього — здмухнув його з поверху, як порошинку.

— Покидьок! — Але, подумавши, додав: — Та за певних обставин у дечому, мабуть, може бути корисний.

— О, так! — гаряче підхопив Кеслер. — Першорядний інформатор!

— Звідки знаєте? — глянув на нього Хейніш.

— Маю звичку спершу знайомитися з досьє тих осіб, з котрими якось мушу спілкуватись. І найбільше мене приваблюють вади.

— Які ж це?

— Різні. Чи ласий суб’єкт на хабарі? Чи можна купити його якимось іншим способом? Чи балакучий, чи лоскочуть його пиху лестощі, чи

схильний до еротичних розваг? Чи не приховує якихось негарних фактів із свого минулого? Чи піддатливий на шантаж? Чи є у нього якісь захоплення, скажімо, рибальство, колекціонування? І таке інше…

— Непогано! — оцінив Хейніш. — І про що ж ви дізналися з досьє цього нікчеми?

— До війни — дрібний спекулянт, квартирний злодій. Був спійманий і ув’язнений. З початком війни попросився на фронт, мовляв, кров’ю ворогів спокутувати провину. Прохання задовольнили. Перебіг до нас. Охоче погодився співробітничати. Тут, у Ставрополі, виявився дуже корисним як місцевий мешканець. Виказав кількох більшовицьких і комсомольських функціонерів. Активно сприяє знешкодженню у місті підривних і нелояльних елементів. У місцевій поліції про нього склалася вельми позитивна думка як про спритного і корисного інформатора. Готель — прикриття за протекцією поліції. Винагороду бере виключно готівкою в рейхсмарках. Завбачливий! Можливо, він пригодиться й нам?

— З таким яскравим біографічним хвостом? — зневажливо спитав Хейніш.

Кеслер знітився, закліпав очима:

— Маєте рацію, пане оберштурмбанфюрер! Я на це якось не зважив… На нелегальному становищі він завалиться вмить.

…Про ту розмову міркувала гарненька фрейлейн, коли йшла за даною про всяк випадок Марковим адресою у цьому місті. Йшла на першу зустріч. З ким — невідомо. Перше контактування часто таїть смертельну небезпеку: про паролі може дізнатися й ворог… Від тих думок фрейлейн відволікала себе іншими.

"На нелегальному становищі…" "Завалиться вмить…"

Про що йшлося? Надто схоже на підготовку агентурної мережі в тилу Червоної Армії. Необхідно доповісти першочергово…

Відволікала, але тривожні думки поверталися: раптом явка провалена і там засідка?

Та годі! Поновити зв’язок з Центром необхідно.

Розділ 4

ГЕНЕРАЛА РОГОВЦЕВА ЦІКАВИТЬ СТАВРОПОЛЬ

Генерал навстіж одчинив вікно. Місто, що було в сизому інеї, давно прокинулось, можливо, й не спало — недалеко війна, лінія фронту. Орджонікідзе й понині перебувало в зоні досяжності ворожих далекобійних гармат. Налітали бомбардувальники.

Генерал Роговцев учора прибув з Тбілісі в супроводі майора Тамбуліді. Мав на меті провести оперативну нараду з працівниками управління контррозвідки фронту. Перед чекістами постали складні завдання.

Загальне становище залишалося тривожним. Суть його висловив ще 24 липня 1942 року командуючий 17-ю німецькою армією генерал-полковник Руофф, коли радянські війська залишили Ростов-на-Дону. Руофф покликав японського військового аташе, який гостював у нього, на вцілілий проліг високого мосту над широким тут Доном і змахнув рукою в бік Батайська:

"Ворота на Кавказ відчинено! Наближається час, коли німецькі війська і воїни вашого імператора зустрінуться в Індії".

Тож недарма гауптман Шеєр, історик з Берліна, приїхав сюди писати на замовлення відомства Геббельса книгу під промовистою назвою

"Завоювання Індії на Кавказі". Індія — далеко, а от Туреччина — близько, десятки турецьких дивізій стоять напоготові в районах, прилеглих до радянського кордону. Туреччина, як і Японія, хоче одірвати шмат чужої землі. Чекає останнього сигналу — падіння Сталінграда!

Заохочений ілюзорними успіхами гітлерівських стратегів, турецький уряд поновив випуск пантюркістських видань — "Бозкурат" і "Чінар алти"[11]. Шпальти цих журналів одверто кличуть до війни з Радянським Союзом: "Війна — це прогрес", "Волга — це ріка, в якій століттями наші пращури напували своїх коней". Журнал "Бозкурат" вмістив карту "Великотуреччини", яка вбирала в свої кордони все Закавказзя та Середньоазіатські республіки СРСР. Військові керівники на чолі з маршалом Февзі Чакмаком і політичні пройди галасують про "священну війну".

Генерал Роговцев мислив широко, масштабно, що дозволяло йому відшукувати для, здавалося б, відірваних одна від одної подій спільні обрії. Це допомагало робити вірні оцінки, передбачати, намацувати ниті й ланцюжки, розплутувати хитрі вузлики. До цього намагався привчити своїх підлеглих.

От і зараз, на нараді, не зайве буде наголосити на взаємозв’язку активізації шпигунсько-диверсійних служб Туреччини і горлорізів із нацистського особливого корпусу "Ф", агентурних мереж абверу та СД.

Взаємозв’язок… 15 жовтня корпус "Ф" вперше змушений був вступити в бій на північному фланзі 1-ї німецької танкової армії і північніше Ачикулака зазнав відчутних втрат під час рейду по тилах 4-го гвардійського Кубанського козачого корпусу, що бив "легіонерів" у взаємодії зі Ставропольським зведеним партизанським полком. Корпус "Ф" не спромігся виконати й першого бойового наказу фюрера — перерізати залізницю від Кизляра на північ.

Захоплені документи малювали цікаву картину. Зокрема привертала увагу доповідна "особливовповнова-женого по арабських країнах", прикомандированого до зондеркорпусу "Ф" генерала Фрідріха Гробба. Витяг із неї привіз на нараду генерал Роговцев.

"Необхідно підготувати захоплення нафтових джерел та устаткування в різних районах Аравії та Ірану (Кіркук, Ханекін, Абадан, Кувейт, Бахрейн, нафтопроводи в Тріполі та Хайфі і нафтопереробні заводи в цих портах). Група спеціалістів на чолі з геологом д-ром К.Шмідтом ("Вакуум-Ойль компані", Гамбург) уже скомплектована мною згідно з угодою з фірмою "Континенталь-Оль" і забезпечена необхідним устаткуванням, зокрема буровим.

Буде потрібна група спеціалістів для відновлення фінансів та економіки. У цьому я розраховую на директора банку Лебрехта, що працює зараз у німецькому посольстві в Анкарі, і двох спеціалістів по емісії, яких пришле рейхсбанк. Переговори з цього питання я провів завдяки сприянню радника Ріпкена з паном міністеріаль-директором Бергером з імперського міністерства фінансів та паном директором Вернером з рейхсбанку".

Кістяк корпусу "Ф" становив так званий Арабський легіон, інструкцією передбачалося "акти саботажу, вивід з ладу радіостанцій, розповсюдження чуток, розвідка і пропаганда". Ясна річ, під словом "пропаганда" гітлерівське вище командування розуміло активні дії контррозвідки на шкоду Англії і насамперед СРСР.

Генерал Роговцев привіз із собою зізнання полоненого солдата 3-ї роти 2-го батальйону особливого корпусу "Ф" Курта Мауля, колишнього карателя з французького Іноземного легіону.

"До Африки я потрапив у двадцятому році, після Версаля, коли для солдата в Німеччині не стало діла, а нічого іншого я робити не бажав. Французи завербували мене в Іноземний легіон, і влітку двадцятого

року ми відпливли з Тулона в Алжір. В Африці я робив усе, що наказували офіцери: возив контрабандою золото, добував страусові пера і слонову кістку, розстрілював бунтівних берберів, охороняв копальні поміж Браззавілем та Пуент-Нуаром".

Курта Мауля, як і багатьох солдатів Іноземного легіону, гітлерівці було ув’язнили "за зраду вітчизні і служіння Франції". Напередодні другої світової війни звільнили, а в серпні 1941 року зачислили до лав вермахту і відрядили до міста Райне. З таких, як Курт, було утворено шпигунсько-підривну зондеркоманду-288, яка згодом була надана штабові корпусу "Ф", що на той час базувався в Греції.

"Ми всі пречудово знали спеку тропіків, та були щасливі, що нас не поженуть в диявольські сніги Росії, — коментував той період своєї пістрявої біографії Курт. — Окрім того, ми полюбляли гарне вино, жінок, гроші і ладні були йти хоч до чорта в зуби".

"Так, ми були добірними вояками, — хвалився навіть на допиті Курт Мауль, — до нас потрапляли лише ті, хто бездоганно володів англійською або французькою мовами… А в Райне нас почали навчати арабської… Вчителів було багато — весь третій батальйон нашого з’єднання складався з арабів… Фюрер обіцяв усім нашим арабам високі посади у "вільній Аравії", яку саме ми мали створити після перемоги Німеччини".

Вчора уся ця напруга останніх місяців розрядилася аж до відчутного, чисто фізичного полегшення.

Генерал Роговцев прибув до Орджонікідзе у добрий час.

Ледь він разом з Анзором Тамбуліді розмістився в номері готелю, як їм повідомили, що московське радіо попередило про важливе повідомлення.

Увімкнули репродуктор.

Круглий диск готельного радіо передавав позивні Москви. Повільно тяглися хвилини у нетерплячому чеканні! Нарешті знайомий голос Левітана:

— Успішний наступ наших військ в районі Сталінграда! Наші війська перейшли в наступ проти німецько-фашистських військ у двох напрямках: з північного заходу і з півдня від Сталінграда. Прорвавши захисну лінію противника завдовжки 30 кілометрів на північному заході (в районі Серафимовичів), а на півдні від Сталінграда — завдовжки 20 кілометрів, наші війська, долаючи опір противника, просунулися на 60–70 кілометрів… Наступ триває.

— Ура! — не стримався майор.

— Стривай, Анзоре! — зупинив його Роговцев. — Думаю, це ще не все.

Слухали далі:

— Добірна армія Паулюса, що півроку рвалася до Волги, оточена щільним кільцем переважаючих сил Червоної Армії! У сталінградському "котлі" опинилося понад 330 тисяч фашистських окупантів!

Не обійшлося й без Анзорових коментарів:

— Оце по-нашому! Знатимуть фріци, де у нас раки зимують! Тепер їхнім стратегам доведеться переорієнтуватися на "дранг нах вестен".

— Це буде не "дранг", а "драп"!

Довгенько обом не спалося, хоч відпочити було треба — наступний день обіцяв чимало роботи. Сталінград! Це не лише величезна перемога над лютим ворогом на березі Волги. Це й перемога без пострілу на далекосхідних рубежах Батьківщини, де чекали "сталінградського сигналу" Квантунська армія японського мікадо і турецькі дивізії. Що ж, сигнал є! Сигнал — принишкнути і не рипатись!

Лише далеко опісля півночі втома взяла своє.

Вранці генерал Роговцев з піднесенням дивився на панораму розкраяного бурхливим Тереком Орджонікідзе. Ще два тижні тому він, ’хвилюючись, знайомився в оперативному відділі.штабу фронту з мінливою обстановкою на бойових рубежах.

Тоді створилася пряма загроза місту, що було щитом Кавказу!

Проти нашої 37-ї армії фон Клейст кинув від Нальчика на прорив фронту багато танків. До серця Осетії ринув смертоносний потік. Німці підійшли впритул до міста, захопили західну околицю. Ще кілька кілометрів, і вони захопили б Військово-Грузинську дорогу — прямий шлях на Тбілісі і далі на Сухумі, де мали зустрітися з 17-ю польовою армією Руоффа. Весь район Головного Кавказького хребта опинився б у оточенні, а там вже засіли на перевалах "едельвейси" генерала Конрада, і теж точилися запеклі бої.

І тут, мало не в межах міста, ворогові було завдано нищівного удару. Вдалося не лише зупинити сталеві дивізії Клейста, а й перейти в рішучий наступ. Під Орджонікідзе німці опинилися в, "мішку". Кілька днів точилися бої на знищення обложених в Гізелі фашистів. Тепер Гізель наша! Небезпеку нових територіальних втрат ліквідовано.

Йдучи до управління, Роговцев на хвильку зупинився перед театральною тумбою. Був вражений: "Велика циркова вистава!" Оголошувалося про вистави в міських театрах, про футбольний матч на

кубок республіки тбіліського "Динамо" з потійськими одноклубниками. І справа не в тому, що в театрах забагато вільних місць, бо заводи і фабрики працюють в три зміни, постачаючи близький фронт снарядами, мінами, патронами, зимовим одягом. І суть не в тім, що футболісти гратимуть серед сиротливо порожніх трибун, — вболівальники на фронті…

Генерал підійшов до столу, де були розкладені його матеріали до наступної наради. Узяв документ, розповсюджений днями Радінформбюро, — "Злочинна кліка Гітлера грабує і нищить культурні багатства Радянського Союзу". Червоним олівцем окреслив абзац, щоб не проминути: "Вони поклали собі за мету не тільки матеріально, а й духовно обеззброїти народи СРСР, щоб легше було перетворити їх в безсловесних рабів німецьких баронів".

Стукіт у двері обірвав роздуми генерала.

— Прошу! — радо гукнув він. Знав, кого майор Тамбуліді покликав до нього так раненько, щоб стало часу на розмову ще до наради, яка мала початися о восьмій.

— Бажаю здоров’я, товаришу генерал! — привітався полковник Василь Тарасович Іринін, що увійшов разом з Тамбуліді.

Із задоволенням глянув на міцну постать полковника.

— Радий вас бачити, Василю Тарасовичу, — привітався Роговцев. — Сідайте, і візьмемось до справ. Часу у мене обмаль, до початку наради лишається двадцять три хвилини.

— Слухаю вас, товаришу генерал!

— Що зараз відомо про загальне становище в Ставрополі?

— Дивізійні розвідники днями взяли "язика", офіцера-есесівця, який командував взводом. На допиті він показав, що в місті концентруються різні повноважені служб, команд і штабів. Зокрема, з Донбасу в Ставрополь перекинуто гітлерівське… вибачте, товаришу генерал, погляну в блокнот, — Василь Тарасович вийняв нотатник, погортав його і вичитав: — "Мельдекопф унд бефельсюберміттлунгсштеллє"…

Майор Тамбуліді всміхнувся. Але хоч як швидко майнув Цей мимовільний усміх, Василь Тарасович його помітив.

— Що вас звеселило, товаришу майор? — запитав.

— Марк Твен, — відповів Тамбуліді.

— До чого тут Марк Твен? — Полковник мовив стримано, але відчувалося, що недоречний усміх майора і ще недоречніша в їхній діловій розмові згадка про Марка Твена його роздратували.

Аж тут почув таке ж зайве, як на його погляд, пояснення:

— Марк Твен писав, що німецькі словосполучення такі ж довжелезні, як залізничні рейки, і так само зникають десь за обрієм. Прошу пробачення, товаришу полковник.

Полковник Іринін мовчки хитнув головою.

— Щодо "Мельдекопфа унд бефельсюберміттлунгсштеллє", — зовсім вільно вимовив генерал Роговцев, враз повертаючи розмову в належне русло. — Ці, за висловом Твена, рейки перекладаються лише приблизно, щось на зразок "висунута вперед голова і управління з правом наказів верховної ставки". Через цю "висунуту вперед голову" фюрер з серпня місяця намагається особисто керувати бойовими діями групи армій "А". Вперше надіслав нам повідомлення про цю "голову" майор Калина. Оповідайте далі, Василю Тарасовичу.

— Туди ж, у Ставрополь, перебазувалася у повному складі рота зондеркоманди "Кюнсберг".

— Прошу про команду "Кюнсберг" докладніше.

— Зондеркоманда "Кюнсберг" утворена ще восени 1941 року під час наступу на Москву і Ленінград. Місце породження, зрозуміло, Берлін. До її складу увійшло понад двісті есесівців з розформованих частин. Вік особового складу — від тридцяти до сорока років. Команду поділено на чотири автоматні роти, які очолюють зон-Дерфюрери. Усі чотири зондерфюрери — службовці міністерства закордонних справ. Окрім них, до кожної роти входить ще по чотири — п’ять зондерфюрерів, "наукових працівників" з різних галузей гуманітарних наук — історії, географії, літератури, мистецтвознавства. Завдання зондеркоманди "Кюнсберг" полягає в тому, щоб в окупованих культурних центрах нашої країни грабувати цінні бібліотечні зібрання, вивозити до Німеччини музейні скарби, відшукувати з тією ж метою приватні зібрання або окремі предмети, що мають історичне, наукове і мистецьке значення. Власники приватних зібрань і колекцій підлягають ліквідації. Справжній "науково обгрунтований" бандитизм! Окрім того, завданням зондеркоманди є руйнування музейних приміщень, пам’ятників старовини та меморіалів, історичних архітектурних споруд. На тимчасово окупованій території Північного Кавказу і Кубані діє четверта рота зондеркоманди на чолі з гауптштурмфюрером СС Краллертом — картографом відомства Ріббентропа.

— Пригадую, це той Краллерт, "науковці" якого знищили музей осетинського поета Кости Хетагурова і спалили його рукописи… — чи то запитав, чи то проінформував генерал.

— Саме він, товаришу генерал! — Полковник Іринін сухо перелічив: — Сплюндровано будинок-музей Лєрмонтова в П’ятигорську, руйнують будівлі, пов’язані з іменами великих російських письменників — Пушкіна, Грибоєдова, Льва Толстого, Горького і Маяковського.

Оголошено наказ: "Ніякі історичні та художні цінності на Сході не мають значення". Далі…

— Досить! З цим ясно.

— Ще запитання будуть?

— Як ідуть справи з полоненим офіцером зв’язку штабу Клейста? — згадав генерал зовсім недавні події і ситуацію, коли цей офіцер-зв’язковий, переодягнений у форму рядового солдата вермахту, гукнув з колони конвойованих до майора Калини: "Шеєре! Ти продався більшовикам?.."

— Ви питаєте про обер-лейтенанта Шютце? — уточнив полковник.

— Так, про нього.

— Дані, які ми одержали від нього, застаріли. Він знав про деякі деталі планів наступу Клейста на Кавказ, але ж ці плани поламалися, а питання про відступ, за словами Шютце, в штабі 1-ї танкової армії взагалі не поставало.

— Лише про легкі перемоги і загарбання чужих земель мріяли, — погодився Роговцев.

— Слушно, товаришу генерал. І саме тому останнім часом, за свідченням все того ж обер-лейтенанта, деякі офіцери штабу почали — нишком, звісно, — піддавати сумніву можливість підкорення Кавказу, а вголос передрікали наш контрнаступ. Цими офіцерами зацікавилось СД, і вони зникли зі штабу… Але про все, в тому числі досить важливі характеристики штабістів, зроблені Шютце, викладено в докладній доповідній, яку ми підготували для вас.

— Добре! Дасте після наради, Василю Тарасовичу. А Ставрополь з порядку денного не знімайте і цікавтеся ним у плані, який ми обумовили раніше. Можливо, нам доведеться виходити саме на це місто.

— Слухаюсь.

За дверима жвавішав гомін — наставав час наради.

Розділ 5

СКАРБ НА ЛАНЦЮЖКУ

Одне з перших місць в табелі істинно арійських чеснот Хейніш надавав пунктуальності.

Оберштурмбанфюрер переглянув ранкову пошту — нічого особливого. Зиркнув на годинник. Мугикнув задоволено: з листами упорався ідеально — у точно визначений час. Надійшла година огляду окупаційних газеток, який готували йому в перекладі на німецьку мову. Віллі Майер вправно узагальнював відомості у сконденсований концентрат, що заощаджувало Хейнішу багато службового часу. Газетки ці його, дратували, оскільки він щиро сприймав їх як непотріб. І от маєш: йому поклали за обов’язок оцю паперову жуйку щоранку дегустувати до повної відрази. Аби щось там якось не проскочило. Сенсу в цьому читанні Хейніш не бачив, тим більше, що з матеріалами знайомився вже по виході газет у світ, а не до друку, коли, на випадок чого, ще можна щось вдіяти.

Віллі затримувався, що було на нього не схоже. Хейніш підвівся з-за столу, пружно пройшовся по кабінету, дослухаючись до м’якого порипування новеньких чобіт. "Чоботи, як і обличчя, беруться зморшками з віком, — подумав мимохіть. — І так само, як обличчя, їх омолоджують. Обличчя — жіночою мазаниною, чоботи — масним

гуталіном". Дідько б узяв цього Віллі! Навіть пожартувати нема перед ким і разом пореготати! Де ж він зрештою?

Схопив телефонну трубку і суворо запитав:

— Майєре, чому ви примушуєте мене чекати? Чи не знаєте, котра година?

Оберштурмфюрер з’явився негайно. З папкою. Мовив заклопотано:

— Забарилися перекладачі. Отже…

— Отже, кладіть на стіл найбільш характерне, я сам перегляну, — рішуче завершив Хейніш.

Віллі розгорнув папку і поклав на стіл лише одну перекладену статтю.

— Пане оберштурмбанфюрер, гадаю, найперше слід звернути увагу ось на це…

Хейніш всівся в крісло і взяв аркушики обома руками. Читав, спершись на лікті.

— Що таке? — раптом звів на ад’ютанта гнівні очі. — "…контрударом Червона Армія досягла успіху і просунулася вперед в районі…" Що ці йолопи пишуть! "…частина населення ухиляється і намагається чинити опір окупаційній владі…" Який кретин це редагує?

— Пан Шниряєв! — коротко доповів Майєр.

— Зараз же їдьмо до редакції! — Хейніш лунко ляснув долонею по лискуче полірованій поверхні столу. — Готуйте машину, Віллі. І

попередьте редактора, щоб чекав на місці. Я навчу цю російську свиню!.. Розшукайте шарфюрера Бергер — нам знадобиться перекладач. Де вона зараз?

— У готелі.

— Тож не баріться, Віллі! Даю вам півгодини. Папку залиште мені.

Фрейлейн Крістіна Бергер краєм вуха слухала ранкове повідомлення берлінського радіо. Як і минулих днів, не казали нічого конкретного, факти заступило одноманітне оптимістичне галасування:

— …Випадкові успіхи, котрих росіяни досягають взимку, не мають вартого уваги стратегічного значення і будуть легко ліквідовані під час першого ж удару вермахту!

Трохи відхилила чорний прямокутник, що затуляв вікно, аби хоч кілька хвилин помилувашся денним світлом.

Надворі було безхмарно, проте блакить неба затягувалась прозорим, перламутровим серпанком, що обіцяло несталу погоду.

У двері номера тихо постукали. Шарфюрер Бергер з незадоволенням затулила світло дня чорніш картоном, вимкнула радіо і лише по тому проказала:

— Прошу!

Увійшов Віллі Майєр. Свіжопоголений, напахчений парфумами, усміхнений.

— Доброго ранку, фрейлейн! Чудово виглядаєте… На цьому чорному фоні ваша золота голівка просто вражає! Ех, нема на вас Рембрандта, — він полюбляв такі класичні контрасти.

— Вітаю вас, Віллі! Ви, як і завжди, починаєте службовий день з компліментів. Вам самому не стає від цього нудно?

— Звичка! — з удаваною легковажністю стенув плечима оберштурмфюрер. — Ви, Крістіно, виробили у мене, мов у відданого пса, безумовний рефлекс, звісно, по-людськи поміркований. А промовляти компліменти таким молодим, вродливим, зворушливо тактовним дамам — сама насолода.

— Віллі! Ви мене запаморочили!

— Уже виправляюся, фрейлейн! Тому виголошую наказ: за десять хвилин будьте напоготові, щоб супроводжувати пана Хейніша до редакції місцевої газети. Шефу не терпиться побалакати з редактором.

— Що у нього спільного з редакцією? Навіщо?

— Гм, — мугикнув Майєр. — "Навіщо…" Запитайте краще у нього, якщо стане сміливості.

— А ви не гадаєте…

— Я ніколи не гадаю, бо не належу до віщунів. А от ви останнім часом виявляєте забагато зайвої, а тому підозрілої допитливості. — Це вже пролунало як застереження. Поки що дружнє. Поки що…

Після розмови в машині дорогою до Ставрополя на їхні стосунки ніби впала прозора тінь. Майєр подумки картав себе. За кожної згадки про власне нерозважливе поводження його обпікав сором. Аж відчував, як починало палати на щоках руде ластовиння.

Ніяк не міг збагнути, що спонукало його на відвертість. Небезпека з боку Кеслера? А хіба раніше вона не існувала? Та й, здається, вдалося її вчасно локалізувати і звести, по суті, нанівець. Адже Хейніш сам особисто затулив Кеслерові пельку, і по тому слідчий вже ні до кого не ліз зі своїми підозрами. Та й взагалі, на які факти йому спертися? Про сувенірний "вальтер" Кеслерові нічого не відомо… Так, не варто було цвірінчати. Розпатякався, мов хлопчисько. Розчулився, погруз у сентименти…

— Якщо не бажано розголошувати, — спокійно мовила Крістіна, — вважайте, я ні про що й не питала.

— До чого тут бажано чи не бажано? Невже ви ще не засвоїли просту істину: в нашій фірмі надто допитливі працівники в кращому випадку довго не слугують, в гіршому — мало живуть.

— Не перебільшуйте, Віллі, і не залякуйте! — мовила Крістіна холодно і наче замкнулася в собі. — Я мала право на запитання, оскільки йдеться про виконання моїх обов’язків. І я знову питаю вас: про що, власне, мова?

Оберштурмфюрер важко глипнув на неї, замислився, зосередився. Нарешті мовив:

— Згода — запитання слушне. А йдеться про Шниряєва, це прізвище редактора. Річ ось у чім. Оберштурмбанфюрер вважає, що в останньому номері місцевої газети для росіян викладені факти, що суперечать імперській пропаганді і можуть посіяти серед тубільців небажані для окупаційної влади висновки й зухвалі вчинки. Передбачається вельми серйозна розмова з тим панком редактором.

— І мені в цій розмові відведено певну роль?

— Ви потрібні Хейнішеві лише як перекладачка.

— А чи можу я знати, Віллі, хто цей Шниряєв?

— Коли ви, фрейлейн, зволили про нього запитати, то слухайте. Цей Шниряєв — надто колоритна фігура, як і всі тутешні, кого залучила до співпраці окупаційна влада.

Отой Борис Шниряєв, чверть віку тому штабс-капітан царської армії і переконаний монархіст, до останнього дня громадянської війни гасав по рухливих, як хвилі, фронтах під "білими прапорами" Корнілова, Денікіна і Врангеля. Накивати п’ятами за рубіж на пароплавах "союзників" не встиг, оскільки все воював та воював, навіть тоді, коли інші відвоювалися і, навантажені тлумаками, штурмували водоплавні фортеці. Тому пізніше намагався перейти кордон молодої Країни Рад суходолом. Однак минулися часи, коли таким, як він, щастило, — потрапив прямісінько за грати. Суд, вирок, ув’язнення.

Відбув належний строк покарання, вийшов на волю і оселився в Ставрополі. Роботу одержав за обраним фахом. Працював лектором у краєзнавчому музеї, читав історію в педагогічному інституті і в середній школі. Потрійний заробіток забезпечував пристойне, безжурне життя. Південне підсоння, курортний клімат. Тільки фашисти вступили у Ставрополь, як "історик" першого ж дня окупації став на порозі фашистської комендатури. Відрекомендувався "багатостраждальною жертвою комуністичного режиму". Хутко знайшов "спільну мову" з карателями. Гестапівці нарядили "пана науковця" в офіцерський мундир вигаданої ними ж "Російської визвольної армії", і "культуртрегер" Шниряєв опинився у збитому докупи добірному товаристві запроданців.

Закривавив руки по лікті. Внаслідок дослужився до звання "капітана РОА" і фашистського Залізного хреста. Згодом був призначений редактором окупаційної газетки. Сягнув апофеозу сенсаційної "знаменитості", коли на станиці Кубані і Тереку геббельсівська рота пропаганди почала скидати з літаків листівки, на яких красувався "пан" Шниряєв власною особою. У мундирі зрадників. З орденським хрестом окупантів на грудях. З власноручно писаним (під диктовку завойовників)

і фотографічно відтвореним закликом "будувати нову Росію без комуністів і жидів".

Коли їхали до редакції, Майєр запитав Хейніша:

— Пане оберштурмбанфюрер, арешти передбачаються?

— Вирішимо на місці, — процідив Хейніш. — Викликати варту — не проблема.

— Чи можу поцікавитись, — не вгавав Віллі, — в якому ключі вестимемо розмову з Шниряєвим?

— У цій країні на всіх тубільців один ключ. — Хейніш повчально звів догори вказівний палець. — Запам’ятайте це назавжди, Віллі!

— Який же?

— Страх! — пояснив коротко. — Заляканий раб шанує навіть свій ошийник з ім’ям хазяїна. — Він всміхнувся до Крістіни: — Гадаю, ви, фрейлейн, переконалися У цьому, коли виховували свого пса. — І меланхолійно завершив: — Відмінність одна — пес віддячує всім своїм життям, а від двоногої істоти цього чекати годі. Для двоногих рабів, окрім канчуків, потрібні ще кулі та шибениці, як у Древньому Римі були потрібні каральні хрести для профілактичних екзекуцій. Не варто нехтувати класичною спадщиною! Іноді досить лише вивчити і вдосконалити історичний досвід!

Редактор газети зустрів прибулих привітно. Певне, й гадки не мав про наслідки. На його обличчі не майнуло й тіні занепокоєння — ясно, не відчував за собою жодної провини. Говорив статечно, з послужливим самовладанням, як і належить в його становищі,— щоб виглядало і гідно, і догідливо, та ще й пристойною німецькою мовою, чим зняв з

фрейлейн Бергер необхідність перекладати, отже, й заощаджував оберштурмбанфюрерові дорогоцінний час.

— Радий вітати вас, пані й панове! Прошу сідати, — люб’язно вказав на м’які крісла і присунув їх ближче до столу, не лінуючись здмухнути невидимі порошинки. — Чим зобов’язаний?

Це був дужий, міцно збитий чоловік, трохи заогрядний, проте цю ваду вдало скрадав щільно припасований до тіла офіцерський мундир. Залізний хрест визивно блищав на випнутих грудях.

Хейніш уважно оглянув приміщення.

Кабінет, як на унтерменша, — запросторий. Широкий полірований стіл з старовинним кріслом для господаря стояв у центрі, у простінку поміж вікнами. Навпроти — півколом — десь реквізовані лискучі шкіряні крісла. Не стільці або табуретки, як в місцевих управах чи поліційних постах, а крісла. Було видно, що пан редактор тяжів до розкошів і комфорту.

За спинкою редакторського крісла, на стіні,— кольоровий портрет фюрера, одягненого в просту коричневу форму штурмовика часів боротьби за імперську владу. На стіні ліворуч — італійський дуче, праворуч красувався портрет самого пана редактора — збільшена фотокопія з листівки. Були й плакати — бравий, лагідний і сентиментально розчулений вояк вермахту ласкаво годує російське нужденне дитинча з блідим личком і голодними оченятами. Між іншим, до цієї плакатної фантазії існувало завбачливе застереження рейхсміністерства пропаганди, що плакат з годуванням придатний для використання тільки в місцевостях, де населення ще не вимирає з голоду…

На плакаті "Виходьте з лісів?" було зображено заплакану матір, що радісно обіймає "блудного сина". І ще плакат із закликом: "Берися за роботу! Твоя праця наблизить кінець війни!"

У кутку, на журнальному столику, стоси брошури "Галя Заславська" — байка про чергову Попелюшку, колись убогу і пригнічену "більшовицьким ярмом", а нині щасливу, добре годовану й охайну слугиню "доброї феї" в німецькій благопристойній, культурній і освіченій родині.

— Пане Шниряєв, — без усякої передмови одразу взяв бика за роги Хейніш, — чи не здається вам, що матеріали вашої газети не відповідають інтересам окупаційної влади?

— Тобто як? — сполохався "хрестоносець". — Не може бути! Проте я весь увага, пане оберштурмбанфюрер. Завжди корисно вислухати об’єктивні й кваліфіковані критичні зауваження з боку вельмишановних спец...

— Не базікайте! — обірвав його на півслові Хейніш. — Матеріали вашої газети часто-густо справляють на читача протилежний ефект, аніж той, що передбачався і був би доцільним. Чому? Тому, що фактичний матеріал рясніє запереченнями реальної дійсності. Виникає запитання: чи не навмисні отакі підривні контрасти? Чи, може, ви вважаєте, що ваші читачі сліпі і чудодійно прозрівають лише тоді, коли тримають в руках вашу газетку? Чи вам не відомо, що за словом "опір" повинно стояти слово "розстріл"?

Але "пан" Шниряєв, на диво, й оком не змигнув. Навіть насмілився захихотіти:

— А про сліпців, що прозрівають, — дуже образно і влучно!

— Ви що собі дозволяєте? — почав буряковіти Хейніш. — Отак відверто — при свідках! — нехтуєте тією високою відповідальністю, яку на вас з довірою покладено владою?

— Вибачте, пане оберштурмбанфюрер, — пополотнівши, пробелькотів редактор, — але я не нехтую!.. Я виконую вказівки… Накази згори… Я лише виконавець інструкцій і розпоряджень… Хоч ви маєте абсолютну рацію!

— Ви що верзете?!! — визвірився Хейніш. — Ні, ви лишень гляньте на цю брудну свиню! — театрально звернувся він до мовчазних підлеглих. — За його словами виходить, що я навчаю його діяти всупереч інструкціям і наказам! Хіба не рідкісний екземпляр мерзотника? — І до Шниряєва: — Ну, рило ти свиняче, що іще бовкнеш?

— Пане оберштумбанфюрер, — скиглив пан редактор, чоло якого зарясніло потом, — благаю… Дозвольте пояснити…

— Пояснюйте, тільки зважте, що за кожне слово брехні — у пику! Майєре, потурбуйтеся про це…

— Слухаю!

Віллі підійшов до редактора впритул, взявся кулаками в боки.

— Тільки ж не скалічте цього йолопа завчасно, — попередив Хейніш, помітивши, як люто нап’ялися у Майєра жовна.

— Усе, що скажу, легко перевірити! — верескнув Шниряєв, з острахом позираючи на показного, довготелесого Віллі. — Зараз поясню. — Шниряєв увібрав голову в плечі і втупився у Хейніша благальними очима.

— Ви багато теревените! Викладайте саму суть!

— Вам, безумовно, відомі організаційні принципи видань для місцевого населення. Таких газет виходить чимало — від "Німецької газети для Сходу" в Ризі і аж до "П’ятигорського відлуння". І що показово: зміст їх усіх разом узятих однаковий, хоч між ними пролягли величезні відстані і друкуються вони різними мовами…

— Ви ухиляєтеся!

— Присягаюся — анітрохи!.. Прошу дослухати, бо все, про що кажу, прямо стосується й моєї газети… Звідки ж ота інформаційна одноманітність? Справа проста: матеріали для місцевої преси готуються централізовано трьома пов’язаними між собою новоутвореннями рейхсміністра доктора Геббельса. Це "Прес-служба Ост", "Фотослужба Ост" та "Спецслужба інформації". Отже, ви докоряєте, — він скосив очі на Майєра і знову зіщулився, — вибачте мені, але я виходжу з існуючої реальності — ви докоряєте мені за чужу провину… Зрештою, у цьому легко переконатися, якщо є бажання…

— Ось що, пане Шниряєв, не вдавайте дурника, краще розгорнемо сьогоднішній номер вашої газети, — мовив Хейніш. — Шарфюрере Бергер, прочитайте вголос окреслене олівцем. — Він простягнув Крістіні газету, — Може, цей покидьок швидше збагне, про що йдеться, коли почує текст російською мовою.

Крістіна байдуже прочитала:

— "Тимчасові успіхи Червоної Армії не розчарували звільнене від більшовиків населення окупованих територій. Доказом цього є те, що люди охоче і добровільно виїжджають працювати до Великонімеччини…"

— Стоп! — зупинив її Хейніш і знов до Шниряєва: — Тож про які успіхи червоних мовиться? Хто дозволив вам їх пропагувати друкованим словом?

— Але ж тут нема нічого конкретного, — розгублено забубонів Шниряєв.

— Ах, вам тільки цього бракує!

— Визнаю, недогледів… Я розберуся з цим, пане оберштурмбанфюрер… Знайду винних… Певно, трапилася помилка…

— Помилка? Фрейлейн Бергер, читайте далі!

— "Лише мізерна купка збільшовичених фанатиків ухиляється від виконання наказів окупаційної влади, чинить перешкоди і намагається вести злочинний опір!.."

— Стоп! — знову підняв руку Хейніш. — Це теж помилка? Чи, може, завуальовані заклики, що розповсюджуються через вашу газету?

— Чий там підпис? — вичавив із себе редактор, який нарешті втямив, що справа повертає на зле.

— Підпису нема, — холодно повідомила Крістіна.

— А ви навіть не читаєте власну газету? — гнівно запитав Хейніш.

— Цей номер виходив без мене… — пригнічено промимрив Шниряєв. — Я виїздив до П’ятигорська… Який паразит скористався?..

— Нарешті чую розумну мову! — зазначив Хейніш. — Про згаданого вами паразита поміркуйте конкретніше.

Шарфюреру Бергер цікаво було спостерігати, як майстерно оберштурмбанфюрер здирає з редактора машкару солідності, самоповаги.

Стукіт у двері перервав її роздуми. Із-за прочинених дверей сказали:

— Перепрошую, пана оберштурмбанфюрера кличуть з СД!.. Черговий вимагає пана Хейніша негайно!.. Прошу до телефону...

— Можемо перемкнути на мій, — послужливо запропонував редактор.

— Так! — Хейніш зміряв його поглядом. З глузливою посмішкою запитав: — Хочете почути, про що йдеться?

Редактор знітився, ніяково пробурмотів:

— Я лише бажав...

— Гадаю, мова поки що не про вас! — урвав його Хейніш. — Де телефон? — І він стрімко вийшов з кабінету.

Шниряєв розгублено поглянув на Майєра і Бергер, важко зітхнув і повів, як і належить гостинному господареві, "світську" розмову:

— Чаю, кави? Ні то й ні.— Силувано пожартував: — Моє діло — запропонувати, ваше — відмовитись. — Гречно звернувся до Крістіни: — Фрейлейн дозволить запалити?

— Прошу.

— Красно дякую!

Витяг пачку "Біломору", чирконув сірником, жадібно затягся — хотів угамувати нерви.

— Звідки у вас радянські цигарки? — спитав Майєр.

Шниряєв, не глянувши на нього, присунув до себе попільничку і спроквола відповів:

— Із старих запасів… Але не подумайте, що я утворив цигаркові поклади на весь час війни, як це зробили деякі… Пригадую, з початком війни скуповували все — сірники, гас, мило, сіль, тютюн, борошно… Адже в Росії не було карткової системи, як у рейху…

— Добре, що вас не чує пан Хейніш! — з чарівним усміхом дошкулила йому Крістіна. — Малюєте такі великі переваги…

Шниряєв зиркнув на неї.

— То звідки ж цигарки? — не відставав Майєр.

— Це — просто: іноді підрозділи РОА удають із себе партизанські загони і приходять в села, що на підозрі… Камуфляж від кирзяків та вушанок до "Біломору" і махорки. Усе до нитки — справжнє, радянське. Ото й збереглися…

— Отам, у партизанських селах, і хрест заробили? — спитав Віллі і значуще глянув на Крістіну.

— Добре, що не осиковий кілок на могилу, — знехотя зронив редактор.

— Чому так похмуро?

— А ви самі хоч раз брали участь в каральних акціях, в ході яких села спалюють, а населення знищують? Я мав таку сумнівну честь, аби заслужити довіру…

— Сміливо кажете! — знову втрутилась у розмову Крістіна.

— А чого лякатися? — Він втупився у неї важким поглядом. — Після тих акцій мені все одно… Тільки навіжений полізе добровільно у зашморг… До того ж я не з породи страусів, щоб під піском ховати очі. Єдине, чого побоююсь, — довершив галантно, — що порушена тема для вас, фрейлейн, зовсім не цікава.

— Можете запропонувати цікавішу?

— Якщо є таке бажання, спробую.

— Чекаємо!

— Що ж! — прийняв виклик редактор. — Приміром, вам, фрейлейн, до вашої форми бракує гарної оздоби. Безумовно, до чорного найкраще пасує золотий партійний значок[12], але ж ви не належите до когорти "старих бійців".

— Неважко дійти до такого висновку.

— Так, молодість зраджує, — мовив і сам злякався двозначності, тому заспішив: — Я лише хотів сказати, що вам би личило золото. Але золоте шитво на вашому мундирі теж є надто проблематичною перспективою.

— Кажіть прямо: для німецької жінки — неможливою.

— Так, це точніше. Життєве коло німкені окреслене трьома "К": кюхе, кірхе, кіндер[13]… Хоча ви особисто зараз далеченько від цього.

— Слухайте, пане! — осмикнув його Віллі Майєр. — Що ви варнякаєте? Чи уявляєте, до чого вас призведуть ці теревені?

— Гм, уявляю… Але маю також надію, що ви зараз, пане оберштурмфюрер, зміните думку щодо мого глузду. Річ у тім, що у нашого редакційного перекладача з кримських фольксдойче є стародавній златник часів Володимира Святого, уславленого князя Київської Русі. Ця золота монета була виготовлена в обмеженій кількості з єдиною метою — звеличення новоствореної держави. На одному боці її зображено самого князя, на зворотному — карбовано родовий знак Рюриковичів. Нині златник воістину ціни не має — по музеях і приватних колекціях усього світу цих монет налічується лише десяток. Отже, у нашого перекладача є одинадцята. Але й це ще не все! Златник підвішено по центру на звичайнісінький ланцюжок. Навколо нього — по шість з кожного боку — всі дванадцять зодіакальних монет середини другого століття нової ери. Монети зі знаками Зодіака теж унікальні, бо теж були виготовлені в Александрії єгипетській в обмеженій кількості — на ознаменування шістдесятиріччя з дня народження римського імператора Антонія, який над усе вірував у гороскопи. І хоч монети карбовано з міді — золоті і срібні виготовлялися монопольно в Римі, вони мають величезну вартість. Оце намисто носить наш фольксдойче під білизною, на голому немитому тілі, бо не наважується роздягатися в солдатській лазні, а до іншої йому — зась…

— Звідки ж ви дізналися? — недовірливо запитав Майєр. Було видно, що історія монети його зацікавила.

Заслухалась і Крістіна.

Шниряєв відповів ухильно:

— Пощастило… Випадково побачив… Та суть не в цьому…

Майєр не дав йому уникнути прямої відповіді:

— Точніше — де і як?

Але хто не дасть збрехати людині, коли вона прагне щось приховати?

— На медичному огляді! Підходить? — відкараскався Шниряєв. — Але повторюю: суть не в цьому. Я спитав, звідки у нього таке оригінальне намисто. Він навіть злякався. А потім почастував мене баєчкою для невігласів, бо не знає, що я розуміюся на історії і працював у музеї. "Така собі дрібничка, — каже, — типова оздоба. у кримських татарок… От і виканючив у одної старої відьми, що в могилу дивилась… як сувенір на спогад про східний похід". — "Скільки ж та річ коштувала?" — питаю. "Страшенно дорого! — поскаржився він. — Тій скаредній відьмі я віддав свій місячний харчовий пайок, хоч і міг дешево обміняти на свинцеве намисто з автомата… Воістину для цивілізованої людини гуманне поводження з унтерменшами — завада?" Хоча, — сумно завершив Шниряєв, — гадаю, що було інакше…

— Невже? — спитала Крістіна.

— Навіть — певен! Одарував стару намистом з автомата! Недарма ж каже, що в могилу дивилась.

— Скільки ж златник коштує насправді?

— Важко сказати… Мабуть, не менше, аніж відомий унікум — марка "Маврікій". А може, й більше, бо "Маврікіїв" збереглося двадцять шість штук, зареєстрованих златників — лише десять.

— Яка ж вартість марки? — Майєр тяжів до точності.

Шниряєв споважнів і навіть набрав лекторського тону:

— Вартість "Маврікія" щоразу визначає міжнародний аукціон, ціна марки весь час зростає. Скажімо, англійський король Георг П’ятий колись придбав на лондонському аукціоні "Маврікія" за півтори тисячі

фунтів стерлінгів, за що зажив було слави марнотратника. Нині ця ж марка коштує близько півмільйона доларів і зберігається в королівській скарбниці. Отож, не мені визначати вартість старокиївського златника! Якщо ж додати до нього ще й зодіакальну дюжину, то можна уявити, який скарб тягала на собі татарка. Та ось потрапило на очі нашого перекладача, який спромігся відрізнити оте "спадкоємне намисто" від звичайних брязкалець… Пощастило йому, як у казці. Такі чудасії можливі тільки на Сході… Коротко кажучи, отака королівська прикраса була б до лиця найпримхливішій красуні. Ще б пак — півмільйона доларів на персах!..

Редактор явно хизувався своїми спекулятивними пізнаннями.

— Чи не надміру ви щедрі на чуже? — з неприхованим сарказмом обірвала його Крістіна. — Мабуть, своїм коханкам ви щедро обіцяєте зірки з неба та гойдалку на веселці, а з кишені не дістаєте й пфеніга. Так можна обіцяти торішній сніг, дірку від бублика, від жилетки рукави.

— А ви злі, фрейлейн! Я запропонував вам лише спробу якось домовитись з нашим загребущим перекладачем. Щоправда, діло це не просте. Проте є шанси… Приміром, натякнути йому про імперський— закон, згідно з яким всіма коштовностями рейху та окупованого простору опікується відомство Гіммлера. І пообіцяти неприємне знайомство з вельмишановним зондерфюрером Краллертом. І так далі…

— Тобто шантаж?

— Ну навіщо так грубо? Хіба не можна побудувати розмову як товариську пересторогу? Збагатіти хочуть усі, та лише деякі стають багатіями… Словом, не так багато зусиль, і справу було б залагоджено! Ризик мінімальний, якщо він взагалі для вас існує… Можна спробувати…

— А потім? Тремтіти? Наприклад, заявитесь ви і люб’язно запропонуєте знайомство з паном Краллертом…

— Завбачливо мислите, фрейлейн! Справді: мати скарб — постійно наражатися на смертельну небезпеку, — засміявся Шниряєв.

— Слухайте, Шниряєв, — похмуро заговорив Віллі, — я не розумію одного: чому ж ви самі не хочете заволодіти намистом?

— Тут усе ясно: я — росіянин, він — фольксдойче. Расова і суспільна перевага на його боці. Я належу до реалістів, пане оберштурмфюрер! Хто я? Лише капітан РОА, хоч і нагороджений німецьким хрестом, але ж мені, як до неба, навіть до личок шарфюрера СС, що їх носить наша чарівна фрейлейн. Інакше, будьте певні, я б свого шансу не упустив!

"А чи упустив би Кеслер?" — подумала Крістіна.

Але тут "золота" розмова урвалася, — увійшов Хейніш.

— Мали час на роздуми? — спитав він Шниряєва.

— Так точно, пане оберштурмбанфюрер! — виструнчився той.

— Зараз ми їдемо і залишаємо вас — кличуть більш термінові і вагоміші справи. Але, сподіваюся, вам не треба розтлумачувати, що робити, з ким робити і як?

— Так точно, не треба! Дорогу до гестапо знаю...

— Зер гут! Проте безкарно й вам не минуться оці газетні вибрики. І не раджу надалі посилатися "а інструкції згори. Звідти надходять загальні директиви, а статті до газет пишуться і редагуються на місці. За це ви й відповідаєте! Утямили?

— Безумовно, пане оберштурмбанфюрер.

— І останнє запитання. — На пухких губах Хейніша досі блукала холодна, зла посмішка. — Хто для вас Адольф Гітлер і Беніто Муссоліні?

Шниряєв розгубився, відчув нову пастку, обережно перепитав:

— Що саме ви маєте на увазі?

— Прошу відповідати! — гарикнув Хейніш.

Шниряєв весь зібрався, мов пружина, і чітко відкарбував кожне слово, благально зазираючи в байдужі очі німця.

— Адольф Гітлер і Беніто Муссоліні — найбільші величини світового поступу всіх часів і народів! Особливо це стосується великого фюрера-визволителя, що започаткував еру світового рейху! Хайль Гітлер! — Він старанно, мов на параді, викинув перед себе правицю.

— Чому ж поряд з ними на стіні й ваша фотокартка? — не приховуючи огиди, спитав Хейніш. — Ви теж належите до світових величин?

От тобі й усміхнений Хейніш — приберіг на кінець розмови ефектний фінал, хоча зразу звернув увагу на портрети. Це був нищівний удар, який у пересічного лакузи відібрав би мову, уклав би на підлозі, поставив на коліна. Шниряєв виявився міцнішим. Він лише помітно зблід, але не розгубився. Рвучко повернувся до стіни, зірвав власний портрет, мовчки пошматував його вздовж і впоперек, кинув на підлогу, зачовгав по ньому чобітьми і лише тоді гарячково спитав:

— Ви задоволені, пане оберштурмбанфюрер?

Хейніш схвально крутонув головою і несподівано зареготав:

— Ви починаєте мені подобатись, пане Шниряєв! Рішучість і дія — ось що я найбільше ціную. Сподіваюся, що так само рішуче ви покінчите й з іншим мотлохом у редакції.

— Обов’язково, пане оберштурмбанфюрер!

— Перевірю.

Пан редактор біг за ними до самої машини. У коридорі насмілився прошепотіти Крістіні:

— Фрейлейн, молю вас усім святим, принагідно замовте слівце за мене… Адже і вам я щиро бажав зробити приємність…

Крістіна Бергер стримано нагадала:

— Але ж ви запевняли, що належите до реалістів?

— Тому й уклінно прошу… Я помітив — пан оберштурмбанфюрер прихильний до вас…

— Добре. Та з однією умовою: якщо не варнякатимете зайве, особливо про чуже майно…

— Розумію, фрейлейн. Будьте певні!

А Крістіна знову згадала про Кеслера, про його пожадливу заздрість, про його валізи з награбованим добром, з котрими він має таки забагато мороки.

…Увечері чарівна фрейлейн у формі шарфюрера СС вдруге за час перебування у Ставрополі йшла на зустріч до конспіративної квартири з

бентежними думками, з тонким цигарковим аркушиком, списаним стовпчиками п’ятизначних цифр, готова до будь-яких несподіванок.

Тоді, вперше, її мучило питання: чи гаразд з явкою, чи не провалена? Йшла обачно ось цією вуличкою, тихою, між зелених чайних кущів, крізь які непросто продертися. Пригадалося, як знайшла цей непоказний одноповерховий будиночок з входом із двору і трьома вікнами на вулицю. Згадала, як спершу проминула його, не притишуючи ходи, хоч сигнал був у порядку, — третє вікно від входу з холодним тьмяним відблиском блідого скла темніло з розчахнутими навстіж віконницями.

Минула будиночок з трьома вікнами і цього разу. Мала підстави оберігатися.

Тоді, минулої зустрічі, вона енергійно постукала, як людина, якій нема чого критися, і на звичне запитання: "Хто?" — коротко й вимогливо відрубала: "Гестапо!"— хоч усвідомлювала, наскільки це неймовірно в її ситуації, бо здоровані з таємної поліції не промовляють дівочими голосами. Тиша. Шарудіння. Зарипів засув, брязкнула клямка. Двері прочинилися. Не навстіж. Рівно на стільки, щоб з’явилася рука з каганцем і похмуре обличчя господаря, зморшкувате та горбоносе, освітлене знизу тремтливим вогником, від чого очі на ньому запали в глибоку темінь. Лише коли обмінялися паролем, двері відчинилися.

Господар квартири Астан Мірза-Хатагов виявився чоловіком вже непризовного віку навіть за умов війни. Але, як і більшість горян, ще був далекий від скарг на старечі недуги. Високий, ставний, рухливий. У темряві, що згладжувала зморшки і молодила обличчя, скидався на людину середнього віку, треновану й повносилу. А втім, ні — зовсім сиві вуса зраджували. Залишившись боротися з ворогом у підпіллі, спромігся забезпечити себе чудовим легальним прикриттям — працював пакувальником ставропольської філії зондеркоманди "Кюнсберг", через що мав певні побутові пільги і надійний аусвайс-посвідчення. З перебазуванням до Ставрополя й штабу зондеркоманди на чолі з гауптштурмфюрером СС Краллертом роботи побільшало, але

поширшали й можливості. Усе це створювало непогані умови для порівняно легкого контактування з іншими членами їхньої наглухо законспірованої, нечисленної підпільної групи. Тому й виконував у ній функції зв’язкового. Та от біда: від початку окупації група не мала рації — прямого й безпосереднього зв’язку з зафронтовим керівництвом, що було конче необхідно для Крістіни.

Проте фрейлейн Бергер завбачила й цей прикрий для неї варіант. А поки що знайомилася з господарем, розмовляючи про менш суттєве. їй подобався старий Астан неквапною діловитістю і навіть несподіваним відкриттям — Мірза-Хатагов був першою людиною з усіх, кого зустрічала вона, цілком задоволеною тим, що залишилася "під німцем".

— Змалку ненавиджу грабіжників, — у дещо незвичний спосіб мотивував він сій є, на перший погляд, дивне вдоволення. — Батько завжди казав: вкрав — клади злодійську руку під сокиру! Більше не крастиме. У давні часи так і робили…

— А ці німаки, гади повзучі, — ти лишень уяви собі, дочко! — возвели пограбування і крадіж серед білого дня в державний закон! І якщо людина боронить своє добро, то не грабіжників, а невинну людину карають — розстрілюють або вішають. Воістину світ перевернувся догори ногами! Та це дарма не минеться: я в тій зондеркоманді пакую накрадене та награбоване і все запам’ятовую, а потім тайкома записую. Все записую — що вкрали, в кого поцупили і куди відправили. Уявляєш, доню, яка моїй праці честь? А чому? Бо прийде час, переможемо фашистів, подамо рахунок, моєю рукою писаний. З подробицями… Усе повернемо до нитки!

— Чи все? — вголос помислила Крістіна.

Мірза-Хатагов похмуро звів брови, густі, кущуваті.

— Так, усього не повернути, — погодився з ледь притаманним гнівом. — Не повернути спалене, висаджене в повітря, знищене, крадене й перекрадене серед самих злодіїв, коли й сліди награбованого зникають… Вони добре навчилися свого мерзенного ремесла!.. А головне, не повернути найціннішого — життів людських. А тому, — підняв стиснутого кулака, сухого й чіткого, — ми брали, беремо і надалі ще більше візьмемо ворожих життів.

Помовчали, і по хвилі Крістіна неголосно, ніби побоюючись порушити сумну задуму, в яку поринув старий, мовила:

— Є рація, яку необхідно роздобути. Але це ризиковано.

— Про що мова! Якщо вона є, з-під землі дістанемо! — жваво відгукнувся Мірза-Хатагов.

— Саме з-під землі й доведеться діставати, — всміхнулась Крістіна. — Знаєте містечко Пелагіаду? У п’ятнадцяти кілометрах на північ від Ставрополя?

— Траплялося бувати не раз — дорога недалека. Пішки — три години ходу.

— На схід від Пелагіади, — вела далі Крістіна, — на річці Ташла є покинутий млин.

— Бачив і млин! До війни, бувало, ночував у ньому, коли ходив на качок полювати.

— О! Це полегшує завдання… Ось схема млина, орієнтири на місцевості і відстані між ними у кроках. Вибачте, міряла своїми, але намагалася, щоб кожен крок дорівнював п’ятдесяти сантиметрам. Отже, можна вимірювати і в метрах. Хрестиком позначене місце, де закопана

рація. Сама я по неї поїхати не маю змоги. Мірза-Хатагов уважно роздивлявся схему.

— Місцевість знаю, як свою хату. Безлюддя, залізниця і шосе за десять кілометрів, туди ведуть тільки грунтові путівці. Можна поколупатися в землі.

— Так було… — зітхнула Крістіна.

— А що трапилося?

— Німці підремонтували млин і влаштували в ньому військову ремонтну майстерню. Тому я досі не могла скористатися рацією.

— Он як! — аж крекнув Астан. — Це ускладнює справу.

— У тім-то й річ! Але без рації я — як безголосий птах.

— Тоді зробимо так — спочатку помандрую я сам. Роздивлюся, що і як…

— Зможете?

— Інакше не казав би. Моя стара з онуками про всяк випадок затрималась у Казенці. Щоправда, вийде не прямий шлях — до Казенки ближче дістатися через Грачівку, Пелагіада лишається збоку. Але то — діло хазяйське…

— Необхідно роздобути дозвіл відповідно до нового наказу про пересування на шляхах.

— Якраз маю! — порадував Крістіну Астан. — Я ж і виклопотав його в нашій управі у зв’язку з відвідинами сім’ї. До цього й вів, а ти, дочко, не

дослухала… Мандрую просто — півмішка картоплі на плечі, пляшку чачі до кишені для шуцманів та ціпок у руки… Іду, можна сказати, вільно: оті п’янюги за шлагбаумом вже звикли похмелятися з моєї кишені… За тиждень завітати до мене зможеш?

— Важко сказати, проте чекайте мене по вівторках і п’ятницях у такий же час.

— Гаразд.

— А схему запам’ятайте і спаліть.

— Уже запам’ятав! — Астан нахилив папірець краєчком до кволого вогника каганця. Папірець спалахнув — по хаті забігали тіні…

І ось минув тиждень. П’ятниця. Коли б знати, що сталося. Небезпечно мишкувати біля воєнного об’єкта: найменша підозра, і ніяка чача не допоможе.

"Не завдавай собі, Марійко, зайвого клопоту! Вперед!" — наказала подумки.

Побоювання виявилися марними. Старий Астан зустрів її радо.

— А я тебе зачекався, дочко! — одразу ж сказав він. — Приніс рацію другого ж дня.

— Як це вам пощастило? — щиро здивувалася Крістіна.

— Ет! — махнув рукою. — Усе просто: німецької майстерні там давно нема — перебазувалася. Ну, а я у таких випадках не звик зволікати. Усе гаразд, дочко! Рація у зразковому стані.

— Де вона?

— Чекає тебе, дочко, у схованці на горищі.

— Тоді негайно до роботи — я довго затримуватись у вас не можу.

— Розумію…

— Допоможете?

— Про що мова! Чи не сором тобі про таке питати? Ходімо. На чужому горищі, як у лісі, провідник потрібен.

Лагідна і тиха кубанська ніч. Милуються очі коштовним розсипом зірок на небесному оксамиті, а вуха не чують, як лине в ефірі маршовий грім литаврів, саксофонні виспіви новомодних свингів, барабанний дроб хвацьких фокстротів і серед них, мов трасуючі черги, мережать радіохвилі крапки і тире морзянок — таємних, кодованих розмов. І десь серед них ніжний голос радянської студентки Марійки, а нині шарфюрера СС фрейлейн Крістіни Бергер, який чують лише прилади — свої й ворожі…

Розділ 6

ДВА ЗАВДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТКИ

День у день все чіткіше вимальовувалось посилення підривної діяльності ворожої агентури по наших глибоких тилах. Для Роговцева секрет тут був простий: інтенсивність диверсій зростала тому, що становище на фронті відчутно змінилося на нашу користь.

Під навальним натиском Червоної Армії ворог, хоч і чинив запеклий опір, змушений був задкувати, відводячи в тил на переформування і

поповнення пошарпані і знекровлені в боях військові частини. Про резерви з фатерлянду не було й мови — всі наявні ресурси, і людські, і технічні, поглинала грандіозна битва за Сталінград, що запалила вогнем весь степ од Волги до Дону. Німецьке головне командування змушене було зняти з фронту танкову дивізію з армії генерал-полковника фон Клейста і передати її до новоствореної армії "Дон" на чолі з генерал-фельдмаршалом Манштейном.

У німців — відступ. Про взяття Кавказу вже не йдеться. Зрив наступальних планів гітлерівців на Кавказі став важливим фактором, що визначав якісну зміну стратегічної обстановки на півдні на користь Радянської Вітчизни. Перед німецькими штабами постало питання вже не про наступ, а про те, як утриматися на захоплених територіях. Мінялася стратегія, а з нею і тактика підривних дій в радянському тилу, що прямо стосувалося службових зацікавлень генерала Роговцева.

Якщо під час німецького наступу гітлерівська розвідка і контррозвідка в основному вели підривну роботу проти наших військ у прифронтовій смузі, то тепер вони простягли свої диверсійні мацаки далеко в тил. Надійшли повідомлення, що управління імперської безпеки створило розвідувально-диверсійний орган спеціального призначення під назвою "Цепелін". Його завдання — дезорганізація і розклад тилу Червоної Армії за допомогою добре вишколених диверсантів та агентів-пропагандистів. Були також відомості, що спецслужби ворога, окрім закидання в наші тили диверсантів, відступаючи, залишають свою агентуру на тривалий час. У звітах агентів називають "консервами". Хто їх готує? Хто безпосередньо опікує шпигунів? Дізнатися про це — завдання першорядне. Де шпигунські бази? Звідки вони перекидають диверсантів? Куди? З якими завданнями? Безліч запитань...

Уже траплялися випадки, коли під виглядом військових, що відстали од своїх частин, агенти абверу вільно нишпорили в тилах наших військ, збираючи шпигунські відомості. Тепер почали ретельно перевіряти всіх, хто опинявся за межами дислокації своїх частин, особливо тих, що

никали в прифронтовій смузі без відповідних повноважень. Для розшуку і затримання агентів противника створені пошукові групи, до дій яких залучалися військові підрозділи і місцеві жителі. Вжито також заходів для розшуку та арешту зрадників Батьківщини, карателів, поліцаїв — усілякої підсобної нечисті фашистів, що здебільшого під чужими іменами, з вигаданими біографіями і фальшивими документами намагалися осідати в таких містах і селищах, де їх не знали. Але "консерви", як міни уповільненої дії, становили особливу небезпеку.

Енергійний, дрібний стукіт у двері обірвав роздуми генерала. Так стукав лише майор Тамбуліді.

— Заходьте! — запросив Матвій Іванович.

Так, це був Анзор, горбоносий, засмаглий, з акуратними м’якими вусами — справжній горянин.

— Що у вас? — стримано запитав генерал.

Тамбуліді з урочисто-таємничим виразом на обличчі, мов цирковий чародій, поклав на стіл радіограму і сказав:

— Донесення від Студентки!

Все, що останнім часом непокоїло Матвія Івановича, мучило й часом печалило, тепер мимоволі вистрілило одним словом полегшення:

— Нарешті.

Так, ця шифровка була для нього перемогою мужності радянської розвідниці над підступами ворога. Ще не читана шифровка ясно промовляла: Студентка жива, Студентка бореться, вона діє…

Матвій Іванович жадібно читав стандартно віддруковані опісля розшифрування рядки.

Студентка повідомляла чимало: стислий опис оборонних споруд на стратегічних напрямках можливих, на її думку, ударів наших військ, координати авіабаз, складів пального, місця переформувань знятих з фронту частин… А головне — Студентка перебазувалася до Ставрополя, що віднедавна почав привертати до себе пильну увагу фронтової розвідки: там зараз змiїлося кубло різних підривно-диверсійних служб. Туди ж у повному складі прибула й група оберштурмбанфюрера Хейніша. З якою метою? Враховуючи, що в Ставрополі аналогічна служба теж існує і потреба у німців дублювати її діяльність навряд чи виникає, то про нові завдання і функції групи Хейніша доцільно було б дізнатися. Щоправда, Студентка висловлювала певне припущення, бо ще не мала жодного факту, щоб засвідчити і обгрунтувати конкретно. Щоденник Мюллера… Про нього казав і Калина. Необхідно передати його через лінію фронту до нас як документ, що викриває звірячу суть "нового порядку". Найдокладніше — про Віллі Майєра…

— Звідки ж у неї рація? — вголос подумав Матвій Іванович.

— Не повідомляє, — сумно відповів майор, наче сам завинив у тому.

— Не інакше, як вдалося дістати закопану. Костянтин Васильович не встиг, та й не мав змоги забезпечити Студентку радіозв’язком. Молодець! Не розгубилася.

— Так точно! — переконано підхопив майор.

— Зробіть вибірку воєнних даних і підготуйте для доповіді командуючому фронтом.

— Уже на машинці.

— Гаразд! Тоді сідайте, і разом про дещо поміркуємо. — А коли майор всівся край столу, запитав: — Якої ви думки про Віллі Майєра?

Анзор розумів, що у генерала самого склалася думка і він, слухаючи інших, виважує якесь рішення. А туг вирішувати важко. Якщо виявиться помилковим — значить, наразити Студентку на смертельну небезпеку.

Від тих думок Анзор важко зітхнув, повів плечима, ніби скидаючи з себе тягар, і задумливо почав:

— Виходячи з відомих нам фактів, ми можемо зробити один висновок: Майєр не позбувся людяності, не втратив здібності до критичних оцінок явищ і подій. Біла ворона, що маскується чорною. Один серед вовків. Неясна його ступінь відданості гітлерівському рейху. А з іншого боку: чи не хитра це гра, інспірована службою безпеки?

Роговцев ще раз пробіг очима радіограму.

— Ні, — мовив замислено, — на гру не схоже, з якого боку не глянути. Перше: він знає, що будь-хто, потрапивши до гестапо за підозрою у шпигунстві або зраді, живим не вийде, навіть якщо факти не буде доведено. Друге: це він підставляє під смертельний удар агентку СД Есмеральду, чим сприяє припиненню слідства у справі Мюллера. Третє: з усіх його дій не випливає жодних небезпечних наслідків для Студентки. Навпаки, він щоразу витягує її з біди. Четверте: Майєр, найвірогідніше, закохався. Проте поводиться чемно, що свідчить про справжнє, людське кохання, в ім’я якого він здатний піти на самопожертву. Так?

— Так, — погодився Анзор.

— Чи схоже усе це на інспірацію? — вів далі генерал. — Ні, бо гра передбачає продовження і фінал з корисними для розвідки наслідками. Але що ми маємо в наявності? Лише епізодичні, локальні дії, що

виникали з несподіваних ситуацій. Хто міг планувати вбивство Мюллера? Ніхто. Чисто випадкова ситуація, якої могло не бути. Все ж смерть Есмеральди — виключно справа Майєра. Логічно?

— Так, часу на аналіз подій і підготовку у нього не було. Його реакція на вбивство Мюллера була миттєвою.

— Виходить, Студентка має грунт, доводячи можливість вербовки Майєра.

— Ризикована це справа… Насамперед для самої Студентки. Адже Майєрові, на випадок чого, зовсім не важко буде витлумачити свої дії як такі, що були скеровані на викриття радянської розвідниці. Мовляв, гра була варта свічок, та до часу не мав на руках козирів… Ще піде вгору! А Студентка загине…

— Це твоя тверда думка?

— Ні, це мої сумніви.

— Звісно, ризик є, — погодився генерал. — А все-таки: Студентка сама пропонує вербовку. Мотиви: через нього йде найпотаємніше. Його обізнаність не викликає сумніву. Можливості для збирання розвідувальної інформації незрівнянно більші, ніж у неї, подеколи не потребують жодних зусиль — відомості самі пливуть до його рук.

— Усе це так, але…

— От що, Анзоре! — голос генерала посуворішав. — Відмовитись від обгрунтованої і корисної пропозиції Студентки ми не можемо. Не маємо права! Зробимо так: необхідно терміново — зараз же! — повідомити Центр, запитати, чи є там дані про цього рудого німця. Про нього ми докладно орієнтували Центр ще раніше, отож, сподіваюся, певні наслідки перевірки вже повинні бути. Крім того, у Москві зараз

перебуаає Калина, що особисто знайомий з Майєром. А це багато важить! І ще повідомити... А втім — ні! Усе це забере чимало часу, якого катма... Краще негайно летіти до Москви — це полегшить і прискорить вирішення питання. Словом, наказую, майоре: готуйтеся до вильоту! Я особисто потурбуюся, щоб ви сіли на літак сьогодні ж увечері.

...Майор Анзор Тамбуліді мав уявлення про Москву лише по фільмах. Знав її як місто мрій кожної радянської людини, як столицю неосяжної Батьківщини, яка для нього асоціювалася з розкішним сонячним днем, з весняним життєдайним подихом.

Але обмерзлий вантажний "Дуглас" прилетів глупої ночі і ніяк не міг сісти — мела люта віхола, затуляючи тьмяні синюваті разки електролампочок вздовж злітно-посадочних бетонованих доріжок. Можливо, й не сіли б, якби на теплих лампочках не танув сніг і вони двома ледь помітними ланцюжками не миготіли крізь хурделицю.

"Газик", що дочекався Анзора біля сірого кубічного громаддя аеровокзалу, весь час буксував у снігових наметах, і Анзор раз у раз вивалювався в шалену круговерть, аби підштовхнути плечем безпомічну машину, у якої від безсилої натуги аж скати вищали на слизькій дорозі. Та й сам водій час від часу зупиняв машину, аби витерти ганчіркою заліплене снігом ’ вітрове скло.

А темно було — хоч в око стрель. Дві вузькі щілини на фарах з навислими над ними бляшаними козирками ледь освітлювали перед машиною не більш як на півтора метра снігу. А коли в’їхали на вулиці передмістя і далі, де будівлі повищали і своїми шерегами гамували віхолу, Анзор все одно нічого не угледів у настороженому і суворому місті.

Коли засірів світанок, це враження від столиці, як від міста-воїна, посилилось. На золотих маківках соборів були сіро-зелені чохли, ніби гімнастерки на крутих солдатських плечах. Пам’ятники на майданах,

площах і в скверах, аби не бути потрощеними вибухами авіабомб, були оббиті та захищені брезентовими мішками з піском.

Анзор увійшов до комендатури, пред’явив посвідчення і запитав, як пройти до чергового офіцера.

— Слухаю вас, — одірвався від паперів молоденький лейтенант.

— Майор Тамбуліді, з Кавказу, — відрекомендувався він. — Прибув в Управління держбезпеки, до майора Калини.

— Він підполковник, — виправив його лейтенант і підняв трубку. — Товаришу підполковник, до вас прибув майор Тамбуліді… Так, з Кавказу… Слухаюсь! — І до Анзора: — Зайдіть у бюро перепусток. Потім підете в приміщення наркомату. Перший під’їзд, третій поверх, кімната двісті п’ятнадцять. Костянтин Васильович зустріне вас особисто.

І ось вони — Анзор і Костя — в скромному кабінеті. В обох з перших слів і поглядів виникло хвилююче, але невиразне почуття. Невизначеність його, мабуть, пояснювалася подвійними вимірами сприймання часу і подій: ніби розлучилися тільки цими днями і наче не бачилися півжиття. Але Калина й Тамбуліді зустрілися не для аналізу своїх емоцій, в них були службові обов’язки. Тому й розмова їхня якось з перших слів одразу повернула до суттєвого:

— Ну, джигіте, оповідай — козак слухає! — жартома почав Калина. — Як ви там? Як Матвій Іванович? Розказуй!

— Костянтине Васильовичу, дорога ти моя людина, як живемо, сам знаєш — війна. Генерал тобі вітання передає, та про це — потім. Краще почну з найприємнішої новини: від Марії одержали радіограму.

— Нарешті! — вихопилося в Калини. — Жива? — запитав те, про що хотів запитати найперше, але не наважувався.

— Коли вийшла в ефір, то ясно, що жива… Зараз відступає разом з військами Клейста. Зібрала надзвичайно важливі дані про оборонні споруди і розташування військ противника.

— Як же вона зуміла передати? Адже залишилась без рації!

— Знайшла стару. До речі, вона передала цікаві відомості про твого знайомого.

— Про кого це?

— Про Віллі Майєра.

— Що?

— Власне, я тому й приїхав.

— Оповідай!

— Виявляється, цей Майєр, почуваючи до Крістіни особливу симпатію…

— Про його симпатію мені відомо. У старі часи він би викликав мене на дуель! Такий…

— Зажди, — заблагав Анзор, — бо ти стаєш і моїм конкурентом.

— Чому?

— Тому, що Матвій Іванович каже, що серед усіх балакучих людей я — рекордсмен. А за тобою мені й слова не мовити.

— Мовчу! — Костя підняв руки.

— Тоді слухай. Цей Віллі Майєр врятував Студентку від викриття, коли велося розслідування справи про вбивство Мюллера. Він спромігся повернути діло так, що винною в смерті карателя визнали Несмітську, агентку СД під кличкою Есмеральда. Марія вважає за можливе скористатися діями Майєра і залучити його до співробітництва з нами.

Анзор вийняв з бокової кишені невеличкий пакет і подав Калині.

— Ось лист генерала Роговцева керівництву управління. Тут усе викладено до найменших подробиць. Окрім того, генерал вважає не зайвою твою думку, оскільки ти особисто знайомий з Майєром і вивчив середовище, в якому діє Студентка.

— Ясно! — Калина підняв трубку і комусь наказав: — Негайно принесіть мені всі матеріали перевірки на Арійця.

— Арієць — це хто? — поцікавився майор Тамбуліді, бо цю кличку почув уперше.

— Той, про кого ми говоримо.

— Майєр?

— Він.

— Виходить, ви теж…

— Виходить, Анзоре.

— Ну й дива?

— Чому ж? Висновок простий.

— Який же?

— А такий, що Марія в тилу ворога, а ми тут, у Москві, одну думу думаємо.

— Ви мене, Костянтине Васильовичу, просто приголомшили. Ніколи не сподівався…

— Ну, зваж сам, Анзоре: Марія — не професійний розвідник. Одній їй там важко. Чи знаєш ти, що таке самотність? І досвіду в неї малувато. Ти мав підготовку, а вона з студентської лави — в пекло, до вишколених вовків контррозвідки. Чи легко їй? Крім того ж, до найважливіших документів доступу у неї нема.

— Нічого, Костянтине Васильовичу, казка про Червону Шапочку має щасливий кінець.

— Ех, Анзоре, якби ж то ми могли казочками втішатися, — з явним жалем зітхнув Костя.

Цієї миті двері відчинилися, і до кабінету увійшов стрункий, по-військовому підтягнутий старший лейтенант.

— Товаришу підполковник, — відрапортував, — матеріали на Арійця!

— Давайте!

Старший лейтенант, чітко карбуючи крок, підійшов до столу і простяг Калині досить пухку папку.

Підполковник взяв зі столу пакет, привезений майором, і мовив:

— Цей пакет — від генерала Роговцева, з Кавказу. Передайте його через секретаріат начальникові управління товаришу Сербулову. Негайно! Про дальше не турбуйтеся: він викличе мене на доповідь сам. Все! Можете йти.

Старший лейтенант вийшов, а Калина, поляскуючи по принесеній папці, задумливо сказав:

— Знаєш, Анзоре, я весь час пригадую слова Марії: "Мені мовби хтось допомагає, ніби відводить від мене Удар..."

— І нам про це повідомляла! — підхопив Анзор. — Це він — Майєр!

— Ось тому й було заведено папку на Арійця. Ти приїхав дуже вчасно. Влучив прямісінько в "яблучко".

— А що ж тут дивного? — Анзор ніколи не ліз по слово до кишені. — Я ж відомий "Ворошиловський стрілець". Ще з шкільних років значок маю.

— А тепер для початку прочитай ось цю сторінку. Текст її тобі багато що з’ясує, а мене врятує від твоїх запитань.

— Читати уголос? — запитав Анзор.

— Краще уголос! Щоб і я знав, про що ти дізнався.

— Ясно! Щоб не балакати двічі.

— Точно, Анзоре, бо часу у нас мало — Григорій Іванович довго теревенити нам не дасть.

— Хто це?

— Товариш Сербулов.

— Читаю! "…Його справжній батько Генріх Крамер — комуніст-тельманівець, учасник героїчного повстання гамбурзьких робітників. Арешт і ув’язнення завадили його шлюбові з нареченою Лізелоттою Рюлле. Вона змушена була побратися з Паулем Майєром, сином заможного власника бакалійної крамниці в Гамбурзі. Пауль Майєр вважав новонародженого за власного сина, дійсний стан речей був від нього прихований. По виході Крамера з в’язниці мати познайомила сина з "дядьком Генріхом", який кілька років мав значний вплив на формування свідомості підлітка. З приходом гітлерівців до влади Крамер емігрував до Швейцарії, де увійшов до групи антифашистів, діяльність якої особливо активізувалася після віроломного нападу гітлерівської Німеччини на СРСР. Група підтримує регулярний радіозв’язок з німецькими антифашистами, що перебувають на території СРСР. Вона повністю солідаризується і поділяє ідеї революційних емігрантів".

— Солідно! — резюмував майор Тамбуліді, коли закінчив читати. — Ця папка містить відповіді на багато запитань.

— Крім головного, — сказав Калина.

— Ти думаєш, що Майєр…

Папка не дає відповіді на головне запитання: чи захоче він співробітничати з нами? Але нам необхідно виходити з одного: потрібен не примус, а свідомий перехід на наш бік, ми розраховуємо на його тривалу роботу в тилу ворога, до кінця війни. От і виникає запитання: хто в його душі переможе — Крамер чи Майєр?

— Це — точно! — погодився Анзор.

Калині знову пригадувалися слова Марії: "Він не такий, як інші німці… Він засуджує війну, яку веде рейх… Уникає від участі в каральних акціях, не катує арештованих…" Справді, цей Майєр серед чорних мундирів — біла ворона. І Калина це знав не лише з вуст Марії, а й з власних вражень.

— Іншого шляху для Майєра не бачу — тільки до нас! — розмірковував уголос й Анзор. — А яка твоя думка? — почав було Анзор, але розмову урвав телефонний дзвінок.

Калина підняв трубку, вислухав і відповів одним словом:

— Слухаюсь!

Потім акуратно згорнув папку і покликав Анзора:

— Ходімо до Григорія Івановича.

— Я — теж? — підхопився Анзор, поправляючи гімнастерку.

— Запрошує обох.

— А який він?

— Побачиш. Начальник управління вже ознайомився з листом Роговцева і хоче, щоб ти вислухав його міркування особисто, для доповіді Матвію Івановичу.

Григорій Іванович був одягнений в скромний сірий костюм з сірою, у тон, краваткою. Майор Тамбуліді подумки картав себе, що забув запитати у підполковника про військове звання Сербулова, і тепер не знав, як до нього звертатися. На ім’я та по батькові для першого разу звучало б фамільярно.

— Майор Тамбуліді? — привітно спитав Сербулов.

— Так точно! — одним духом випалив Анзор.

Григорій Іванович був людиною показною, високою на зріст. Його овальне обличчя увінчував короткий присивілий чуб. Сірі, великі очі були поставлені широко. Власне, очі надавали виразу усьому обличчю. Від Григорія Івановича повівало стриманою енергією, якоюсь мобілізуючою силою.

Григорій Іванович, переглядаючи принесену Калиною папку, теж вивчав Анзора, кидаючи мимохідь швидкі погляди.

— Сідайте ближче до мене, — буденно запросив він. — Чого тулитесь до стіни?

Сіли до столу.

Сербулову майор Тамбуліді сподобався. "Типовий горянин!" У швидких поглядах Григорія Івановича проглядалася стримана симпатія. Сербулов знав про розумно ризиковану вдачу веселого майора… Оптимістичне сприймання світу в роботі розвідника риса безцінна. Інакше він може бути просто розчавлений складністю завдань і відповідальністю, за якою стоїть життя стількох людей. Іноді в таких випадках розвідник, побоюючись помилок, мимоволі втрачає дійову ініціативу і стає невиправдано обережним. І дуже добре, що майорові Тамбуліді безініціативність і обережність од страху десь помилитися були чужими.

— Перейдемо до діла, — поклав край взаємним оглядинам Сербулов. — Товаришу підполковник, ваша думка щодо пропозиції Студентки? — звернувся він до Калини.

— Поділяю і приєднуюсь, — відповів Костянтин Васильович.

— Думка майора, напевне, співпадає з міркуваннями генерала Роговцева?

— Так точно! — підтвердив Анзор.

— Я теж згоден: пропозиція Студентки повністю відповідає нашій думці про Арійця.

Сербулов на хвильку замовк, ніби підкреслюючи короткою паузою, що з цим питанням покінчено.

— Тепер зважимо: чи слід вербовку доручати безпосередньо Студентці? Ваше слово, товаришу підполковник.

— Гадаю, що впорається, але…

— Ви не певні?

— У неї в цій справі нема досвіду…

— А що скажете ви, товаришу майор?

— Тут слід добре помізкувати.

— Якщо існує непевність, може бути провал. Ми не маємо права свідомо наражати Студентку на небезпеку. Звідси випливає: потрібна випробувана, рішуча, ініціативна людина, що вміє напосісти, вплинути, переконати. Скажіть, товаришу майор, серед ваших працівників знайдеться така кандидатура.

— Є, — відповів Анзор. — Назвати можете?

— Так.

— Хто він?

— Старший лейтенант Марков.

— Підстави?

— Марков — досвідчений офіцер, з перших днів війни на оперативній роботі. Кілька разів був у тилу ворога. Чудово володіє німецькою мовою. Крім того, у нього з Студенткою особливі стосунки.

— Точніше?

— Це він ще у Львові залучив її до нашої роботи.

— "Хрещений батько"?

— Виходить, так, хоч вони майже однолітки. І ще одне…

— Я вас слухаю.

— Марков дав Студентці завдання влаштуватися на роботу в прифронтові розвідувальні органи ворога. Дав місцеві зв’язки і явки. Але фронт… Коротко кажучи, вона змогла виконати завдання аж тоді, коли німці загарбали Північний Кавказ. Зв’язку не мала, і ми про неї нічого не знали. її знайшов Марков.

— Хіба він знав?

— Ні, знайшов випадково. Проте ми б її все одно виявили, бо вже робили облік спецслужб. Але сталося так, що знайти Студентку випало саме "хрещеному батькові".

— Це важливо.

— Але це ще не все! — похопився майор.

— Цікаво! Продовжуйте.

— Студентка врятувала Маркову життя.

— За яких обставин?

— Маркова викрив як радянського розвідника обер-лейтенант Мюллер. Марков цього не знав і потрапив би до рук гестапо або загинув.

— Звідки така певність?

— Мюллер вже забирав його до комендатури, але Студентка діяла рішуче і ліквідувала фашиста.

— Ясно! І звідси виникла справа, в яку втрутився Арієць.

— Так точно!

— Що ж, за Марковим моральне право тепер забезпечити успіх Студентці. Я так думаю, а як ви, товаришу підполковник?

Калина пригадував:

— Здається, Марков був тяжко поранений? Під час переходу лінії фронту.

— Було, — визнав Тамбуліді і уточнив: — Чотири місяці тому.

— Який у нього зараз стан здоров’я? — запитав Сербулов.

— Не скаржиться.

— Отже, — підсумував Сербулов, — з нашого боку заперечень нема. Тільки запам’ятайте, товаришу майор: останнє слово — за лікарями! Не до нашого тилу людину відряджаємо…

Проте обговорення ще не було закінчено, хоч, здавалося, коло проблем вичерпалося.

— А тепер повернемося до початку, — раптом сказав Григорій Іванович. — Погляньмо на це діло з боку перспективи, з боку можливостей, які нам відкриє успішна вербовка Арійця. З його допомогою і відповідним забезпеченням з нашого боку виникає реальна можливість виходу Студентки за кордон, в центр рейху, в Берлін. — Сербулов примружив очі. — Костянтине Васильовичу, підкажіть, чим ми можемо забезпечити Студентку для реалізації цього плану? Калина не був готовий до відповіді, тому обмежився:

— План для мене новий, Григорію Івановичу. Тому я над цим не думав.

— А ви згадайте опис речей, вилучених у гауптмана Адольфа Шеєра, — підказав з зичливою усмішкою Сербулов.

Аж тут Калину осяяла догадка.

— "Сплячий лелека"! — радісно проказав він.

— Гадаєте, допоможе "Лелека"?

— Мусить!

Анзор Тамбуліді зацікавлено слухав.

Розділ 7

ДАРУНКИ НА РІЗДВО

За вікном дме м’який, марудний вітер і падає набряклий вологою сніг вперемішу з дощем. На вулиці — розбовтана колесами тванюка. Другий день сунуть заляпані маскувальними плямами вантажні машини, везучи на захід майно, канцелярське начиння і паперовий мотлох тилових частин. Усе це має офіційну назву — "передислокація", яку, враховуючи кепську ситуацію на фронтах, легко перетлумачити на коротше — "втеча". Але хто в рейху наважиться на такі небезпечні лінгвістичні вправи? Слово "втеча" може потягти за собою — "концтабір".

Дме мокрий вітер.

У таку негоду не хочеться полишати кімнатне тепло. Проте для власників собак погода не існує. Це мінімальна плата за незрадливу собачу любов. У спеку і холод, у зливу і завірюху, ранком і увечері, з поганим настроєм чи з добрим мусиш братися за поводок. Не варто навіть цікавитися наперед прогнозом і відповідно до нього планувати своє дозвілля. Однаково у певний час мусиш потриматися за поводок. "Вдягай, хазяйко, чоботи і йди зі мною!" Віт нагадає про свій час. Без гавкоту, без скімління, своєрідно — починає метушливо крутитися біля хазяйчиних ніг.

І ось фрейлейн Крістіна Бергер уже крокує обіч шляху у забруднених чоботях, в одразу вимитому до блиску плащі з каптуром. Чорний Віт повагом ступає поряд, раз у раз струшуючи із зволоженого хутра краплини. Отже, прогулянки шарфюрера Бергер завжди вмотивовані. Пес поза підозрою. З Бітом Крістіна йшла на першу контактну зустріч з посланцем звідти. Невідомо, з ким саме. Тільки знала, що це буде сміливий товариш, бойовий друг. Ось уже скоро…

А за нею назирці, на протилежному боці вулиці, не поспішаючи, прошкувала добре знайома Крістіні людина, до якої часто линули її

думки. Ту людину ховала довга колона вкритих брезентом машин. Проте на відстані, у вечірніх сутінках її важко було б упізнати. До того ж гауптман, що йшов за нею, низько насунув кашкета, підняв комір плаща.

Ні, Крістіна впізнала б його, якби зустріла, хоч знала за двома іменами, ворожими одне одному, як лінії фронтів, — Олексій Марков і Лотар Краузе. Але тепер він не був ні Марковим, ні Краузе, про що свідчили його бездоганні документи на ім’я Отто Лоренца, який прибув відпочити після важкого поранення. І той Отто Лоренц намагався не потрапити на очі Крістіні передчасно. Він підійде до неї, коли проминуть казино, у точно обумовлений час, у певному місці. Скаже пароль, хоч вона знайома з ним особисто.

А тим часом доля креслила трикутник, готуючи до виходу ще одну особу, яка таїла в собі для двох інших смертельну небезпеку.

Та особа перебувала в казино. Вона завітала сюди на кілька хвилин у справі, котру легко можна було б полагодити, скориставшись телефоном. Однак характерною її рисою була ретельність, вона любила у всьому переконуватися особисто. Ту рису цінував шеф оберштурмбанфюрер Хейніш.

Особа, про щось задумавшись, дивилась у вікно. Службові клопоти не обтяжували голову того чоловіка. Навпаки, в ній снували дуже романтичні думки, одвічні, як світ, і невмирущі, як людство: "У чому таємниця кохання? Воно стимулює життя, продовжує його. Та хіба природі не досить суто фізіологічного? Цілком! Чому ж людина приречена ще й на химерні муки кохання? Кожного чоловіка, скільки б він не знався з жінками, хвилює одна-єдина. Навіть коли вона недосяжна, мов далека зоря. Невже господь покарав людей саме нерозділеним коханням? Біблія бреше, твердячи, буцім карою є праця… Нісенітниця!"

За тими роздумами сяяло золотаве волосся, вимальовувалися голубі очі, спокусливі вуста Крістіни.

"Людину підняв над твариною плід райського древа пізнання, що породив розум і любов. Ми, німці, ніколи не були дуже релігійними, над усе ставимо розум. Ми сентиментальні, але не емоційні. Мозок шукає вигоди, а кохання цього не пропонує. Але розум перетворює на свого раба саму людину, якщо людина подолала любов. Та вже коли надходить така казкова мить, розум капітулює перед всевладною стихією справжнього кохання, могутнього, як саме життя..."

Здавалося б, дійшовши логічного висновку, якого сягали ще античні мудреці, що розум і кохання — вороги, наш задуманий мислитель міг би і заспокоїтися. Проте він спробував ще визначити кохання через мірило краси. Не знав, що нікому в світі цього не вдалося, що завжди замість визначення виникала описова характеристика або скульптурне чи живописне відтворення.

І він побачив ту, яка й кликала його думки. Ось вона неквапливо проходить перед казино. З чорним собакою на повідку. Рвучко повернувся до хазяїна казино:

— Отже, ми домовились.

— Не сумнівайтесь, пане оберштурмфюрер.

— Ви записали чи покладаєтесь на пам’ять?

— Запевняю, що все буде гаразд! На вищому рівні! Гарантовано.

— Вірю. — Оберштурмфюрер глянув на годинник: — Десь через годину.

— Чекаємо вас, пане, разом з друзями. Будете задоволені.

Офіцер, повагавшись якусь хвилину, додав:

— Можливо, буде присутня дама.

— Розумію…

— Чи можете роздобути квіти?

— Які саме, пане?

— Троянду.

— Цієї пори майже неможливо.

— Ваше "майже" — це мої гроші. Вони у мене є.

— Обов’язково троянду?

— Так. Одну. Червону.

Хазяїн втягнув живіт, випнув груди і випалив:

— Буде виконано!

Оберштурмфюрер рушив до виходу. Він поспішав. Куди? Чи не краще змарнувати коротку годину, чекаючи друзів тут, у затишку, де не сіється сніг з дощем і не хлюпає багнюка?

Фрейлейн Крістіна Бергер вже другий тиждень після одержання радіошифровки виходила на прогулянку з Бітом через кожні два дні. А бажана, така необхідна мить не надходила. Крістіна розуміла, яка небезпека чекала на посланця із-за лінії фронту. Він міг і не дійти…

Раптом хтось, що наздогнав її і пішов поряд, тихо і виразно мовив:

— Спокійно…

Голос був знайомий. Однак фрейлейн лишилася байдужою, навіть не глянула в той бік, ніби нічого й не почула. Зосередилась, мобілізувала увагу.

— Чи не холодно? Можу запропонувати шубку і валянки.

— Валянки не потрібні — маю чобітки на хутрі. А шубку варто подивитися, — спокійно відповіла фрейлейн і аж по тому глянула.

— Мене звуть Отто Лоренц, — з ледь помітною посмішкою мовив гауптман. — Фронтовик. У тилу — на лікуванні після поранення.

Він прочитав у її очах запитання і коротко, сухо відповів:

— Він живий. У Москві.

Крім відповіді на пароль, Крістіна не вимовила жодного слова. Тому, що їй од щасливої звістки раптом забракло повітря. Недарма існує вислів: невимовна радість.

Зате усе, що необхідно було сказати, скоромовкою випалив гауптман Отто Лоренц:

— Побачите перед собою будинок номер сімнадцять. У ньому — прохідний двір. Зайдіть туди. Перші двері ліворуч. Зелені. Другий поверх. Я чекатиму там. Не поспішайте — ви прогулюєтесь. Якщо чомусь не вдасться — завтра увечері, у цьому ж домі.

Сказав і розтанув у мороці.

Оберштурмфюрер стежив за Крістіною з протилежного боку вулиці. Він мав намір підійти до фрейлейн, та його випередив якийсь інший, насунувши кашкета, піднявши комір.

Фрейлейн Крістіну Бергер з собакою і незнайомця раз у раз заслоняли машини.

Оберштурмфюрер, зважившись на дистанцію поміж машинами, на швидкість руху, перебіг на протилежний бік вулиці. На нього вилаявся шофер, чоботи й шинелю забризкало багнюкою.

До нього підкотив мотоцикл похідного патруля. Офіцер мусив показувати документи.

— Необережно, пане оберштурмфюрер, — суворо мовив лейтенант. — У таких випадках ми маємо наказ стріляти без попередження. Вас урятувала есесівська форма. У темряві…

— Усе це зрозуміло, — зупинив лейтенанта оберштурмфюрер. — Не затримуйте мене. Поспішаю на завдання.

— Прошу! — повернув посвідчення лейтенант.

Короткий конфлікт вичерпався. Але незнайомець зник. Фрейлейн йшла тільки з собакою. Ось вона сповільнила кроки, озирнулась і рушила до будинку.

Оберштурмфюрер кинувся навздогін.

Крістіна Бергер увійшла в двір, що був схожий на темний тунель.

Ось і потрібні двері, непримітні в сірій напівтемряві. Придивлялась, чи зелені. Озирнулась — і серце її тривожно застукотіло: у виході на

вулицю, в сірому прямокутнику зупинилася чорна постать. В обрисах есесівської форми вона помилитися не могла. Вислідили? Кого? Маркова чи її? Чи просто випадковість? Як би там не було, а її звинуватити нема у чому — вона прогулюється з собакою. Зустріч відбудеться завтра, якщо доля не наготувала нових несподіванок. І вона поволі повернулася від дверей.

— Віллі, це ви? — вихопилось у неї.

— Що ви тут робите? — холодно спитав Майєр.

— Хіба не бачите? — відповіла з іронією. — Віт винюхав для себе привабливу місцинку. — Й ущипливо додала: — Ви теж щось винюхуєте тут?

Віллі Майєр і раніше помічав незвичну радість у її голосі. Це траплялося тільки тоді, коли зі своїх фронтових вояжів повертався гауптман Шеєр. Покійний Шеєр. І та її радість вмерла разом з ним. Кого ж вона зустріла тепер? Не примарилося ж йому…

— Хто з вами був? — запитав глухо.

— Ви про кого?

"Дивується, — відзначив він. — Мила Крістіно, ховатися вам од мене не можна".

— Хто до вас підходив на вулиці? — з гострою недовірою уточнив своє запитання.

— Боже мій! Це схоже на допит, Віллі. Раніше ви поступалися цим правом шефові.

— Не розумію.

— Згадайте нашу першу зустріч. Коли ви повезли мене до Хейніша…

І сама згадала той день, а надто повчальні слова штурмбанфюрера:

"Краса — найособливіша прикмета, що кожному впадає в око, отже, й найнебезпечніша… Мата Харі і загинула через свою красу, бо не мала можливості й кроку ступити без чужого нагляду… А ревнощі невдатних коханців породжують найфантастичніші версії, часом — дуже вірогідні. Вони й призвели красуню до страти…"

Похмура сентенція, але вірна. Вона на межі провалу. Якби на місці Майєра опинився Кеслер… Кеслер! Ще одна небезпека. Як міна з годинниковим механізмом. Коли спрацює — не знати… Вона примусила себе усміхнутись:

— Віллі, невже ревнощі?

— Якби ревнощі, було б добре нам обом, — відповів похмуро. — Мені ви можете сказати! — На слові "можете" наголосив.

— Звісно, можу. Якийсь вуличний залицяльник. На жаль, вони атакують мене щодня. їх навіть Віт не відлякує!.. Признайтеся, Віллі, ви за мною стежили? Чому?

— Ви мені не відповіли. Не відповім і я. — Подумавши, він тихо докинув: — Те, до чого можу додуматись я, ви уже знаєте…

Фрейлейн Бергер похолола: Майєру відомо забагато… І все ж скористалася з двозначності мовленого:

— Повірте, Віллі, окрім Шеєра, у мене нікого не було і нема. Я кажу вам це лише тому, що дуже ціную ваші щирі дружні почуття до мене. Погодьтеся, я не зобов’язана перед вами звітувати…

— Облишмо! Краще вже мовчати, аніж…

— Я кажу правду!

— Вірю, бо знаю. Але ви кажете не ту правду, яку я хотів би почути.

— Ви про що, Віллі?

— Я ж запропонував: облишмо! А щоб ви заспокоїлись, я вам дещо поясню. Так само правдиво, як це робите ви. Ви пам’ятаєте повітряного аса Густава Готтфріда?

— Ще б пак! Цей гульвіса справляє незабутнє враження…

— Гадаю, тепер не впізнаєте в ньому колишнього безтурботного гульвісу…

— З ним щось трапилося?

— Висновки зробите самі.

— Хіба я його побачу?

— Сподіваюся. Він тут, у Ставрополі, свіжозаморожений в степу під Сталінградом.

— Ой лишенько! І отаке з Густавом…

— Отаке… Сьогодні він влаштовує вечірку і запрошує на неї колишнє наше товариство, у тому числі й вас.

— Вельми вдячна.

— Виконуючи його маленьке доручення, я робив відповідне замовлення у казино. У вікно побачив вас… А ви одразу — стежу, винюхую, допитую… Ех, Крістіно, я до вас з запрошенням на веселу вечірку, а ви до мене — їжачком. Негаразд, фрейлейн!

— Самі винні! — знайшлася Крістіна, вчувши в словах Майєра ледь приховану іронію. — Слід було починати з вечірки, а не із залицяльників. Тепер нарікайте на себе.

— Гаразд, нарікатиму на себе. Вам — жодного докору. Поспішаймо — часу лишилося обмаль.

Наближалося різдво. В казино було людно. Крістіна вже вкотре дивувалася із, здавалося б, неприродної натури німців — беззастережно слухняні навіть без прямих наказів. Стан на фронтах був фатальний — настрій німців, принаймні зовні, оптимістичний, навіть бадьорий. Ніби з часу вдалого літнього наступу нічогісінько не змінилося. Секрет простий: похмурий вигляд розцінювався як вияв поразницьких настроїв. Відомо: фюрер залізною рукою веде рейх до перемоги. Трапляються окремі незначні поразки. Не без цього. На війні — як на війні! Виникають і тимчасові труднощі. Але ж опісля морозного грудня вже видно і теплий, ласкавий травень. А якщо виникають сумніви, дави їх в собі у зародку, інакше ворог прочитає у твоїх очах зневіру до фюрера і потяг до зради. То де ж краще можна виявити свій веселий, хай навіть і удаваний, настрій та істинно нордичний непереможний оптимізм, як не за пляшкою?

Фрейлейн Крістіна Бергер раділа так щиро, сміялася так, що на серці в кожного, хто дивився на неї, ставало тепліше. Чому б їй не радіти? Під

Сталінградом знищені ще дві італійські дивізії — "Равенна" і "Коссерія". Залізне кільце навколо армії Паулюса щодня вужчало, наближаючи кінець. Недарма фон Клейст віддав наказ про "планомірний вихід" з Кавказу: він теж міг опинитися в оточенні...

Коли прийшли Крістіна з Майєром, за столиком вже сиділо троє — елегантний навіть в абверівському мундирі майор Штюбе, масний черевань Кеслер і Густав Готтфрід у формі ніжно-попелястого кольору. Вони ні на кого не звертали уваги, тому новоприбулі почули шмат розмови, початок якої був для них невідомий. Штюбе напосідав на вгодованого слідчого:

— Не впадайте у дитинство, Кеслере! Це доречно лише на схилі років.

— Виходить, після п’ятдесяти людина починає інтенсивно молодіти, — не дуже успішно боронився Кеслер.

— Так, з небезпекою перетворитися у немовля...

— Що ж, устами немовляти глаголить істина...

— Не блазнюйте, Кеслере! Якщо цю справу доручити немовлятам, істини ніхто і ніколи не почує.

— Відтак, казочка про голого короля втратила популярність, — втрутився Майєр. — Ніхто уже не наважиться мовити: "А король — голий!"

— Дивлячись, хто король, — звів на нього очі Кеслер і потім глянув на Крістіну.

Штюбе і Готтфрід підхопилися з місць.

— Нарешті дочекалися! — вигукнув Штюбе. — Оце сюрприз! Дозвольте вашу ручку, фрейлейн…

— А я ламав голову, для кого призначено цю чудову троянду, — Густав Готтфрід показав на квітку, що червоніла серед столу.

— О, Густаве! Я так вдячна вам за увагу, — мовила Крістіна, беручи квітку.

— На жаль, дякуєте не за адресою, — безпорадно розвів руками Густав. — Я сподівався на виключно чоловічу компанію.

— І тепер засмучені?

— Ну що ви! Навпаки!

— Хто ж подбав? Штюбе, ви?

— Теж не я. Це не троянда, а якась кримінальна загадка. Кеслера я одразу викреслюю з числа підозрюваних осіб. Лишається…

— Ах, облиште це слідство, — засміялася Крістіна. — Мені приємно мати квітку від вас усіх.

— Ви мудрі, Крістіно! — похитав головою Густав.

Віллі Майєр мав рацію — Густав дуже змінився. Колись гладкий, червонопикий, невгамовний і невтомний гульвіса, якого не обходили життєві чи службові турботи, який тікав до першого-ліпшого товариства від усіляких клопотів, тепер потоншав, зіщулився, посмирнів.

Поки виголошувалися банальні тости, які Кеслер вислуховував з неприхованою відразою як платню за дармові напої та наїдки, Крістіна

розглядала Густава Готтфріда. Викликало співчуття його обличчя, облізле, без брів та вій, на якому молода рожева шкіра виступала плямами з-під ледь загоєних струпів. Весь час він намагався ховати свої зашкарублі, порепані руки.

Густав помітив її співчутливий погляд і ніяково проказав:

— Усе це витівки "генерала Мороза"…

— Як ваші справи, Густаве? — м’яко запитала Крістіна. — Ми з вами так давно не бачились.

— Так вам здається, фрейлейн, минув лише місяць.

— І справді! А здається…

— Отож — здається!.. А що казати про мою дружину і сина? Вони не бачили мене півтора року. Хотів би і я подивитися на свій будиночок у Шварцвальді, посидіти у хатньому затишку, під ялинкою з палаючими свічечками…

— Хіба вам не належить відпустка?

— Ще два тижні тому я мав надію. Але зараз для всіх, хто може тримати зброю, відпустки скасовані. Післязавтра я повертаюся до своєї частини. Така доля трохи підмороженого аса.

— До речі, Густаве, як відрізняти аса від звичайного льотчика? — запитала Крістіна, намагаючись хоч чимось потішити бідолаху Готтфріда. — Усе чую — ас та ас. Це що, свого роду специфічний комплімент чи щось інше?

Густав одразу пожвавішав.

— Комплімент? Хіба такі лобурі, як ото я, кохаються в компліментах?

— Тоді хто ж такий він — ас?

— Невже справді не знаєте?

— Фрейлейн Бергер — з фольксдойчів, — люб’язно нагадав майор Штюбе. — Звісно, їй не відомо те, що корінний рейхсдойч всмоктує з молоком матері, засвоює з колиски. Зрозуміло, в червоній Росії їй ніхто не оповідав про німецьких асів. Отже, Густаве, вам випала нагода виступити у почесній ролі просвітителя молодого покоління.

— Облиште зайві теревені, Штюбе, — зупинив його Готтфрід, — у вас дивовижна здібність найпростішу думку втопити в словах. От уже талант — багато патякати і не сказати нічого!

— Дурна фахова звичка, — з удаваною журбою зітхнув Штюбе. — Але погодьтеся, Густаве, мої слова все-таки принадніші за німоту Кеслера.

Есесівський слідчий тільки зиркнув на нього і мовчки наколов на виделку шмат яловичини.

— Панове, чи пояснить нарешті хтось, що таке ас? — нагадала з докором Крістіна.

— Ас, — значуще мовив Готтфрід, — це льотчик, який в повітряному бою знищив не менше десяти літаків противника, це лицар сучасної війни, повітряний снайпер. Спортивний запал, що веде на двобій із самою смертю, — ось що рухає уперед німецького аса.

— А ви, Густаве, поет…

— Можливо, коли йдеться про авіацію. Між іншим, так само мені сказав покійний Шеєр… О, вибачте мою нетактовність, фрейлейн!

— Заспокойтеся, Густаве, я б вам не вибачила, якби не згадали Адольфа. Ви йому подобались…

— Казав же йому не летіти! — з досадою мовив ас. — Хіба ж він послухав.

— Не будемо про це, Густаве. Скажіть ліпше, який ваш особистий рахунок? — попросила Крістіна.

— Сімнадцять літаків, фрейлейн. Три — у Польщі, по одному — в Голландії і Бельгії, шість — французьких та англійських, решта — вже тут.

— А вас не збивали? — раптом спитав Кеслер.

— Чому ж… Двічі.

— Де?

— Під Сталінградом. Наші повітряні втрати там величезні. Я хоч лишився живий…

— Цікаво, чим ви все це пояснюєте як фахівець? — запитав Штюбе.

— Ну, приміром, діючу ескадру асів "Генерал Удет" усю забезпечили новими модифікованими винищувачами "мессершмітт-109-Ф", "109-Г", "109-Г-2"… Але машини у порівнянні з попередніми моделями значно поважчали. Збільшено кількість кулеметів, місткіші баки з пальним… Збільшили швидкість, форсуючи двигун, і це надало ваги. Результат — впали показники швидко-підйомності, вертикального і горизонтального

маневру. А головне, вони не пристосовані для війни взимку. Маю на увазі не нашу європейську, а російську зиму. Непередбачений конструкторами мороз, крижаний вітер… Машини мерзнуть, дубіють, як люди. Перед вильотом доводиться відігрівати мотори.

— А інші літаки?

— Така ж історія. Візьмемо нового "фоккера", винищувача "фокке-вульф-190". Його мотор повітряного охолодження БМВ-801 — справжнє диво, але для літа. Швидкість на курсі пристойна, проте цей "фоккер" теж важкий на пілотажі. Збільшилася вага за рахунок чотирьох кулеметів, двох 20-міліметрових гармат "ерлікон". До того ж потовщено броню мотора і баків з пальним. Дві бронеплити встановлено в кабіні пілота. Правда, кабіну в ньому більш піднято, завдяки чому поліпшився огляд, особливо задньої напівсфери.

Крістіна все це запам’ятовувала. Правда, її бентежили іронічні погляди Майєра, що теж уважно слухав і всміхався. Вона відчувала, що гра з ним стає небезпечною, що події наближаються до фіналу, невідомо якого. А вона досі не має відповіді на своє запитання. Конче необхідно діяти! Але як?

— Чи не розголошуєте ви військову таємницю? — вкрадливо запитав Майєр повітряного аса.

— Я?! — щиро здивувався Густав. — Перед ким?

— "Ворог підслуховує!" — процитував Віллі поширений плакат.

— Який ворог? — розгубився ас. Майор Штюбе зневажливо скривився:

— Віллі, хоч тут забудьте службові надмірності. Хіба вам не цікаво, що насправді робиться під Сталін-градом?

— Віллі має рацію, — буркнув Кеслер. — Для істинного арійця досить радіозведень. Виходить, в абвері не вірять Геббельсові? Виходить, радіо бреше? Що ви скажете на це, Штюбе?

— Скажу, Кеслере, що ви впилися або обжерлися. Ви дуже приємний, коли мовчите!

— Зупиніть свій фонтан, — брутально відрік слідчий. — Теж мені знайшовся мовчун. Ще добазікаєтеся!

— Панове, годі сваритися, — сказала Крістіна. — Надходить різдво — свято миру і спокою, свято ялинки і дарунків доброго Санта-Клауса, а ви чіпляєтесь до дурниць… Скажіть краще, що надішле Санта-Клаус під ялинку в будиночок у Шварцвальді?

Готтфрід вдячно всміхнувся:

— Усім би таку лагідну вдачу, як у вас, фрейлейн! А про подарунок слід потурбуватися. Але що суттєвого вкладеш в кілограмовий пакунок?

— Нічого вкладати і не треба, — розважливо пророк Кеслер, втираючи масні губи. — Про подарунки на різдво подбав наш фюрер. За останніми зведеннями, протягом року, окрім інших цінностей, вивезено мільйони тонн зерна, м’яса, масла. А зараз в усі частини розіслано наказ не залишати ані зернини, ані крихти хліба. Лишати пустелю! А місцеве населення перевозити до рейху. Як це полегшить працю наших жінок!

— Проте це не забороняє нікому надсилати "сувеніри з фронту", — ущипливо зауважила Крістіна. — Якусь цінну дрібничку, хутро, коштовний камінець… Або таке намисто, як оце днями пропонував мені редактор Шниряєв… Віллі, ви пригадуєте?

— Цей Шниряєв дав монетам зразкову рекламу.

— Монетам? — не втримався Кеслер і почав буряковіти. — Чи можете сказати ясніше?

— Можу, — Віллі поважно поставив чарку на стіл. — Шниряєв запевняє, що у редакційного перекладача є намисто з дванадцяти унікальних монет зі знаками Зодіака, а в середині його ще підвішено стародавній златник, каже, що цьому намисту ціни нема. А перекладач носить його на собі і ніколи не знімає. Навіть до лазні не ходить, щоб ніхто не побачив…

— Ці-цікаво! — сопучи, вичавив із себе явно схвильований Кеслер. — Він багато просить?

— Не знаю, — недбало відповів Майєр. — Фрейлейн Бергер не торгувалася — вона відмовилась. На мій погляд, даремно… Адже іншої нагоди не трапиться.

Коли повернулися в готель і Віллі з Крістіною зупинилися біля дверей її кімнати, він спроквола мовив:

— Для вас, Крістіно, теж є різдвяна новинка. Правда, подарунком її не назвеш… Днями Хейніш відбуде у Берлін. На який строк — невідомо.

— То й що з цього?

— А те, — з притиском зазначив Віллі, — що на час відсутності оберштурмбанфюрера його заступатиме Кеслер. Безглуздо думати, що він не скористається з певних можливостей… Зрозуміло? Кеслер — амбіційна людина! На добраніч, фрейлейн.

Він круто повернувся і пішов.

Що це? Він сьогодні знущається? Грає, мов ситий кіт з наполоханою мишею? Чи знову попереджає про небезпеку?

Мабуть…

Розділ 8

СПЛЯЧИЙ ЛЕЛЕКА

Пес терпляче очікував, поки хазяйка розгорне пакунок. Побачив кістку з м’ясом і облизався. Затиснувши їжу між лапами, не квапився їсти, довго дивився блискучими лагідними очима на хазяйку, що втомлено присіла на ліжко. Крістіні ввижалося в собачих очах співчуття.

Крістіна нахилилася до Віта і почухала поза вухами. Пес заскавучав і повалився на бік в чеканні пестощів. Ось зараз хазяйка візьме гребінця!.. Але цього разу він нічого більше не дочекався. Тому знову зручно уклався на підлозі з кісткою в лапах.

Фрейлейн душевно спочивала, вдивляючись в миготливі, зблискуючі теплими зеленими спалахами очі цього справжнього друга в її житті.

Навіть полярнику-досліднику легше перебувати десь на далекому крижаному острові, аніж їй серед ворогів, де нема з ким поділитися ні думками, ні мріями. Полярник знає, коли минеться строк перебування на острові, і прийде на зміну такий же, як він дослідник, а він повернеться на Велику землю. А над її життям весь час тяжіє наперед відомий вирок. Все просто… І щоб цей безжальний вирок не було виконано, вона була приречена на самотність, мусила ув’язнити себе в самій собі. Тепер, щоб зберегти життя двох — своє і дитини, про яку ще ніхто не знає. І тільки Віт давав їй мовчазну розраду. Тому ввижалося в добрих собачих очах розуміння і співчуття.

Хейніша викликали в Берлін. Для чого? Чи не позначиться цей виклик і на її долі?

Тільки Кеслера призначили на посаду оберштурмбанфюрера, він негайно відрядив доручення обер-лейтенанта Рейніке до Новоазовська, де раніше розважався катуванням дівчат Мюллер… З якою метою відряджено? Чи не тому, що Кеслер потайки поновив слідство у справі вбивства обер-лейтенанта? Надто вірогідно, бо він тільки чекав слушного моменту, щоб це зробити.

І ще: сьогодні вранці стало відомо, що вбито перекладача місцевої газети. Того самого немитого, що носив на тілі намисто з старовинних монет… Хто вбив? Та не варто поспішати з висновками. Слід дочекатися Майєра, який разом з Кеслером виїжджав на місце злочину. Треба гадати, вбивця не лишив по собі жодних слідів. І намиста на тілі покійного теж…

Фрейлейн глянула на годинник. Ось-ось має прийти Віллі — вони домовились сьогодні удвох повести на прогулянку Віта. Пильно подивилася на себе в дзеркало. Врода — її зброя. Крутнула головою. Віялом майнуло волосся і знову облягло пухнастим шоломом. Легкий розгардіяш на голові їй до лиця.

Вона сіла за стіл, відімкнула шухлядку і вийняла мініатюрну руду коробочку. Обережно відкрила її. На чорному оксамиті ясніла тонка золота обручка з плоским прямокутним агатом. Вкотре за останні дві доби вона роздивляється її?

На камені делікатними лініями було вирізьблено сплячого лелеку, що стояв на одній нозі. Другою спирався на довгий тевтонський меч, схожий на хрест з видовженим держаком. Типова зброя середньовічних завойовників ордену мечоносців, що першими почали несамовитий "дранг нах Остен" і перші загинули, поступившись місцем новим войовничим натовпам "культур-трегерів". І хоч напису під візерунком не було ніякого, девіз легко спливав у думці сам собою: "Не збуди мене". Над головою сплячого лелеки — мініатюрна баронська корона. Герб баронів Шеєрів. І хоч одна паросць з генеалогічного дерева Шеєрів згубила аристократичну частку фон, а спадкову обручку зберегла… її

одягали тільки нареченій, коли вона приходила в їхній дім. Тепер, можливо, її одягне Крістіна. І тоді далеко заведе її ця обручка. Дуже далеко. Як у казці з небезпечними пригодами. Ех, якби ж то, як у казці: в казках завжди щасливий кінець…

І обручка прийшла, як у казці, — здається, з краю світу, з далекої Москви, від коханого, від нареченого… Хіба це не диво? І тепер ця золота обручка належить їй і, мов казковий талісман, відкриє їй шлях до порятунку. їй з дитиною…

…Це сталося тоді, коли Крістіні нарешті вдалось без перешкод зустрітися з Марковим. Вона, як могла, відтягувала час інтимної сповіді, проте сказати було необхідно… Окрім Маркова, перевтіленого в гауптмана Отто Лоренца, їй ні перед ким сповідатися.

Перед Крістіною постало два завдання: підготувати вербування Віллі Майєра і викрити ворожу агентуру, що, мов гадючий розплідник з отруйними жалами, лишав по собі Хейніш на визволеній землі. І все це необхідно було впорати найближчими днями, бо рухливий фронт міг перекреслити сприятливі для виконання завдань умови. Час не дозволяв зволікати. І тоді вона думала про заповітне, що тамувалося у серці. Зараз це тільки її таємниця, хоч незабаром стане очевидною для всіх…

— А що далі? — тихо запитала вона.

— Тобто? — не розуміючи її, перепитав Марков.

— Подейкують, що Хейніш віднині працюватиме на терені рейху — у нього є впливові приятелі навіть в самій імперській канцелярії безпеки. Коли так, то Майєра він обов’язково візьме з собою. У цьому нема сумніву…

— О, це було б чудово! — вихопилося у Маркова. — Звісно, якщо Майєр перейде на наш бік.

— А я? Що станеться зі мною?

— Не розумію… Що вас тут непокоїть? Як і завжди, діяти вам належить за обставинами, які складуться. Ніхто ж їх до кінця передбачити не в змозі. Коли що, порадимося, знайдемо кращі варіанти…

В неї на очах виступили сльози.

— Та що з вами, Крістіно? — стурбувався Марков.

— Обставини вже склалися, — зронила вона.

— Які? — не міг щось збагнути Марков. — Кажіть! ТІ То трапилося?

— Я вагітна… Вже на третьому…

Марков занімів. В його очах майнула гостра тривога. Міцно стиснуті щелепи немов скам’яніли. Не приховуючи збентеження, запитав:

— Чому не повідомили раніше?

Затинаючись мало не на кожному слові, вона намагалася пояснити:

— Сподівалася, що… це не так… Що не може бути… Так несподівано… Я гадала… просто нездужаю… Але це мені не завадить виконати завдання… Не хвилюйтеся… Я ж не хвора… Я хочу, щоб про це дізнався Костя!

— Та-а-ак! — аж крекнув гауптман і поліз п’ятірнею до потилиці. — Ну й діла! Костя і Маша заварили кашу…

Марков упіймав погляд Крістіни, сповнений тоскним невисловленим молінням, і заговорив:

— Ну, ось уже і сльози! Коли я щось не так бовкнув, Крістіно, вибачте мені — це так несподівано. Погодьтеся, для мене оця новина, м’яко кажучи, сюрприз, і не з кращих…

— Так уже вийшло…

— Я розумію, життя є життя. Але хто відповідає за вас і за вашу безпеку? Ось цей ваш покірний слуга, — тицьнув себе у груди. — Принаймні зараз, поки я тут, з вами…

Марков заклав руки за спину, закрокував туди-сюди. Цим виказував своє занепокоєння.

Усе складалося так, що їй необхідно буде виїхати до Німеччини. У його думках вона вже була не просто фрейлейн Крістіна Бергер, шарфюрер СС, а дружина німецького вченого і офіцера Адольфа Шеєра, мати якого живе у Берліні, і вона мусить їхати до неї. До кого ж іще? Ні, таку рідкісну можливість, вмотивовану з усіх боків, втрачати було не можна. Але ж дитина вважатиметься позашлюбною, і невідомо, як це сприйме стара Шеєр, чи визнає за дійсного спадкоємця свого роду.

Марков пригадав вказівку Центру: усі питання і труднощі вирішувати на місці. Думай Марков, мізкуй! Доля дівчини залежить від тебе!

"У чому труднощі? — подумки розплутував вузлик. — Двоє покохалися. Одружитися офіційно не встигли, оскільки наречений загинув. Це може засвідчити Хейніш! А ще слово слід підкріпити незаперечним речовим доказом…Так, на ці два моменти — свідчення словесне та речове — і слід покластися…"

Марков зупинився перед дівчиною, вийняв пласку коробочку і простягнув Крістіні.

— Візьміть.

— Що це?

— Товариш Калина передав вам обручку.

— Яку? — тремтливим голосом запитала вона. Марков приязно усміхнувся:

— Ну, яку ж? Звичайну. Від нареченого — своїй коханій. Усе робиться, як і належить, а не для годиться… Ось вона. — Він розкрив коробочку. — Тримайте свій скарб…

Так вперше перед її очі з’явився сплячий лелека, що спирався на тевтонський меч. З баронською короною над головою, що збереглася в родині Адольфа Шеєра як згадка про лицарську минувшину.

Через кілька хвилин Марков вже виважував становище по-діловому. Вголос, щоб і Крістіна мала змогу слідкувати за плином його думок.

— Не так уже все кепсько, як здавалося, — казав він, походжаючи по кімнаті. — Отже, доведеться вам, Крістіно, їхати до "тисячолітнього рейху".

Вона засмутилася:

— Ще далі від… наших. — Хотіла сказати "від Кості", але щось зупинило її. І це "щось" була священна війна усього радянського народу. І в цій титанічній борні за першу в світі Країну Рад, за життя і честь рідної Батьківщини усе особисте втрачало значення.

— Так, ще далі, — погодився Марков, — так далеко, що й мені несила буде до вас дійти… Але що інше ви запропонуєте?

— Я слухаю вас…

— Давайте разом зважимо. Що роблять німкені у вашому становищі? Ясно — їдуть до фатерлянду, у польових шпиталях дітей не народжують. Друге запитання: до кого їхати? Теж ясно: до матері Адольфа Шеєра. І тут вам стане в пригоді їхня спадкоємна обручка, яку колись батько Адольфа одягнув на палець його матері. Адже ця обручка — лише для нареченої… Є логіка? Ви були визнаною нареченою гауптмана Шеєра. Ні для кого не становить секрету, що він збирався забрати вас з собою у Берлін. Так чи ні?

— Так, але…

— Але Адольф загинув, що засвідчено офіційно. Лишилися ви з його обручкою і його дитиною під серцем… Вловили суть?..

— Вловила, однак…

— Стривайте, я ще не завершив. Між іншим, я б не здивувався, якби виявилося, що під час вінчання батьків Адольфа цю обручку тримав на таці не хто інший, як найближчий друг нареченого, добре вам відомий Хейніш… Але це лише вірогідність, а ми мусимо спиратися на точні факти. Проте, мабуть, не виникає сумніву, що Хейніш знає про цю інтимно-родинну деталь. Не може не знати! А коли так, то святий обов’язок Хейніша полягає в тому, щоб подбати про онука друга, отже, допомогти вам, Крістіно, в усьому, в дусі його найкращих уявлень про істинного лицаря та плакатного арійця.

Розмовляючи з Крістіною, Марков, власне, уже розробляв її легенду на близьке майбутнє. Ланцюг фактів був міцний, добротний, доказовий.

— Товариш Калина передбачив… Обручка — тут до місця…

"Милий, коханий, любий Костику, — думала вона, — я б хотіла подарувати тобі сина. Такого ж дужого і водночас ніжного, такого ж сміливого, розумного і мужнього. Це найбільше, що я можу тобі дати — нашого сина".

…Раптом у двері постукали. Віт погрозливо загарчав. Крістіна квапливо замкнула шухляду стола.

— Прошу!

Увійшов Віллі Майєр, дужий, по-військовому підтягнутий. На вустах привітна усмішка.

— Не запізнився на аристократичний променад? — запитав для годиться ще з порога. — Бачу, що ні. Усі готові?

— Авжеж! Тільки одягнутися…

— Дозвольте, фрейлейн, за вами хоч трохи поупадати.

Він зняв із вішалки її плащ, допоміг одягнути. Пес ткнувся вогким, холодним носом до хазяйчиних рук, вимагаючи й свою амуніцію, — намордник, ошийник, поводок.

— Є новини, Віллі?

— Потім, часу вистачить… Віт, гуляти! — гукнув заохочуюче і підняв на рівень плеча руку.

Пес радісно застрибав на повідку.

— Віт уже дозволяє мені бавитися з ним, — тішився Віллі. — Визнає за свого.

— Віт, годі! — наказала Крістіна, беручись за поводок. — А вам, пане Майєр, якщо хочеться погратися з собакою, заведіть свого.

— Чому так суворо, фрейлейн?

— Тому, що ви псуєте мого єдиного щирого захисника.

І вона повела Віта на вечірню прогулянку.

Надворі мжичило. Ніде не світилося жодне вікно. На вулиці було темно і пустельно. Дощ, світломаскування і комендантська година робили своє.

Дивне почуття нереальності охопило Віллі Майєра. Чоловік, жінка і пес… Як у допотопні часи, бракує лише печери і вогнища.

Хіба ж не дико існувати в несамовитому вирі самовинищення, коли довкола фізична і моральна смерть, коли людина мусить вбити в собі все людське, аби самій вижити в тотальному пеклі, де життя збезцінилося до бруска жовтого мила… його варять з людей — дешево. Попіл людей здобрює ниви бауерів — палити людей дешевше, аніж виробляти міндобрива. Жіночим волоссям набивають матраци. З людської шкіри майструють абажури та елегантні дамські сумочки. З дитячих черепів виготовляють попільнички і недбало кидають недопалки туди, де містився людський розум…

У цьому механічно-тупому, байдужому, безжальному світі примусово засліплений примарою світового панування народ, який ще так недавно пишався своїми мислителями, філософами, поетами та письменниками, палить їхні високі думи на фашистських кострищах. Палити ідеї — чи це не однаково, що спалити людину, яка їх проголошувала?

Нацистська інквізиція хоче штовхнути німців, а за ними і всю Європу на шлях здичавіння. Цей шлях видавався Майєрові конвейєром, на якому розкладаються людські душі, з яких обирається найбрудніше, найгидотніше, найбрутальніше, і штампуються автомати у вояцьких, ненависних уже всьому світові мундирах...

Хто зупинить цей жахливий конвейєр смерті? Майєр не бачив порятунку. Були винищені навіть ті, хто не чинив опору, а лише намагався десь зіщулитись осторонь, всі ті, хто сподівався заховатися від коричневої пошесті в своїх чотирьох приватних стінах з усталеним способом філістерського буття. Не кажучи вже про богобоязких католиків, ідеалістичних мрійників і добродушних пацифістів... Одним відрубали голову за середньовічним методом — сокирою ката, інших задушили в зашморгах, на третіх не пошкодували куль. Загинуло багато людей, які намагалися мислити самотужки, а не гаслами з "Фолькішер беобахтер".

Решта нічим не виказує себе — боїться зважитись на самогубство. Це моторошно — люди стали мерцями за життя.

Віллі Майєр так глибоко занурився в свої розпачливі, наглухо замкнені думки, що до його свідомості не одразу пробилося запитання фрейлейн Бергер.

— Які новини, Віллі? — повернулася Крістіна до того, з чого починала в готелі.

— Ви про що? — перепитав він, приходячи до тями і роздивляючись довкола, як людина, що раптом заблудилась.

"Про що? Чи доцільна тут відвертість?" — подумала Крістіна і не знайшла відповіді.

Розрахунок, що склався в її голові, був хитким і непевним, бо успіх мав би забезпечити щасливий випадок або вигідний для неї збіг обставин. Власне, вона покладалася на логічний самотік подій, але вони ринули в непередбачене русло.

Фрейлейн сподівалася штовхнути Кеслера, враховуючи його хижу пожадливість, на злочин, на вульгарний вчинок, який дискредитував би його в очах зверхників. Фашистські бонзи, що не гребували ніяким прибутком, виявляли цнотливість щодо зовнішніх проявів порядності і пристойності у своєму середовищі. Особливо це було поширено серед лицемірної есесівської еліти. Іноді набували навмисного розголосу випадки, коли того чи іншого офіцера-есесівця для підтримки арійських ідеалів суворо карали навіть за розваги з повіями. Ясна річ, явні крадіжки, особливо коли йшлося про валютні цінності, що теоретично геть усі мали надходити за єдиною адресою — до схованок рейхсбанку, не вибачали ніколи. Правда, це не заважало грабувати і гребти в приватне користування фантастичні скарби, але виключно в напівофіційних варіантах, приміром, для службових потреб, відповідно до посади. Хіба личить гаулейтеру побут жебрака?

І от якби Кеслер, дізнавшися про коштовне намисто, яке так легко можна прибрати до рук, спокусився ним і наважився на щось негарне — шахрайство, шантаж, залякування з висот свого службового становища, так званий есесівський суд честі був би йому забезпечений. З усіма відповідними наслідками. Відтак небезпечне розслідування Кеслером справи Мюллера автоматично припинилося б…

Але вбивство? Це одразу зруйнувало її розрахунки. Убивство — це обов’язкове розслідування. До чого воно приведе? На кого впаде підозра? На багатьох. Можливо, навіть… Адже скарано непричетну Есмеральду!..

Вона не додумала: не варто бити на сполох завчасно.

— Я питаю про новини, — м’яко мовила Крістіна, що з жіночою інтуїтивністю зауважила незвичний, якийсь внутрішньо скутий стан Майєра.

— А що ж вас найперше цікавить? — похмуро, як сама негода, запитав він.

— О, Віллі, ви мене змушуєте…

— До чого?

— До визнання, — відповіла, трохи кокетуючи.

— Дива! — знизав плечима Віллі. — На вас не схоже… У чому ж ваша провина?

— Цього разу — аж самій сором! — у чисто жіночій допитливості. Цієї вади представницям слабкої статі, мабуть, ніколи не позбутися.

— І про що ж ваша вада жадає дізнатися зараз?

— Про гарне намисто, — запитала, мило ніяковіючи.

— Яке намисто? — здивувався Майєр.

— Невже ви забули, Віллі? Намисто з монет, що мені так невдало пропонував Шниряєв! Ви ж самі були при цьому.

— Он ви про що! Я теж було згадав про нього, коли ми оглядали труп і місце злочину. Проте Кеслер вважає, що ніякого намиста взагалі не було.

— Кеслер?! — мимоволі вихопилося у Крістіни.

— Він, а що? Кеслер узяв цю справу на себе. У протоколі ніяке намисто не фігурує.

Її сподівання остаточно розвіялись, як марево. Так просто — намиста нема і не було. І його колишній власник, який міг би щось сказати, не зронить і півслова. Мерці не базікають. Проблему вичерпано. Але як їй все-таки скомпрометувати Кеслера?

— Як же так — погарячилась вона, бо не годна була приховати своє прикре розчарування. — Адже є свідки.

— Хто саме? — сухо запитав Віллі.

— Ми самі чули…

— Тільки чули, але не бачили.

— Але Шнуряєв? Він же бачив!

— Шнуряєв? Його не забуто — Кеслер уже допитував. Той запевнив слідчого, що то був просто своєрідний комплімент з невеличким художнім домислом. Мовляв, він тільки тому сказав, що вам до лиця золото. Ну, а далі — міф, казочка… Кеслер не наполягав. А компліменти до справи не стосуються. І все-таки, якщо намисто справді було…

— Звідки у вас сумнів?

— Шнуряєв — не дурень, щоб наражатися на небезпеку. Адже небезпечний свідок у даній ситуації дуже просто може стати другим трупом.

— А коли намисто справді було, що тоді?

— На жаль, нічого суттєвого. Тоді лишається задовольнитися думкою, що діяла розумна і спритна людина. Чисто зроблено.

— Як і де вбито перекладача?

— Удома. Ударом в потилицю. Точно у те місце, куди стріляють, виконуючи вирок, — надійно, і крові майже нема. Видно, що діяла досвідчена рука.

— Це…

— Не поспішаймо робити безпідставні припущення, фрейлейн! Я догадуюся, кого вам хочеться звинуватити. І знаю, чому ви цим цікавитесь. Але збагніть самі: навіщо даремно дратувати Кеслера? Він уже визначив це вбивство як політичне, а не кримінальне. Отже, найвірогідніше, що ця справа незабаром припаде пилом забуття як нерозкрита. Особисто я у цьому певен. І припинять марудитись з нею, хоча б за браком часу… Зараз турбот і клопотів — море. Що важить якийсь миршавий перекладач, коли блоковано армію Паулюса і загрожує оточення нам?

— Нам? — звела очі Крістіна.

— Так. Одержано наказ про нове перебазування. Далі на Захід…

Крістіна раптом відчула себе маленькою і беззахисною у великому, жорстокому і байдужому до неї світі. Як вберегти себе хоча б для дитини? Не стрималася — нервово пересмикнула плечима.

— Вам холодно? — помітив її мимовільний порух Віллі.

— Вогко, — відповіла ухильно. — Мжичка пробирає до кісток.

— Може, повернемося?

— А Віт? Невже ви хочете, щоб він потягнув мене у цю негоду вдруге?

Вони замовкли і в дощовій імлі чалапали далі по мокрій вулиці, аж поки Крістіна тихо не запитала:

— Віллі, вам ніколи не приходять до пам’яті слова Кеслера? Пригадуєте, він усю дорогу бурчав на генералів, коли ми їхали до Ставрополя. Мовляв, усі вони мерзенні здирники.

— Марно намагатися усе запам’ятати, — насторожився Майєр. — Людина — не диктофон. Що конкретно ви маєте на увазі?

— Якщо не помиляюся, він дозволив собі образливі вирази про улюбленця фюрера барона фон Макензена. Як же воно було мовлене дослівно? Якось навіть дотепно… Здається, так: "Фон Злодій".

— Пам’ять вам не зраджує, — зазначив Майєр. — Але що з того?

— А ще він звинуватив у хабарництві зондерфюрера СС гауптштурмфюрера Краллерта. Мовляв, він за хабарі затуляє очі на привласнення цінностей, що належать рейхові.

— Чому ви повели про це мову?

— Просто так. Чомусь згадалося.

— Не нарікайте на мене, але я неодноразово пересвідчувався у тому, що просто так у вас не буває.

— Це комплімент?

— О ні!.. — у голосі Майєра забриніла іронія.

— Ну, хай так, коли вам хочеться… Скажіть мені, що сталося б з Кеслером, якби про його заздрісні наклепи і безпардонне паплюження вищих чинів вермахту дізнався, приміром, зондерфюрер Краллерт?

— Гадаю, Кеслера грунтовно познайомили б з методами дізнання, які практикує політична поліція.

Він скоса зиркнув на Крістіну і застеріг:

— Ви сподіваєтесь прибрати Кеслера? А може, ви колекціонуєте трупи? Попереджаю: ця гра дуже небезпечна. Насамперед для вас. Одне потягне за собою інше. Кеслер не дурень — він теж згадає, де, коли, що й кому казав. А коли йдеться про власну шкуру, чужої не шкодують. Тут він знехтує навіть службовими інтересами та перспективами кар’єри!

— Ви хочете сказати…

— Зрозумійте мене вірно, фрейлейн, я вас не залякую, а змальовую реальний стан речей. Врахуйте, поки що небезпечні для вас підозри Кеслера гальмує Хейніш. Якщо ж вийти на Краллерта, це гальмо для Кеслера зникне. Рятуючи себе, він не пошкодує взагалі нікого. І найперше вас, бо здогадається, від кого надійшов донос.

— Вже й донос!

— Донос — явище нормальне, він широко практикується і заохочується начальством. Але хай це буде доповідна, назвемо так, якщо вам це більше імпонує… Так от, що для Кеслера становитиме Хейніш, коли йтиметься про його власну безпеку? — І переконано завершив: — Будьте певні, топитиме всіх!

Крістіна з цікавістю глянула на Майєра. Що це? Життєва філософія, що випливає з власного досвіду?.. Адже даючи оцінку іншим, людина мимоволі розкриває себе, риси своєї вдачі уподобань і поглядів. Чи, може, це підсумок його тривалих спостережень, що базується на логіці характеру Кеслера? Принаймні від слідчого годі чекати чогось іншого.

Проте не зайве буде дізнатися, як Майєр сам поведеться, коли інші важитимуть його долю на терезах ’ життя і смерті. І ось цей суворий екзамен на мужність, честь і гідність людини чекав на Віллі. І фрейлейн Крістіна Бергер чудово знала про це. До початку іспиту Майєрові лишалося кілька кроків…

Розділ 9

ЙОГО ПСЕВДОНІМ — НІКА

Попереду починався пустир — звалище розбомблених і підірваних для безпеки будівель. Серед куп, що швидко позаростали бур’яном, подекуди, зяючи сліпими проймами вікон, височіли похмурі стіни, що могли завалитися від найменшого струсу. Тому сюди без нагальної на те потреби не зазирали навіть патрулі польової жандармерії. Сюди тікав одного разу хлопчина, що вихопився з колони, яку посилений конвой гнав на вокзал. І його не доганяли — скосили автоматними чергами.

Розбиті будинки колись з гуркотом валилися прямо на вулицю, і, коли розчищали проїзд, уламки підгорнули вбік. І пустир наче було огороджено валом з битої цегли, каміння.

Біля валу стояли три невиразні постаті. Між ними щось бризкало іскрами. Долинала виразна німецька лайка. Не інакше — патруль. Та що скоїлося? Що за іскри?

Загадка розгадалася, коли Майєр з Крістіною наблизилися до нічних дозорців. Двоє виявилися місцевими поліцаями, третій — німецьким

офіцером. Він був трохи напідпитку і смачно лаявся, клянучи печерну дикість тубільців. Звичайна сценка, хоч і дещо несподівана у цю пору й негоду.

— О, фрейлейн! — раптом офіцер помітив Крістіну і її супутника. — Дозвольте звернутися до пана оберштурмфюрера!

— А що у вас скоїлося? — озвався Майєр.

Офіцер одразу пожвавішав:

— Взагалі, кумедна пригода. Суцільний анекдот! Певен, коли оповідатиму у себе в Кельні, мені просто не повірять… У мене нема чим запалити цигарку. Я й звернувся до цих йолопів. А знаєте, як вони видобувають вогонь? Викрешують з каменя! Я про це читав тільки в книжках про дикунів! Так от — трут у них відсирів… Чи не маєте сірників?

— Прошу!

Майєр витяг з кишені запальничку. Клацнув, і одразу блакитним стовпчиком піднялося рівне полум’я.

І тут сталося несподіване.

Офіцер спритним, чітким рухом вивернув його недбало простягнуту вперед руку і завернув йому за спину. Тієї ж миті один з поліцаїв упорав йому ліву.

Ще толком не розуміючи, що відбувається, спантеличений і розлючений Майєр все ж ударив носком у бік третього нападника, що опинився проти нього. Той теж кинувся на Майєра і тугий скрутень кляпа, роздираючи щелепи, запхав у рот.

Дужі руки легко поволокли Віллі на звалище.

…У невеличкій кімнаті, вже при світлі, він розгледів своїх нападників. "Поліцай", що підтримував його за плече, мовив до когось російською мовою:

— Порядок!

— Залиште його, — сказав у відповідь гауптман.

"Поліцай" відійшов до дверей іншої кімнати і оперся на одвірок плечем, промовистим жестом поклав правицю на автомат.

Віллі Майєр збагнув, що він опинився в якійсь квартирі, де господарі почувалися цілком безпечно і певно. І ось його, сумлінного служаку СД, затягнуто сюди. Ще не відомо, чого від нього жадають. Та незабаром скажуть. Ясно одне — готувалися ретельно і захопили його не вбивати, бо знищити його вже мали можливість. Хіба що пізніше… Якщо не досягнуть своєї мети, живим від себе не пустять…

Руки у Майєра були вільні, кляп вийняли. Проте й кобура була порожня. Не дивина — у таких випадках завжди передусім обеззброюють.

Це факт — він потрапив у полон. І де? У гніздовищі окупаційних, військових і секретних служб… Неймовірно! Але до кого? Найвірогідніше — до партизанів. Або до "колег" з конкуруючих служб, яким забаглося його спровокувати й тим зганьбити у верхах "фірму" Хейніша. І таке у відомчій боротьбі секретних служб рейху трапляється…

Він сидів на стільці з вузькою й ребристою, прямою спинкою, на якому можна сидіти лише ніби виструнчившись. На такому ж стільці навпроти нього вмостився офіцер у мундирі піхотного гауптмана, той,

що просив у нього "припалити". Але він спирався ліктями на стіл, що розділяв їх.

Гауптман був русявий, з видовженим, але з правильними рисами обличчям. Рівний ніс, тонкі губи. Типовий представник нордичної "панівної" раси. Плакатний арієць! На перший погляд. Бо щодо цього Віллі Майєр мав великий-сумнів. Колись давно одна дуже близька йому, а зараз така далека людина, ім’я якої він не називає нині навіть подумки, сміялася з расистських стандартів:

"Яким мусить бути високопробний, відданий рейхові арієць? Блондином, як Гітлер, струнким, як Герінг, статурним, як Геббельс, і цнотливим, як Рем[14]..."

Господи, чому зараз спливли ці зовсім недоречні думки!

— Заспокоїлись? — не підвищуючи голосу, запитав гауптман чудовою німецькою мовою. — Так от — прийміть мої деякі пояснення. Як певне застереження! Ми, так би мовити, запросили вас на бесіду. І все! Виникла така необхідність. Методи фізичного впливу вам не загрожують. У тому, що сталося перед цим, більше винні ви самі. Коротко кажучи, чинити опір безглуздо.

— Так, — вичавив із себе Майєр. Грати в горду мовчанку, судячи з усього, безглуздо теж. Правда, дивлячись на те, куди поверне розмова…

Стіл, що поділяв їх, був голий, якщо не зважати на гасову лампу і офіцерський високий кашкет.

— Отже, пане Крамер, перейдемо до справи, — мовив гауптман.

Він сказав це без притиску, якось буденно, але від цього несподіваного звертання Віллі Майєр аж шарпнувся.

— Спокій, пане Крамер! Наші знання про вас не обмежуються лише вашим справжнім прізвищем.

"Недарма пригадався мені батько, — блискавкою майнула у Віллі думка. — Ось і не вір у телепатію… Але хто цей гауптман і чого хоче від мене?"

— З ким маю честь? — запитав глухо.

— Хіба не догадуєтесь? З радянським розвідником.

— Які докази?

— Названого прізвища мало?

— Ви маєте на увазі людину…

— Про яку ні в СД, ні в гестапо не знають, що вона— ваш батько? Ви це хотіли сказати?

Майєр задумався. Гауптман казав правду — про його рідного батька в службі безпеки і гестапо дійсно не знали. І його охопив неспокій.

— Але це ще не все. Ми знаємо, що ваш батько — комуніст. Так, справжній тельманівець. його шлюбові з вашою матір’ю завадив арешт опісля повстання робітників у Гамбурзі. На той час ваша мати вже була вагітна. І вона, як могла, подбала не так про себе, як про майбутнє своєї дитини. Тому вийшла заміж за сина бакалійника, що віддавна упадав за нею. Отак сина відомого комуніста Крамера вона сховала під прізвищем лояльного до будь-якої влади Майєра.

— Звідки це вам відомо? — не втримався Віллі.

Марков — а це був він — розважливо вів далі:

— Запитання свідчить, що все це для вас не новина. Проте я відповім і на це. Трохи згодом. А зараз повернемося до теми. Не заперечуєте?

Віллі тільки знизав плечима. Мовляв, тут не він господар становища…

— Для вас не було таємницею, чий ви син, — про це подбала ваша мати. Коли Крамер вийшов з в’язниці, а ви підросли, у вас з батьком склалися добрі стосунки, які з певних причин ви приховували. Потім — підпал нацистами рейхстагу і полювання на комуністів. Крамера схоплено і кинуто до концтабору. Далі втеча і нелегальний перехід швейцарського кордону. До початку війни ви одержували з Швейцарії вітальні листівки від Крамера, які він передавав для вас через довірених осіб, що заїжджали до Німеччини. Думаю, ви про це не забули?

— Ні, не забув… Я пам’ятаю батька… — глибоко зітхнув Майєр і понурив голову. — І все-таки, звідки вам відомо? — запитав.

— Річ у тім, що Крамер разом з іншими антифашистами веде нелегку боротьбу з гітлерівцями. Група має передавач і радіозв’язок з революційними емігрантами, що тимчасово перебувають в СРСР. Оце і є відповідь на запитання, звідки ми так докладно про вас обізнані. Вас це засмучує?

— Навпаки! Я радий дізнатися про батька хоча б у такий спосіб. Від початку війни я не мав про нього жодної вістки.

— Зрозуміло, він вас оберігав… Він все робив, щоб виховати з вас гуманну людину, яка захищала б інтереси німецького народу, і ви поділяли погляди батька… І зараз ви своїми поглядами і поведінкою не такий, як всі інші есесівці, — не берете, наприклад, участі в каральних акціях, коротко кажучи, намагаєтесь стати осторонь…

— Для вас це має якесь значення? — спитав Майєр.

— Безумовно. Інакше ми б з вами не розмовляли. З катами у нас інша мова.

Віллі, глянувши у вічі Маркову, мовив з гіркотою:

— Ближче до діла, пане гауптман! Хочете зробити з мене російського шпигуна?

— "Зробити шпигуна", — повторив за ним Марков. — Невже ви нічого не зрозуміли? Ми хочемо мати в вашій особі ще одного соратника у боротьбі з фашизмом. Не з німецьким народом, а з фашизмом, який перетворив вашу країну у найбільшу в світі катівню, в душогубку, в яких би аспектах це поняття не брати. Отак буде точніше! Ваш батько це давно збагнув. А ви?..

Марков усвідомлював, що мусить переживати людина в такі критичні хвилини, на зламі свого життя. Може злякатися і погодитись на все. Але ляк — поганий помічник у розвідницькій праці… Або замкнутися в собі, мовчки ідучи до фатального кінця. Може вдатися до відчайдушної спроби вирватися з пастки і впасти трупом у нерівній борні.

А Віллі Майєр розмовляв, до того ж порівняно спокійно, тримався сміливо, правда, деяка пригніченість вчувалася.

Хоча, якщо вдуматися, все це непогано лягло в той психологічний малюнок, який склався про нього, в той малюнок, що випливає з подвійності його внутрішнього існування, — Майєра і Крамера, двох непримиренних антагоністів. Майєр — ретельний служака СД, Крамер — син антифашиста, німецького революціонера. І зараз настала в його житті та година, коли мусило вирішитись, хто в його душі переможе — ворог Майєр чи соратник Крамер?

— Ви певні, що я працюватиму на вас? — визивно запитав Віллі.

— Знову за своє! — з легким докором мовив Марков. — Не на нас, а з нами! В ім’я перемоги над фашизмом, в ім’я майбутнього Німеччини, в ім’я звільнення з неволі народів Європи! Хіба цього мало?

Майєр підняв голову і твердо мовив, звертаючись до Маркова:

— Буду з вами відвертим.

— Іншого й не чекаємо, — сказав той. — Інше зайве.

— Так от! Всі мої помисли і поведінка, про які ви знаєте, свідомі, а не були під впливом якогось випадкового настрою.

— Це ми зрозуміли, — зазначив Марков.

— Мене з відомих вам причин не могла задурманити націонал-соціалістська демагогія, а зараз, в ході війни, я ще більше зрозумів, яку біду несе людству фашизм. Миролюбиві німці не підтримують Гітлера, і я переконався, що фюрер веде Німеччину до катастрофи. Тому тривалий час я шукав спільників для можливої боротьби з фашистською пошестю. Однак розшукував їх виключно серед співвітчизників. І не знаходив. У тому середовищі, в якому я служу, мені жодного разу не зустрілася гідна довіри людина. Що ж вийшло? Таку людину я знайшов у вашій особі. Це дуже важливо — відчувати, що ти не один. Тому я — з вами!

Він на мить замовк і по хвильці додав:

— Моє рішення виважене і остаточне. Маю прохання: чи можете ви повідомити про це мого батька?

Марков теж на мить завагався, але відповів щиро:

— На жаль, робити такі обіцянки не маю повноважень. Але передати кому слід ваше прохання зможу.

— Дякую й за це! — зронив Віллі Майєр. — А тепер як мені бути далі? — спитав.

— Ви повернетесь до Хейніша з нашим завданням…

— З завданням боротися проти фашизму? — не втримався Майєр.

— Так, з завданням боротися за вільну Німеччину, без Гітлера.

— Для однієї людини це завдання — непосильне…

— Отож! Коли йдеться про одну людину… А ви не один… І коли вже так нуртує це питання, то можу сказати, що ви вже з півроку плідно допомагаєте нам у боротьбі проти гітлерівської Німеччини.

— Якщо це жарт, то невдалий.

— А мені не до жартів! У розмові з вами я оперую виключно доказовими фактами.

— Тоді я вас не розумію…

Марков звернувся до вартового, що стояв у дверях:

— Покличте фрейлейн.

Віллі подумав про те, що трапилось цього вечора, і почав аналізувати. Його охопив якийсь химерний стан. Ніби все було або принаймні видавалося штучним, нереальним. Він зрозумів, що мав би злякатися чи хоч розгубитися, але не відчув у собі ні ляку, ані бентеги.

Ніби всі вечірні пригоди трапилися не з ним, а він тільки дізнався про них і виявив цікавість. Звідки у нього ця байдужість до самого себе? Втомила війна? Мабуть, так. Втомила смерть, що обезцінила людські емоції і саме життя людини. Смерть щодня, як щось звичайне і буденне, збирала з людей свою жахну данину…

І все ж щось у всій ситуації відбулося не так, як би належало. Десь зіграла фальшива нота, що досі бриніла у підсвідомості бентежним дисонансом. Якась деталь, зафіксована почуттями і ще не зловлена думкою. Щось таке, що, з’явися воно одразу, надало б картині її довершеності. І лише тепер, коли почав думати про це, намагаючись зафіксувати неясний чуттєвий спогад, його раптом осяяло: Віт не гавкав!

Авжеж, Віт не подав голосу, коли хапали його і тягли. Але ж, за логікою подій, мусили схопити й фрейлейн Бергер! А Віт не гавкав! Не боронив нікого. Не пустив у хід ікла і пазурі навіть на захист хазяйки. Безпрецедентний випадок, особливо коли йдеться про німецьку вівчарку. Отже…

Так ось звідки виникло оте почуття штучності і нереальності, що не полишає його від самого початку! І цей гауптман… Чи не він підходив до неї, коли Віллі запримітив фрейлейн? Схоже на те…

"Виходить, я добряче посприяв російській розвідці. Точніше — розвідниці!.. Господи, якби не я, її давно викрили б! Кеслер на вірному шляху…"

Коли Крістіна зайшла, Віллі глянув на неї так, ніби угледів це золотоволосе, блакитнооке диво вперше. Якоюсь мірою це відповідало істині, бо вона розкрилася перед ним по-новому, і все, що він знав про неї, набрало глибшого, вагомішого і суворішого змісту.

А вона мило всміхнулася йому і мовила про дрібничку, не варту ніякої уваги, ніби нічого значного сьогодні взагалі не відбулося:

— Віллі! Ви загубили свою запальничку. Ось вона. Прошу…

Майєр автоматично взяв запальничку. Поклав її до кишені.

Фрейлейн Бергер пройшла кімнатою і присіла на грубій дерев’яній лаві попід стіною. У кутку, над її золотою голівкою, темніла ікона. Під нею жовтим світлячком жевріла лампадка. І того непевного світла вистачало, щоб волосся дівчини освітилося прозорим сяйним німбом.

"Ну й жінка! — Він навіть струсонув головою, ніби змагаючись з чаклунськими чарами. — Фатальна для мене жінка, — помислив. — Та чому ж фатальна? Може, навпаки, — рятівна?"

— Як бачите, пане Майєр, у тому середовищі, в якому ви служите, була гідна довіри людина, — не без іронії мовив Марков.

— Я це збагнув.

— Наша зустріч відбулася з її ініціативи. Крістіна впевнилася у вашій порядності, обгрунтувала і довела необхідність вступити з вами у відкритий контакт. Вона вірить вам як людині.

— Дякую, — відповів Майєр і повеселішав.

— Тепер конкретно про фрейлейн Бергер, — продовжував розмову Марков. — З цього часу вона — ваш безпосередній керівник. Її слово — закон! Її накази підлягають безумовному виконанню.

— Тобто завдання мені ставитиме фрейлейн Крістіна, а не ви? — уточнив Віллі.

— Так. Але про ваше перше завдання скажу я. Фрейлейн Бергер необхідно виїхати до Німеччини як нареченій Адольфа Шеєра, берлінського історика, що героїчно загинув на Північному Кавказі…

Марков зупинився, про щось подумав, а потім додав:

— Повторюю: як нареченій Адольфа Шеєра. І не тільки виїхати, а й оселитися у матері Адольфа фрау Патріції Шеєр. Підстава: фрейлейн чекає дитину, спадкоємця роду Шеєрів…

— Як же це?! — не зміг приховати свого збентеження Віллі Майєр. — Я ж гадав… Але ж вони не одружені!

— У тому й складність, — сухо, щоб уникнути недоречних емоцій, констатував Марков. — Ви повинні потурбуватися долею молодої жінки як дружини свого загиблого бойового товариша, котрому завадив узяти з нею шлюб лише трагічний кінець. Хіба не так?

— Це справді відповідає дійсності, — погодився Майєр. — Я сам питав його про одруження, і він мені відповів…

— Усе це нам відомо.

— Ах, так? Фрейлейн Бергер…

— Тому не будемо гаяти час на перелік подробиць. Зараз ідеться про головне: фрейлейн Бергер будь-що повинна стати повноправною фрау Шеєр! І в цьому ви мусите їй всіляко сприяти. Для успішного досягнення мети використайте можливості свого впливового шефа — оберштурмбанфюрера Хейніша. Він з молодих літ — друг Шеєра-старшого, що загинув на початку війни під Брестом. Врахуйте, для пані Патріції Шеєр війна — це життєва катастрофа. її сина не врятувало й письмове моління до господа-бога, яке вона потайки вшила в комір його офіцерського мундира.

— Дещо про це чув…

— Не відволікайтеся: ще раз нагадую про час! Поточні й наступні завдання вам дійсно даватиме фрейлейн Бергер. Вона ж більш докладно змалює вам загальну ситуацію, і ви разом обмізкуєте спільні дії. І ще одне: можливо, до вас з’явиться людина, передасть привіт від Максима і мовить: "Вітри дмуть зі Сходу". Це пароль. Ваш відгук: "На Заході дмуть теж". Всі доручення цієї людини слід виконувати беззастережно!

— Яволь! — мимоволі підтягнувся Майєр.

— І останнє: чи бажаєте обрати собі псевдонім?

— Як вас розуміти? — запигав Віллі і пояснив, що має на думці: —У нас в таких випадках відбирають письмове зобов’язання про співробітництво…

По лиці Маркова пробігла усмішка.

— Тож як з псевдонімом?

— В ім’я перемоги хай буде Ніка[15], — не вагаючись, обрав Майєр.

— Погоджено — Ніка! Ну що ж, на цьому — край. Час нашої зустрічі вичерпався. Прошу, візьміть свою зброю.

Коли Віллі з Крістіною у супроводі Віта повертались до готелю, Віллі, ще не знаходячи доладних слів до Крістіни, пробурчав безвідносно:

— Усе ж повної довіри до мене у вас нема…

— З чого цей сумнів, Віллі? — звела на нього очі Крістіна.

— Гауптман повернув мені пістолет без обойми. Невже боявся, що стрілятиму? І це після всього, що відбулося!..

— Ах, Віллі! — заперечила вона. — Ваш докір — на мою адресу. Я теж схвильована і просто забула… Ось ваша обойма, візьміть її.

Мало не навпомацки, слово до слова, торували вони нові стежки одне до одного.

Розділ 10

КЕСЛЕРОВІ ТЕЛЕФОНУЄ СМЕРТЬ

Іноді життєва стихія підтасовує такі обставини, що не дають часу на тривалі роздуми або зволікання і примушують людину, якщо вона сповнена рішучості, кинутися у вир подій. Трапляється небезпека, котра змушує забути про обачливість. І тоді кожна мить важить чиїмось життям.

Саме такий іспит доля приготувала Віллі Майєру і почала випробовувати його міць прямо зранку наступного дня. Від куцих щедрот долі він тільки й мав передиху— ніч майже без сну.

Втім, він з’явився на службу добре виголений, підтягнутий, зібраний. Зайняв своє звичне місце на телефонах у приймальні до кабінету Хейніша, замкненого до повернення господаря. Це мало трапитися завтра, а сьогодні оберштурмфюрер Віллі Майєр службово ще підлягав слідчому Кеслеру, чий кабінет був по коридору навпроти.

І хоч Майєр приступив до виконання службових обов’язків за півгодини до належного часу (в номері, на самоті, йому не сиділося), доля не зволікала жодної хвилини.

Він ще вішав плащ й кашкета, коли до приймальні, гупаючи забрьоханими чобітьми, в теплому мотоциклетному комбінезоні, з туго напханою планшеткою і міцною валізкою, товстошкірою і окутою сталевими обручами на замочках, ввалився заморений далекими мандрами обер-лейтенант Франц Рейніке. Той самий Рейніке, котрого кілька днів тому відрядив пан Кеслер з певним дорученням. Слідчий, коли мав таку змогу, завжди віддавав перевагу ретельному обер-лейтенантові перед іншими підлеглими. Рейніке не відзначався розумом, але був по-спортивному витриманий і неухильно виконував будь-які розпорядження, якщо йому їх викладали точно і ясно: взяти те і оте, з’ясувати про отаке у таких-то, розстріляти за списком о такій годині… Отже, ранкова поява Рейніке свідчила, що діло зроблено, і невтомний обер-лейтенант жадає нових розпоряджень будь-якої складності і терміновості.

— Радий бачити тебе, Франце, — привітно сказав Майєр. — Сідай! Начальства ще нема. Доведеться понудьгувати зі мною.

— Жартуєш? — озвався Франц. — Ти і нудьга — поняття несумісні!

— Франце, змилуйся наді мною! — молитовно склав руки Віллі. — Я не жінка, щоб нашпиговувати мене компліментами.

Обидва приязно засміялися.

— Що у нас нового, Віллі? — запитав обер-лейтенант, нарешті всідаючись біля столу Майєра. Валізку він акуратно поставив на підлогу поміж ніг.

— У нас? Нічого особливого. Марудимося, як паперові душі… А ти з новинами? Щось розкопав?

— Звичайно! — самовдоволено відповів Рейніке. — У Кеслера просто-таки собачий нюх. Але я теж не з останніх гончаків. Ми б нічого нового у

справі Мюллера не виявили, якби я не дотямив завітати до графа фон Ферстера.

— Стривай, — удав здивованого Майєр, — ти сказав у справі Мюллера?

— Авжеж.

— Її ж закрито і списано в архів.

— Кеслер поновив розслідування і не помилився. Правда, якби не я... Ну хто б іще подався до фон Ферстера?

— А що граф?

— Що граф! Мюллер йому імпонував, і граф, як міг, дбав про комфорт небіжчика.

— Яке ж це відношення має до вбивства?

— Пряме! Виявляється, граф подарував Мюллерові елегантного "вальтера". Але у графа залишилися фотознімки пістолета і вистріленої з нього кулі.

— І що з цього випливає?

— А те, що Мюллера вбито саме з цього подарованого пістолета — знімки балістичної експертизи і ті, що я їх взяв у графа, ідентичні. Не стріляв же Мюллер сам у себе!

— Чому б ні? — сказав Майєр, аби не мовчати.

Але обер-лейтенант Рейніке сприйняв це запитання як суттєве. Він морщив свій низький лоб, напружуючись дати вичерпну відповідь. Нарешті переможно прорік:

— Але ж стріляти собі в спину незручно. Може, Мюллера уколошкав хтось із своїх? Як ти, Віллі, гадаєш?

Схвильований не на жарт, Віллі Майєр зусиллям волі надав своєму голосу цілковитої байдужості.

— Я нічого не гадаю. Пан Хейніш закрив цю справу як повністю з’ясовану. Невже забули, за що Кеслер власноручно пристрелив Есмеральду?

— І справді! — знову зморщив лоба Рейніке. — Чого ж тоді слідчий ганяв мене до Новоазовська? Робити йому нема чого, чи що?

— Каліф на годинку, от і пнеться, — з байдужістю стенув плечима Майєр. — Хай собі поцарює. Повернеться завтра пан оберштурмбанфюрер, і Кеслер знову принишкне, як миша. А тобі, Франце, я щиро раджу просто забути про цей службовий дріб’язок. Наша справа — виконувати накази. Будь-які. Навіть дурні.

— Це точно! — охоче погодився обер-лейтенант.

— Нехай начальство саме поміж собою чубиться. Нам до цього діла нема.

— Маєш рацію, Віллі! Так і зроблю. Я своє виконав, а на інше мені начхати. Чого це я маю сушити собі голову дідько знає над чим? А з паном Хейнішем нікому з нас не тягатися. Ясна річ!

Цієї миті двері приймальні відчинилися, і в них поважно впливла опасиста постать слідчого Кеслера.

— А, Рейніке! — мовив він, не вітаючись. — Виконали завдання?

— Яволь! — виструнчився обер-лейтенант.

— Доповідайте. Тільки коротко! Саму суть.

— Мюллера вбито з "вальтера", подарованого йому графом фон Ферстером.

— Он як! Є докази?

— Так! — Рейніке шарпнув до себе планшет.

— Подивлюся потім! — зупинив його Кеслер і збуджено мовив: — Це надає всій справі нового освітлення. Мабуть, це той самий "вальтер", якого Мюллер збирався подарувати своїй нареченій?

— Так точно! — ревнув Рейніке.

— Але ж цей спідничник Мюллер міг подарувати пістолет іншій жінці.

— Звичайно, міг, — підтакнув обер-лейтенант.

— Коло звужується: якій саме?

— Есмеральді! — гордий своєю проникливістю, бовкнув Франц.

— Е ні! — не погодився Кеслер. — Ліжко Есмеральди не потребувало жодних дарунків. Вона була безвідмовна, як надійний армійський автомат… Але годі з цим! Давайте папери.

Рейніке заходився розстібати планшет.

— Ну, Віллі, — нарешті Кеслер звернувся й до Майєра, — що ви на це скажете? Успіх — понад усякі сподівання! Тепер можна сміливо робити деякі цікаві припущення…

— Здається, вони у вас уже є? — примусив себе улесливо всміхнутися Майєр.

— Віддавна! І вони вам відомі. Але за браком доказів… — Він не закінчив думку, бо дещо згадав, і шпигнув: — А ви, Майєре, намагалися справу Мюллера спалити! Добре, що я своєчасно втрутився.

Масні оченята Кеслера переможно поблискували.

— Ходімо, Рейніке! — покликав слідчий за собою обер-лейтенанта.

Майєрові не треба було з’ясовувати, на кого Кеслер в’яже зашморг: він і так про це добре відав. Але останні події буквально приголомшили його: Крістіні загрожував провал. Відтепер, маючи на руках речові докази, Кеслер ні перед ким не поступиться. А Віллі не міг навіть уявити фрейлейн катованою, замордованою.

Отже, Майєрові випадало діяти… І то — швидко, енергійно! Він одразу ж подумки зазначив: Кеслер не зареєстрував привезені документи. Зараз він перекладе їх до ділової папки. А далі? Принесе йому на реєстрацію? Навряд. Адже справу закрито Хейнішем. Куди ж їх подіти? Замкне в особистому сейфі?

Як не дивно, а до почуттів, що розбурхали Майєра, домішувалося й задоволення. Чому? Мабуть, тому, що психологічно йому було необхідно якнайшвидше утвердитися в своїй новій ролі радянського розвідника, упевнитися в можливостях активного протиборства, переконатися у власних здібностях.

Та він, непомітно для самого себе, давно був у тій ролі, яку обрав не зовсім свідомо. Усе почалося з доручення Хейніша опікувати фрейлейн Бергер — подбати про форму на її гарну фігурку, знайти пристойне житло, оборонити від зазіхань залицяльників. А потім убивство Мюллера, пожертва Есмеральдою для врятування Крістіни і удар, який завдав йому Хейніш, що наказав буквально з рук в руки передати фрейлейн берлінському зальотнику Адольфу Шеєру… Служба! До чого вона тільки примушує людину? Він, Віллі Майєр, відсунувся в тінь там, де поліз би у відчайдушну бійку перший-ліпший сільський парубійко. А він причавив службовим чоботом найніжніші свої почуття. Поступився, сумно змирився. А все ж і надалі дбав про безпеку Крістіни і навіть про її можливий у фронтових умовах добробут. Подеколи Майєрові здавалося, що це стало сенсом його життя. Розумів, що надто перебільшує, але до певної міри, ніде правди діти, воно так і було.

Як бути тепер?

Насамперед він поклав собі ні про що завчасно не повідомляти Крістіні. Це рішення обгрунтував трьома мотивами.

По-перше, не варто, щоб його сьогодні бачили разом з нею поза службою. Якщо його задум завершиться невдачею, усі підозри впадуть на нього. Крістіна лишиться осторонь, отже, матиме вільні руки для активних дій, щоб усунути від себе небезпеку. У будь-якому випадку його акція проти Кеслера відчутно загальмує розслідування. А виграш у часі важить багато.

Перший пункт був обумовлений другим: Крістіна могла розцінити його задум як авантюру, відхилити його ризикований план і запропонувати інший, наприклад, влаштувати замах на Кеслера з допомогою підпільників. Але скільки це забере днів? Кеслер надто обережна людина. Підпільникам прибрати його було б нелегко…

А час не жде!

Саме часу стосувався третій момент: конче необхідно було негайно знищити не зареєстровану папку, заховану в сейфі Кеслера, бо завтра мав прилетіти з Берліна Хейніш, при якому щось зробити буде вже неможливо. Якщо не знищити папку, будь-які заходи по нейтралізації Кеслера виявляться марними.

Таким чином, що потрібно?

Ключ від сейфа!

А ключ у Кеслера…

Але мало знищити папку: факти, вміщені в ній, неважко поновити. До того ж якого шуму наробить Кеслер, якщо зникнуть документи, про які знають лише троє: Кеслер, Рейніке і він, Майєр… На випадок чого підозра впаде на нього! А мета лишиться, недосяжною…

Отак подумки, всебічно виважуючи обставини, Майєр невблаганно посувався до єдино можливого логічного висновку: йому випадало знешкодити Кеслера. Інші варіанти ситуація виключала. Отже, лишалася негайна дія. І акт перший матиме назву — "Фон Злодій". Слід вчинити так, як підказала вчора Крістіна, і протії чого він категорично заперечував. Але то було вчора! Останні події внесли коректив…

Коли Віллі Майєр дійшов твердого рішення, сумніви облишили його. Мозок працював чітко і холодно. Не зволікати! Тепер йому ніхто не заважав…

Віллі рішуче підняв трубку і зателефонував до штабу зондеркоманди "Кюнсберг":

— Прошу з’єднати мене з паном зондерфюрером Краллертом!

По хвилі трубка сухо озвалася:

— Секретар пана Краллерта шарфюрер Кінце слухає!

— Мені потрібен пан зондерфюрер особисто! — категоричним тоном наполіг Майєр.

— З ким маю честь?

— Говорить оберштурмфюрер Майєр з особливої групи оберштурмбанфюрера Хейніша. Чули про таку?

— Безумовно! Прошу хвилину зачекати.

По нетривалій паузі телефон озвався іншим, бундючним і немовби жирним голосом:

— Краллерт слухає!

— Маю свідчення про нелояльну оцінку діяльності зондеркоманди "Кюнсберг" і вашої особисто…

Він не встиг закінчити.

— Чудово! — сито буркнула трубка. Це несподіване "чудово" Майєра приголомшило. — Про такі речі доповідають особисто!

— Розумію…

— Чи можете приїхати до мене зараз?

— Так точно!

— Скільки вам потрібно часу на їзду?

— Максимум півгодини.

— Чудово! За півгодини я вас чекатиму.

Телефон замовк, і Майєр поклав трубку.

Підрозділи зондеркоманди "Кюнсберг" базувалися безпосередньо в Ставрополі, штаб же її містився в приміському залізничному селищі Шпаковському, де біля товарних колій були скупчені складські приміщення зондеркоманди. На мотоциклі туди — півгодини їзди. Майєр, вирушаючи до Краллерта, прихопив із собою протитанкову гранату і два толових патрони, які заховав під відкидне сидіння коляски. Це нічого б і не важило, бо ніхто не їздить беззбройним. Та водночас було б зайве, якби вибухівка потрапила на чиїсь очі.

Майєр гнав мотоцикл на повну швидкість і прибув раніше, ніж домовились. Він зробив це для того, щоб точно виміряти відстань у часі; шлях тримали в доброму стані — воронки від авіабомб були засипані і зрівняні. Проте їх доволі зяяло обабіч затіненого деревами шляху.

Він запалив цигарку, не поспішаючи до штабу. Десять заощаджених хвилин спливуть швидко. А вони йому ще будуть конче потрібні, ці десять куцих хвилин...

Вчасно він увійшов до штабу "Кюнсберг" і вийшов на другий поверх по сходах, вкритих килимовою доріжкою.

— Пане Майєр? — зустрів його у приймальні шарфюрер Кінце.

— Ось моє посвідчення.

— Дуже добре! Пан Краллерт прийме вас негайно! Прошу, заходьте.

— Оберштурмфюрер Майєр прибув згідно з вашим проханням! — доповів Віллі людині в чорному есесівському мундирі, що стояла, циркулем розсунувши ноги, посеред розкішного кабінету.

— Хайль Гітлер! — викинув Краллерт уперед руку, підкреслюючи тим офіційність їхньої наступної розмови.

— Хайль! — відповів Майєр.

Краллерт стовбичив посеред кабінету, мабуть, не випадково: це дозволяло не запрошувати відвідувача сісти до столу, примусити його виструнчуватися, що забезпечувало між ним певну дистанцію. Вчувалося, що пан зондерфюрер, чекаючи Майєра, встиг дещо продумати.

Він позирнув на Майєра тьмяними очима і запитав:

— Чому вирішили поділитися своїми… гм… новинами зі мною, а не доповідати безпосередньо по службі?

— Вважаю зайвий розголос непотрібним.

— Що ж, думка розумна. То що маєте доповісти?

— Слідчий нашої групи ганебно відзивається про діяльність вашої зондеркоманди, а ще й про вищий склад німецького командування.

— Прізвище?

— Кеслер!

— Чудово! — хитнув головою Краллерт, хоч це твердження ніяк не в’язалося ні з виразом його обличчя та із змістом розмови. — Сідайте, пане…

Він затнувся, пригадуючи прізвище відвідувача.

— Майєр! — похапливо підказав Віллі.

— Так, пане Майєр! Прошу вас, сідайте. — Він перший пішов до столу, біля якого стояло два великих шкіряних крісла. — Про що ж цей… як його?

— Слідчий Кеслер!

— Про що ж слідчий Кеслер патякав конкретно?

— Я не насмілююсь повторювати дослівно, пане зондерфюрер.

Краллерт з поблажливою бундючністю заохотив його:

— Офіцерові, який дбає про інтереси рейху, нема чого соромитись. Прошу бути відвертим.

Майєр озвався квапливою скоромовкою, ніби слова пекли його:

— Він звинувачує вищі чини у привласненні скарбів, що належать рейхові. А вас, пане Краллерт, він називає прямо — хабарником, який, використовуючи своє службове становище, сприяє у злочинах генералів-грабіжників.

— Чудово! — прогарчав Краллерт, але вже не здивував цим Майєра. — Конкретні вирази пам’ятаєте?

— Барона фон Макензена він дослівно обізвав "фон Злодій".

— Крім вас, хтось чув?

— Так точно!

— Чудово! Хто?

— Перекладач з групи Хейніша шарфюрер Бергер.

— Надійний чоловік?

— Це жінка. Правдива.

— Чудово, чудово, — промимрив у задумі.— Сподіваюся, ви так само чесно, з високим почуттям патріотичного обов’язку засвідчите свої показання в присутності представників політичної поліції.

Майєр розумів, що до цього справа ні в якому разі не дійде: надто хитка й небезпечна вона була для самого Краллерта, щоб про службові зловживання і безпардонні крадіжки говорити прилюдно. Проте відповів твердо:

— Так точно!

— А ця жінка… як її?

— Фрейлейн Бергер.

— Як у неї… з почуттям офіцерської честі та патріотичного обов’язку?

— На вищому рівні,— переконано запевнив Віллі.— її відданість фюрерові і месіанству нордичної раси безмежна.

— Чудово, — промимрив Краллерт, але в цьому його улюбленому слівці зараз вчувалася нерішучість.

Так воно й було. Прибулий рудий здоровань з прямим, відвертим поглядом ("З такими очима не брешуть!" — ще помислив зондерфюрер) поставив його перед необхідністю розв’язати слизькувате завдання, штовхнув у трясовиння, де не знаєш, на яку купину ступити. А розв’язати цей вузлик вкрай необхідно, і то — терміново. У цьому найпідлішому із світів усяке трапляється: можливо, ось зараз, цієї миті, Кеслер вже мережить готичними літерами свій огидний донос на ім’я вищих берлінських чинів СС. Дитині ясно, що це таке. Це крах кар’єри! Катастрофічне падіння з висот посади. Якщо почнуть перетрясати крізь дрібне ситечко його діяння, справи обернуться кепсько. Не порятує ніякий фон Макензен. Ще й продасть, штовхне в прірву… Фу, страшно подумати.

— Яке звання у Кеслера? — нараз запитав він.

— Молодший урядовий радник, — відкарбував Майєр.

— Чудово! — звично процідив Краллерт з кислим виразом.

"Що робити, що ж вдіяти? — думав він. — Але — спокій! Будемо мислити логічно. У яких випадках пишуть доноси? Фанатики — з дурного, прямолінійного розуму. А ще — аби звалити суперника, який заступає шлях до кар’єри. Або прибрати надто спритного конкурента — це у ділків… Усе відпадає… Адже наші дороги не перетинаються… Заздрість? Вульгарна заздрість до більш… гм… розумних людей. Не інакше! Певне, тут пожадливий потяг до легкої наживи, а можливостей для цього — катма… А коли це справді так, то порозумітися з Кеслером неважко. Хіба паплюжить хабарник того, хто йому дає? У таких

випадках ремствує тільки викінчений ідіот… Що ж! Мовчання Кеслера доведеться купувати. Такий світ, в якому все продається і купується, — гонор, шляхетність, посади, саме життя… До речі, у тямущих людей хабар називається подарунком… Що ж коштуватиме мовчання? А втім, це з’ясується скоро…"

Глипнувши на Майєра, Краллерт подумав: "І цього теж доведеться приборкати… гм… дарунком, аби не подався зі своїм викривальним патяканням ще кудись…"

— Як ви гадаєте, — запитав він, — приїде Кеслер, якщо я запрошу його до штабу нашої зондеркоманди?

Майєр навіть полегшено зітхнув: він майже досяг того, за чим їхав. Останнє зусилля…

— Якщо у нагальній службовій справі, мусить, — чітко відповів Майєр.

— Позавчора у нас вбито офіцера табірної охорони. Така причина для запросин СД достатня?

— Безумовно!

— Але чи приїде сам Кеслер?

— Неодмінно. Інакше…

— Що — інакше?

— Річ у тім, що завтра повертається з Берліна оберштурмбанфюрер Хейніш…

— Зрозуміло! Кеслер не може зволікати. І, мабуть, не ризикуватиме, перекладаючи справу на менш досвідченого слідчого. Ви згодні зі мною?

— Повністю.

— Що ж, зателефонуємо панові молодшому урядовому раднику.

Краллерт підняв телефонну трубку і наказав:

— З’єднайте мене із слідчим Кеслером, група оберштурмбанфюрера Хейніша.

Раптом голос його змінився, зробився сторожким і вкрадливим:

— Пане урядовий радник Кеслер? Добрий день! Вас турбує зондерфюрер Краллерт… Так, про мене багато хто чув… Я до вас не з цього приводу… Позавчора у нас вбито офіцера табірної охорони… Ну, що ви, пане Кеслер! Одразу повідомили! Розплутати цю справу взялася польова жандармерія, але тупцює на місці… Приймаю усі ваші докори, пане радник! Маєте рацію: слід було б повідомити вам про надзвичайну подію негайно. Але стільки справ — готуємо ешелон до відправки… Так, до рейху! По програмі "Кюнсберг". Є напрочуд рідкісні експонати… Якщо вам цікаво, то про що мова? Вважатиму за честь бути вашим особистим гідом… Але я не можу припинити пакування — порядок є порядок… Що? Коли? Домовились — за півгодини я вас чекатиму. До зустрічі!

Він кинув трубку і витріщив очі на Майєра:

— Цей Кеслер — викінчена свиня! Прочитав мені цілу нотацію… Але приїде! Побалакаємо… Ви, пане Майєр, поки що вільні. Врахуйте: я буваю дуже вдячним. Не лише на словах… Де вас розшукувати на випадок потреби?

— У групі Хейніша.

— Чи нема у вас на сьогодні якихось інших справ?

— Жодних.

— Маю надію, наша розмова до слушного часу залишиться між нами?

— Будьте певні!

— Можливо, я вам ще зателефоную.

— Чекатиму у себе невідлучно.

— До зустрічі.

Тепер кожна хвилина була на рахунку. Майєр збіг на перший поверх і звернувся до чергового:

— За дорученням пана зондерфюрера! Звідки я можу зателефонувати без перешкод? Терміново.

— Прошу до цієї кімнати, — негайно вирішив черговий. — Там ніхто не заважатиме.

За кілька секунд Віллі уже розмовляв:

— Кеслере? Це Майєр! Я дзвоню із штабу "Кюнсберг".

— Що ви там робите, Віллі?

— Це не суттєво! Я дзвоню вам, бо випадково дізнався про деякі неприємні новини. Вони стосуються вас.

— А що скоїлося? — У голосі Кеслера виразно вчувалося занепокоєння.

— Можу повідомити лише особисто.

— Це так серйозно, Віллі?

— Надзвичайно!

— Як же нам зустрітися? Ага! Усе добре: мене запрошує до себе пан Краллерт.

— Я це знаю! Тому й телефоную.

— Он воно що… Зачекайте мене у штабі.

— Не зможу.

— Чому?

— Я не хочу, щоб нас бачили удвох. Справа стосується виключно вас. Вам готують несподіванку. І якщо ви знатимете про неї наперед, неважко буде догадатись, хто вас попередив. А тоді наслідки можуть бути кепські і для мене.

— Що ви пропонуєте?

— Зустрітися на шляху. Без свідків.

— Згода! Ось тільки дочекаюся свого водія, він на кілька хвилин вийшов…

— Ніякого водія! — застеріг Майєр. — Ще раз підкреслюю: зустріч без свідків!

— Ви мене лякаєте, Віллі,— завагався Кеслер, що уникав будь-яких мандрів наодинці.— Не знаю, на що й наважитись… Невже це справді…

Але Майєр знав, як переконати недовірливого і обережного слідчого.

— Йдеться про вашу кар’єру, Кеслере! — притишив він голос.

— Та що, зрештою, сталося? — захвилювався Кеслер.

— Це не телефонна розмова!

— Добре! Іду.

— Ще раз попереджаю: без водія. Інакше я не гарантую…

— Гаразд… Сідаю за кермо сам!

— Я вас чекатиму на шляху. Пильнуйте! Він поклав трубку і вийшов з кімнати.

— Поговорили? — запитав черговий.

— Так, — відповів Майєр. — Усе гаразд! Дякую за послугу.

— Ет, дрібниці…

Майєр гнав мотоцикл на повну швидкість. Ще їдучи до штабу "Кюнсберг", він обрав зручне місце для цієї зустрічі — той шмат шляху, що губився у невеличкому, але досить густому гайку. Місце було зручне ще й тим, що там від шосе звертала грунтова дорога в напрямку

залізничної колії, вздовж якої теж було прокладено автомобільний шлях до Ставрополя. Необхідно забезпечити алібі…

Прибув на місце вчасно. Вийняв з-під сидіння протитанкову гранату і толові патрони. Зв’язав їх мотузкою і приєднав до запалу бікфордів шнур. Поклав на сидіння і прикрив кашкетом. Вийняв з кобури пістолет і переклав до кишені шинелі. Став край шляху, чекаючи на машину Кеслера.

Невдовзі вона з’явилася. Кеслер побачив Майєра і загальмував. Відчинив дверцята і стурбовано запитав:

— То що трапилось?

Це були його останні слова.

Хрупнула скроня від удару рукояті пістолета. Тіло Кеслера важко завалилося. Майєр миттю витяг з кишені його шкіряного плаща невеличку в’язанку ключів. Один був масивний, з хитромудрими зубцями. Від сейфа!

Підняв капот машини, поклав вибухівку під бачок з пальним і запалив бікфордів шнур. Злетів на мотоцикл і дав повний газ, звертаючи на путівець, що вів до залізниці. Крізь дерева ще встиг побачити, як потужний вибух розметав машину слідчого.

На контрольно-пропускному пункті польової жандармерії, що був при в’їзді до Ставрополя, його зупинили, перевірили документи. Жандарм акуратно зробив відповідний запис до журналу чергувань. Маршрут, яким він повертався від Краллерта, був зафіксований документально. Отже, їдучи до Ставрополя вздовж залізничної колії, він ніяк не міг зустрітися з уже покійним Кеслером… Що йому й було потрібно.

Вилучення з сейфа небезпечної для фрейлейн Бергер папки вже не становило труднощів. Спалив її у грубці без зайвих роздумів.

Діло зроблено: нема ні Кеслера, ані паперів! Ось тільки ключі… Викинути? Але їх шукатимуть. До того ж усі знали, що Кеслер ключі завжди тримав при собі. Якщо безслідно зникнуть, це викличе небажані роздуми… Як бути?

У цей час задзвонив телефон. Віллі підняв трубку.

— Слухаю.

— Пане Майєр? — Він упізнав жирний голос зондерфюрера.

— Так, це я, пане Краллерт.

— Чи не зустріли ви у дорозі Кеслера?

— Хіба він не у вас? На місці його нема.

— Ви не відповіли на запитання.

— Я не бачив пана Кеслера з самого ранку, — спокійно проказав Майєр. — На зворотному шляху нікого не зустрічав.

— Отже, і вас ніхто не бачив?

— Чому ж? Мене зупиняла польова жандармерія на КП. Це зафіксовано!

— Ви яким шляхом повертались?

— Вздовж залізничної колії — шлях гірший, але від стань менша.

— Чудово!

— Дозвольте запитати, пане зондерфюрер.

— Прошу.

— Чому вас раптом зацікавив мій маршрут?

— Кеслер загинув! — з притиском мовив Краллерт. — Обставини неясні…

— Тобто як? — схвильовано запитав Майєр.

— Вибух на шляху.

— На шляху?..

— Так, бандитська міна або небесний дарунок "швейної машинки"[16]…

— Негайно виїжджаю на місце події!

— Так, це не зайве… Там і зустрінемося. Передусім Віллі зайшов до обер-лейтенанта Рейніке.

Без стуку. Щоб підкреслити своє хвилювання.

— Збирайтеся, Франце! — гукнув ще з порога.

— Що трапилося, Віллі? На вас лиця нема!

— Кеслера вбито!

— Як? Адже він щойно…

— Їдьмо!

— Я зараз! — заметушився Рейніке. — Одна мить! — Він уже натягав шкірянку.

— Хто поведе мотоцикл, ви чи я?

— Байдуже…

— Тоді поведу я, — сказав Майєр. — Сподіваюсь, ви за ніч накатались.

— Це точно!

Біля місця події обабіч шляху стояли дві штабні машини зондеркоманди "Кюнсберг" і три мотоколяски з кулеметами. Солдати-мотоциклісти купчилися осторонь, палили цигарки. Офіцери трималися навколо пана Краллерта. Тільки військовий з позначками лікаря в петлицях порпався біля спотвореного вибухом трупа Кеслера.

Краллерт побачив новоприбулих і відокремився від гурту.

— Пане Майєр, — мовив він, — прошу вас на кілька слів.

— Одну хвилинку, пане зондерфюрер, — сказав Майєр, злізаючи з тряского мотоцикла, і — до Рейніке: — Обер-лейтенанте, складіть докладний звіт на ім’я оберштурмбанфюрера Хейніша. Офіцери зондеркоманди допоможуть.

— Слухаюсь! — вмить спалахнув ревний Франц.

— Я До ваших послуг, пане зондерфюрер!

— Давайте трохи відійдемо вбік від цього смороду, — запропонував Краллерт.

— Охоче, пане зондерфюрер.

Майєр розумів, що Краллерт хоче йому сказати щось таке, чого не хотів би, щоб чули інші… Він не помилився.

— Хочу з вами приватно порадитись, — одразу почав Краллерт. — Як на вашу думку, чи варто згадувати нашу ранкову зустріч? Адже покійник виїхав за моїм проханням. Спливуть і ваші свідчення проти нього. Зрозумійте мене вірно: у декого… гм… з нелояльних, скажемо так… можуть виникнути абсолютно безглузді припущення, а то й злісні інсинуації. А ви, пане Майєр, як я з приємністю переконався, людина з головою. Що скажете?

Майєр відповів з дипломатичною обережністю:

— У стародавніх римлян був непоганий на такі випадки принцип: про покійних згадувати добре або не казати нічого.

— Чудово! Розумні люди — ці стародавні греки, — похвально похитав головою Краллерт.

— Римляни…

— Байдуже хто — головне розумні: герою — похвала, нікчемі — мовчання. І нам зараз теж не варто нехтувати цим мудрим принципом…

— Цілком поділяю вашу думку, пане зондерфюрер! Тим більше, що справа втратила будь-який практичний сенс.

— Слушно!

— Пане зондерфюрер! — долинув до них схвильований голос. — Погляньте, що знайдено!

— Що там іще? — невдоволено озвався Краллерт.

— Золото! — почули вичерпне пояснення.

— Золото? — Краллерт враз прискорив кроки.

Це магічне слово потягло всіх до машини. Настав зручний момент, щоб зронити серед уламків ключі Ке-слера, і Майєр негайно ним скористався.

Але золото було не в машині. Свій скарб небіжчик носив на собі. Усі присутні, в тому числі й солдати, вже скупчилися навколо покійного, вдивляючись в безцінне намисто із давніх монет. Лікар розстебнув обгорілий мундир Кеслера, а у нього на шийному гайтані... "Ідіот!"— певно, не один подумав про недоумка-лікаря, який замість нишком поцупити цей скарб — на нього ж ніхто й не дивився! — зчинив галас: "Золото, золото!.." Тепер скарб не дістанеться нікому. Тільки й лишається, що кинути на нього останній погляд.

— Звідки ж це у нього? — з професійною жадібністю промимрив обізнаний на цінностях Краллерт.

— Здається, я знаю! — твердо мовив Майєр.

— Цікаво, — звів на нього очі Краллерт.

— Позавчора вночі у себе дома був убитий фольксдойче, перекладач місцевої газети. Він мав це намисто. Це його власність!

— Як же воно опинилося у Кеслера? Невже привласнив, не здав представникові рейхсбанку, як належить?

— Річ у тім, що під час обшуку на місці злочину намиста не було.

— Хто веде слідство?

— Уже — вів… Пан Кеслер узяв слідство на себе, хоч злочин мав чисто кримінальний характер — з метою вульгарного пограбування.

— Чому ж не втрутилася поліція?

— Пан Кеслер відкинув факт існування намиста і кваліфікував злочин як політичне вбивство, як чергову терористичну акцію місцевих бандитів.

— Пане Майєр, — поважно проказав Краллерт, — ваш коментар освітив усю справу. Висновки зробити неважко — вони на поверхні… Ви чули, панове? Погляньте на цього Кеслера, якого ми ще кілька хвилин тому так жаліли… Цей покидьок — злодюга і вбивця! Він ганебно заплямував офіцерський мундир! — Зондерфюрер вже забув про так гаряче схвалений ним староримський принцип. — Це ж до якого морального падіння треба дійти, щоб підняти руку на свого співвітчизника! І де? На фронті.

Краллерт передихнув, але ще не завершив своїх високопатріотичних сентенцій, які проголошував з явною насолодою:

— Цьому покидьку не пощастило — його спіткала смерть. Воістину, це небесна кара! Чи уявляєте ви, як вищала б і що брехала б ця свиня, якби потрапила на суд честі СС?

Офіційну версію щодо обставин загибелі слідчого Кеслера було виголошено. І досить авторитетно.

На зворотному шляху Рейніке, що гордовито віз детальний рапорт, осяяний "золотою" приключкою, сказав:

— Тепер я розумію, чому Кеслер ганяв мене до Новоазовська.

— Чому ж? — насторожився Майєр, що вкотре за день сів за кермо.

— Бо я одразу б про все догадався. — Істина ця після промови Краллерта була для Рейніке цілком очевидною. — Кому як, а Кеслерові були добре відомі мій лисячий нюх і бульдожа хватка. Зі мною не до жартів!

— Світла у тебе голова, Франце, — охоче підхопив цю несподівану розмову Майєр, бо вона давала йому змогу поставити останню крапку. — Тепер і я розумію, чому Кеслер не зареєстрував у мене привезені тобою документи, а потім спалив їх. Неприємна історійка…

— Як це так? — витріщився Рейніке. — Чому ж він спалив?

— А навіщо вони йому? Адже справу давно закрито. Усю веремію з Мюллером він підняв лише для того, щоб відвернути увагу від власного злочину. Тому й тебе відіслав…

— А й справді! — ще не дуже впевнено погодився обер-лейтенант. — Що ж тепер буде? Якщо оберштурмбанфюрер дізнається про папери…

— Від кого? Вони не зареєстровані, а це все одно, що ніяких паперів не було. Головне — не патякати зайве…

— Віллі, — прозрів Рейніке, — як друга, благаю…

— Не турбуйся — мовчатиму.

Розділ 11

ТАЄМНИЦЯ ЗАХОВАНА В СЕЙФІ

Із Берліна, міста одвіку чиновного, похмурого, графічно одноманітного, позначеного помпезним несмаком і навіть в своїх лицарсько-кайзерівських прикрасах трафаретного, оберштурмбанфюрер Хейніш повернувся теж немов закам’янілий.

Визначеність!

Ось те слово, що концентрувало в собі його розмаїті враження. І ще додаткові до нього слова: суворість, рішучість, непохитність. А це завжди відповідало його плакатним уявам про істинний арійський дух.

У Берліні до нього поставилися понад усякі сподівання.

Хейніш мав широкий доступ для загального ознайомлення до поки що секретних матеріалів. Поки що, бо незабаром вони будуть оголошені по радіо для всіх, подеколи — з подробицями. Проте, оскільки втілювати в живу практику нові настанови фюрера потрібно було вже зараз, не зволікаючи, не гаючи жодного дня (з огляду на безупинний наступ росіян), шеф СД, обергрупенфюрер Кальтенбруннер сам розпорядився, щоб прибулого ознайомили з максимумом матеріалів, що змальовували в перспективі нові орієнтири. Для розуміння. І чіткого усвідомлення нових завдань в обширах загальної політики "тисячолітнього рейху".

Ця виявлена довіра немовби піднесла Хейніша, прилучила до найвищої еліти, яка вирішує долі фронтів, народів, держав.

Кому дякувати за це? Насамперед собі. Його практичне гасло було коротке і недвозначне — "Кулі і шибениці!" Воно не зрадило його і було оцінено належним чином. Війна нищить м’якотілих навіть на тилових посадах… А його порядкування кулями і шибеницями спочатку

підвищило у званні, а тепер оздобило руку есесівським перснем, ознакою належності до еліти з еліт, другою за значенням після золотого партійного значка.

Найбільше враження на Хейніша справила стенограма наради, яка відбулася у ставці фюрера "Вольфшан-це" 10 січня 1943 року.

Гітлер виголосив тригодинну промову перед прибулими до нього румунськими союзниками. Разом з Антонеску і віце-прем’єром Румунії його слухали начальник румунського генерального штабу Штефля, Ріббентроп, Кейтель, Йодль, Цейтцлер — уся вища військова і цивільна ієрархія.

Ця нарада мала насамперед пропагандистський характер, але водночас вносила в загальну політичну стратегію нові мотиви. Точніше — поновлювалися старі, оті, що, мов непотрібний мотлох, були відкинуті з пропагандистського обігу геть з початком відвертої і неприхованої боротьби за світове панування. Є точна дата і точне джерело — виступ фюрера 1 вересня 1939 року.

І тепер — крутий поворот до старого, до оманливих гачків, які в тридцяті роки ловили державних мужів Європи. "Більшовицька загроза" — ось жупел, на який тоді нанизувалися їхні вчинки і який перекраював на картах кордони. Магічна формула, яка кидала під ноги солдатів вермахту чужі території, поневолювала країни без війни. "Великонімеччина — бастіон західної цивілізації у боротьбі з червоною навалою". Це визначення Хейніш пам’ятав із старих часів.

Щоправда, кінцева мета і тепер лишалася незмінною: світове панування нордичної раси. Проте внаслідок зміни воєнної ситуації, яка остаточно поховала розрахунки генштабу на блискавичну перемогу, фюрер вважав за доцільне знову підняти на щит примару "більшовицької загрози". "Третій рейх", що стер кордони багатьох країн, тепер величався під промовистою вивіскою — "Фортеця Європа".

Фортеця, яку слід надійно захищати. А відтак боротьба з червоною небезпекою — спільна справа всіх європейців. Не лише німців… І насамперед нехай замисляться над цим діячі з англо-американського тандема! Чи не сприяють вони, воюючи з "фортецею Європа", власній загибелі? Цей трюк колись давав чудовий ефект…

Щоб бути певним у своїх висновках, що їх незабаром доведеться викласти і розтовкмачити підлеглим, Хейніш старанно виписав із стенограми слова фюрера, з яких випливало усе інше:

"Якщо його, фюрера, запитають, як і коли може завершитися війна, він скаже, що це, певно, єдине запитання, на яке за всю історію не спромігся дати точної відповіді жоден державний діяч або полководець… У такому величезному конфлікті, як світова війна, необхідно лише виразно бачити мету, ясно усвідомлювати передумови її здійснення і піклуватися про досягнення цієї мети. Головне — духовна зібраність, тобто фанатична рішучість за будь-яких обставин не капітулювати".

Фюрер повідомив, що віднині рейх вступає в тотальну війну. Невдовзі про це всім оголосить рейхсміністр пропаганди…

Що таке тотальна війна?

Передусім використання всіх наявних людських ресурсів для потреб Східного фронту. У наказі "Про загальну участь чоловіків і жінок в завданнях оборони рейху" фюрер закликає до лав вермахту біля мільйона тилових працівників. Це десятки свіжих дивізій. Їх місця заступлять жінки, підлітки, чоловіки похилого віку. Але цього мало, оскільки планується збільшення воєнної продукції втричі. У нагоді стануть унтерменші…

Під вікнами кабінету, в які задумано дивився Хейніш, саме тяглася понура колона "мобілізованих до праці у рейху" підлітків і жінок,

оточена звідусіль собачо-вояцькою вартою. На залізниці їх усіх ковтнуть роззявлені пащі вагонів для перевезення худоби…

Ніби продовжуючи свої думки вголос, Хейніш повчально мовив до фрейлейн Бергер, яка сортувала йому пошту за ступенем терміновості:

— Цікаво, що найвитонченішу в історії людства цивілізацію створило рабство. З ліквідацією рабовласницької системи Європа поринула у морок духовного здичавіння. І тільки зараз ми, німці, відроджуємо моральні цінності античного світу. Ми спадкоємці тих арійців, що відвоювали собі життєвий простір у Стародавньої Еллади і лишили нам нетлінний скарб — культуру, на якій базується європейська цивілізація. Хіба не так?

Але він не чекав відповіді на це чисто риторичне запитання. Так само поважно вів далі:

— Чого ми вже зараз чекаємо від рабів конкретно? Відправка до рейху кількох мільйонів забезпечить вирішення проблеми задоволення потреб промисловості і сільського господарства. У майбутньому новий німецький народ матиме невичерпне джерело власних рабів. Вони коштуватимуть пфеніги. Східні недолюди тільки й здатні на те, щоб стати двоногим реманентом, найдешевшим, але прибутковим майном.

— Ви маєте на увазі росіян? — задумливо запитала Крістіна.

— Слов’янські народи — лише початок, джерело, яке швидко вичерпається.

— Чому?

— Територія до Уралу підлягає обезлюдненню. Росія як геополітичне поняття зникне з карти світу.

— Звідки ж візьмуться раби?

— О! Дивіться, фрейлейн, у перспективу. Уся Азія стане нашою гігантською резервацією! Враховуючи тваринну здатність азіатів інтенсивно розплоджуватись, ми матимемо воістину невичерпне джерело робочої сили. Дешевої, бо росіяни — ненажери, азіатові ж досить на день жменьки рису, який з успіхом замінять наші поживні, хімічні ерзаци. Азія поряд! Ми підійшли до неї впритул! Вона чекає німецького господаря за останнім природним бар’єром — гірським Кавказьким пасмом.

Просторікування Хейніша, його холодна відвертість, несподівана певність у досяжності стратегічної мети "Едельвейса", що, здавалося б, остаточно зів’яв на всіх оперативних картах, спантеличили Крістіну. Вона не розуміла оберштурмбанфюрера, який завжди вирізнявся тверезим розумом і реальними оцінками. Запаморочення не було йому властиве. І раптом… Адже німці задкували, і час було відкинути ілюзорні думки про "завоювання Індії на Кавказі". Про це свідчили невтішні для німців щоденні зведення з фронтів.

З першого дня Нового року Північна група військ Закавказького фронту перейшла в другий за останні місяці рішучий наступ.

Війська фон Клейста відкочувалися, залишаючи оборонні рубежі з назвами — Моздок, Малгобек, Нальчик, Прохолодне, Кисловодськ, П’ятигорськ, Мінеральні Води… Стрімкий розвиток подій руйнував сподівання втриматись і в Ставрополі, про що нагадувала поки що далека від міста, але вже чутна для вуха безугавна фронтова канонада.

Не краще для німців було й на півночі, де Червона Армія зупинила, а потім розгромила танкове угрупування Манштейна, яке йшло на деблокацію оточеної в Сталінграді армії Паулюса. Для будь-якого штабіста карта воєнних дій недвозначно промовляла: 1-й армії фон Клейста реально загрожує оточення в передгір’ях Кавказу. І цей

уявлений в штабних головах велетенський "котел" уже породив промовисте визначення: "Супер-Сталінград".

Звідки ж у Хейніша цей холодний спокій? На чому він базується? Чи він знає щось таке, про що тут ще не відає ніхто? Цілком можливо — він щойно прибув з Берліна, де події в Сталінграді і на Кавказі, безумовно, перебували в центрі уваги.

Це її непокоїло так, що вона, попри власне правило не цікавитися прямо нічим, що не стосувалося її службових обов’язків, наважилася запитати:

— Я не розумію вас, пане оберштурмбанфюрер. Хіба радіо невірно інформує про… як це… а, от пригадала — про скорочення лінії фронту?

— Влучне визначення — "скорочення"! — одразу пожвавішав Хейніш. Він був зовсім не проти того, щоб похизуватися перед гарною жінкою в ролі стратега, бодай кабінетного. — Я охоче поясню вам його тактичну суть Але спершу скажіть, що обумовило ваше запитання?

— Мені здалось, що ви кажете про наступ на Кавказі, а фронтові зведення…

— Ясно! — зупинив її Хейніш. — Ви знайшли невідповідність між моїми словами і фактами. Так?

— Вибачайте, але я дійсно так подумала…

— Нема чого вибачатися, — поблажливо мовив Хейніш. — Тут деякі штабні голови втратили здоровий глузд, то що казати про вашу хоч і гарненьку, але необізнану в стратегічних тонкощах голівку?

— Це правда, пане Хейніш…

— Знаю! І розумію вашу тривогу, яку одразу ж назву недоречною.

— Але чому, пане оберштурмбанфюрер?

— Зараз поясню. Врахуйте, фрейлейн, я міг би обмежитись простим нагадуванням, що на обох вершинах сивоглавого Ельбрусу майорять переможні прапори рейху, символи операції "Едельвейс".

— О! Як це поетично звучить.

— Суть не в поетичності, — відхилив комплімент Хейніш, хоч він був йому приємний. — Суть у слові "скорочення" і тих наслідках, які воно обумовлює. Але чи буде це для вас цікаво?

— Що ви, пане Хейніш! Вас слухати — для мене насолода. У вас дуже тонкий розум (не прийміть це за лестощі!), і я давно переконалася, що ваші судження незрівнянно глибші, ніж ті, що мені доводиться чути від інших…

— Ну, коли так, — задоволено хитнув головою Хейніш, — тоді прошу трохи уваги. Маємо три вихідні пункти. Перший: несподіваний наступ росіян, що перекреслив наші плани зимової кампанії. Другий: нам потрібен час на реорганізацію фронтів. Третій: цей необхідний час нам забезпечує армія Паулюса, що за наказом фюрера героїчно обороняється в оточеній "фортеці Сталінград". Розумієте? Поки існує в тилу росіян могутня армія Паулюса, вони не можуть свій тактичний успіх обернути в стратегічний. Небезпечно! — Хейніш підняв палець. — Якщо вони підуть у наступ, Паулюс може вдарити з тилу! Вам зрозуміла тепер жертовність солдатів Паулюса? Вони кладуть голови на олтар нашої остаточної перемоги. Як звелів наш фюрер!

— Хайль! — у запалі вигукнула Крістіна.

Це надихнуло Хейніша на більше:

— Хайль! А тепер повернемося до визначення "скорочення лінії фронту". Що воно дає? Збиває в один кулак всю 1-у армію. Ми відступаємо, планомірно руйнуючи залізничні колії. Не лишаємо цілим жодного моста. Це створює для ворога все більші труднощі: піхота йде вперед, тилові частини відстають. Виникають перебої в боєпостачанні, не вистачає харчування. Поступово ми змусимо російську піхоту, якщо вона й надалі наступатиме, лишитися без танків та артилерії. Ми маємо перевагу в повітрі. Що лишається у ворога? Тільки кіннота, що в сучасних умовах війни не має вирішального значення, — надто вразлива для новітньої зброї. Висновок: наступ росіян виснажиться сам собою.

Хейніш приязно нахилився до Крістіни. Він сам захопився картиною, яку змалював:

— Ми знову зберемо півмільйонну армію фон Клейста в броньований таран, який влітку проломить кавказький мур. Ми не йдемо з Кавказу. Ми збираємо сили на новому рубежі, що буде плацдармом для наступу. Там, на тому рубежі, — Хейніш змахнув рукою в напрямку кудись на захід, — уже почато спорудження могутньої, глибокоешелонованої позиції. Там ми нагостримо наш нищівний німецький меч. З більшовизмом на Кавказі буде покінчено назавжди!

— Ви мене по-батьківськи заспокоїли, — скромно мовила Крістіна. — Я щиро вдячна вам! Тепер мене не злякають ніякі базікання панікерів. Я знаю: перемога буде за нами.

А сама уся напружилася, уже подумки вкладаючи почуте в короткі, позбавлені емоцій рядки шифровки:

"Німці не мають наміру залишити передгір’я Кавказу. Щоб зупинити наступ, почали спорудження глибокоешелонованої оборонної позиції. Місцезнаходження її не знаю. Звідти планують розпочати влітку новий наступ на Кавказ".

Звісно, навіть у рідкісну хвилину невластивої йому відвертості Хейніш виклав далеко не все, про що дізнався в Берліні.

Він і натяком не прохопився, що в ніч на 29 грудня генштаб визначив їхню долю: групи армій "А" і "Дон" відвести далеко назад і об’єднати під командуванням генерал-фельдмаршала Манштейна. Вони реорганізовувалися в групу армій "Південь". Розіслана наступного ранку директива фюрера пояснювала задум: "Моїм прагненням наперед, як і раніше, лишається утримати 6-ту армію в її фортеці і створити передумови для визволення. Разом з тим необхідно уникнути нового "котла" в зв’язку з відступом союзних військ, або відходом наших слабких сил, чи в результаті створеної на окремих ділянках великої переваги противника. Окрім того, необхідно шляхом рухливого ведення бойових дій в окремих місцях вирвати у росіян ініціативу і знову забезпечити перевагу німецького керівництва".

У світлі цих завдань велика роль відводилась розвідці, і тому Хейніша не здивувало, коли обергрупенфюрер Кальтенбруннер повідомив про його нове призначення до центру підготовки і закиду агентів "Цепеліна" у глибокі тили Радянського Союзу, зокрема на Кавказ. Сюди він прибув лише для того, щоб залагодити необхідні справи і передати очолювану ним групу своєму наступнику. І ще у нього викликала задоволення думка, що до берлінського-підготовчого центру "Цепеліна" він з’явиться не з порожніми руками, а з добрим особистим багажем — досьє на чотирьох вишколених агентів, яких залишає в тилу росіян. Хто вони і що вони, під якими личинами діятимуть, явки і паролі знатиме лише він, і більше ніхто. Він ретельно готував їх разом з Кеслером, а слідчий, можна сказати, вчасно зник. Звістку про його загибель Хейніш зустрів з спокійною байдужістю: смерть Кеслера його цілком влаштовувала. І зараз, походжаючи у задумі по кабінету, він раз у раз втішно позирав на сейф, де зберігалася його віднині особиста власність — дані про кількох агентів.

Крістіна теж думала про сейф. Це не було випадковим збігом, що думки їх обох поверталися до таємниць, які ховав у собі броньований

ящик. Оберштурмбанфюрер знав, що там, а шарфюрер прагнула про це дізнатися. З прикрістю згадувала слова Віллі Майєра, що до сейфа їм не добратися. Для цього вони й справді не мали ніякої можливості.

Заважав не хто інший, як сам Хейніш, який зайняв під свої службово-побутові потреби трикімнатний номер готелю: робочий кабінет, вітальня, спальна кімната. Він не покидав це приміщення вдень і вночі. А якщо кудись і відлучався, то неодмінно брав із собою Крістіну Бергер — їй здавалося, що просто як декоративний елемент.

Як же виконати завдання Центру? Як допомогти знешкодити небезпечних шпигунів і диверсантів, поки вони в тилу Червоної Армії не накоїли лиха? Які завдання на них покладено? Вбивство воєначальників? Висадження мостів у важкопрохідних гірських ущелинах? Організація підпільних націоналістичних кубел і впровадження терору над мирним населенням? Невідомо. І за цю невідомість хтось платитиме життям, поки інші люди викриють цю зміїну нечисть. Прикро! Якби ж дізнатися бодай про особисті прикмети "привидів" Хейніша. На допиті б самі все виклали…

Таємниця "привидів" поряд. Від Крістіни її відділяє лише сталева стінка.

— Ви закінчили? — запитав оберштурмбанфюрер.

— Одну мить, пане Хейніш, — заклопотано відповіла Крістіна.

Хейніш поправив на пальці свою гордість — есесівський перстень, привезений з Берліна. Він ще не прижився на пальці, совався, і верхня бляшка з стилізованим павуком чомусь весь час хилилася ліворуч, ховаючись у проміжок між пальцями. А цей перстень, імітація сановної оздоби прадавніх племінних вождів германської раси, був свого роду нагородою і надавав його власникові певної службової ваги. Далеко не

кожен чин СС має на руці отаку суто нордичну оздобу! Проста річ, грубої ковки, а не міняється й на золото…

Він, уже за звичкою, що виробилася у нього після одержання есесівського персня, поглянув і на тонкі пальчики шарфюрера, мов виточені з підрожевленого перламутру. І раптом помітив — чому не раніше? — на пальчику лівої руки тонку обручку, що сяяла щирим золотом. На брунатному камені теж проглядався якийсь візерунок. Йому здалося, що цю обручку він уже колись бачив, навіть тримав у руках. Та цього не може бути — фрейлейн він знає лише якихось півроку і досі не бачив у неї ніяких жіночих оздоб взагалі. Чорна уніформа — ось її єдина оздоба, яку, до речі, він сам їй видав.

— О, фрейлейн! — люб’язно мовив він. — Я бачу, ви почали себе прикрашати! Це щось у вас нове…

— Про що ви, пане оберштурмбанфюрер? — здивовано звела брови Крістіна.

— У вас на руці перстень!

— То й що? — засмутилась Крістіна.

— Звідки він у вас? — Додав значуще: — Захоплені у ворога цінності належать рейхові…

— А, ви про це!.. Нічого такого, що підлягало б покаранню, пане Хейніш, — на її вустах майнув гіркий усміх.

— І все ж прошу відповісти. Вважайте це моєю примхою.

Крістіна відповіла тихо, соромливо:

— Це єдине, що мені лишилося у спадщину на згадку про Адольфа.

— Про якого? Адольфа Шеєра?

— Про нього.

— Поясніть, будь ласка. Я вас не зовсім розумію. Про яку спадщину ви кажете?

— Цю обручку Адольф одягнув мені за кілька хвилин перед тим, як сісти на літак… Сказав, що так робили його предки. Що він мав на увазі, не знаю. Думала, запитаю, коли повернеться. А він не повернувся… Ніби передчував, що то була наша остання, прощальна зустріч…

— Цікаво! — Хейніш помітно зосередився. — Дозволите глянути?

— Вам? Із задоволенням, пане оберштурмбанфюрер!

Крістіна легким порухом зняла перстень і простягла його Хейнішу. Він узяв обручку, задумливо зважив на долоні, підійшов до вікна, до сонячного світла, уважно оглянув з усіх боків і якось по-новому позирнув на фрейлейн Крістіну Бергер.

— Це не просто жіноча прикраса, — нарешті значимо проказав.

— А що?

— Не знаєте?

— Я ж вам щойно казала…

— Ах так, не встигли розпитати.

Він пильно глянув Крістіні в очі, де світилося жагуче запитання.

— Чи відоме вам значення… жесту Шеєра? — звівши брови, як на допиті, запитав Хейніш.

— Ви так питаєте… Я просто гублюся! — з тривогою обізвалась Крістіна.

— Це не просто перстень! — з грізним притиском вирік він.

— А що ж? — сполохалася розгублена фрейлейн.

І тоді Хейніш з умінням досвідченого майстра приголомшив її новиною:

— Це спадкова обручка Шеєрів! Збагнули? — Він приязно зареготав, вельми задоволений, що так вдало підготував ефектну кінцівку удаваною суворістю.

— Пане Хейніш, — зраділа й Крістіна, — ви щось знаєте про перстень?

— Ще б пак! — Він аж заяснів. — Бачите: сплячий лелека, що спирається на меч?

— Скільки разів дивилася, стільки й дивувалася: що цей малюнок означає?

— Сплячий лелека — родовий гербовий знак Шеєрів. Цю обручку, фрейлейн, чоловіки Шеєри споконвіку одягають на руку нареченої. Коли Адольф одягнув її на ваш пальчик, це означає — він узяв з вами шлюб! У наші часи — шляхетний вчинок. На жаль, мені було невідомо, що ваші стосунки набрали такого близького, родинного характеру. Проте хоч і з

запізненням, але я вітаю вас, фрейлейн, з чудовою партією! У вас був гідний чоловік, котрим ви завжди можете пишатися.

— У мене не було чоловіка, пане Хейніш, — тихо озвалась Крістіна, — ніякого…

— Що? Відмовляєтесь від Адольфа?

— Від коханого я не відмовляюсь, але в наш час подарована обручка — не доказ, не має юридичної ваги. З мене сміятимуться, якщо я хоч словом…

— А ви нікому й не кажіть! — із щирим співчуттям порадив Хейніш. — Однак запевняю вас, що особисто для мене ваша обручка — до речі, візьміть її — є доказом. Я близько товаришував з батьком Адольфа і знаю символічне значення цієї речі.

— Дякую за добре слово, пане Хейніш, — сказала, зронивши сльозу.

— Бачу, я вас мимоволі засмутив… Ви вільні. Йдіть до себе і заспокойтеся… А до мене, прошу, покличте Майєра.

Хейніш так розчулився од власної доброти, що з наказового тону перейшов на галантний.

Крістіна поволі пішла до дверей.

"Цікаво! — подумав Хейніш. — Війна і кохання, життя і смерть, ніжні почуття в пекельному вирі.’ Шкода дівчини. їй справді ніхто не повірить".

Він не мав і найменшої підозри, що це був тонко розрахований Крістінин хід — привернути на себе увагу і примусити замислитися про її долю…

Її вагітність — це друге, про що дізнається Хейніш, але вже не від неї… Як він сприйме цю звістку, як поведеться? Що вирішить?

Вона повинна попередити Майєра про свою розмову з Хейнішем. Другий хід — його. У слушну хвилину…

Здається, Хейніш не блазнював, поставився до неї уважно, співчутливо. Чи поведеться він так само й тоді, коли клопотатися її долею доведеться йому не на словах, а на ділі?

Проте слід рішуче йти до кінця!

Ставка в цій грі дуже висока — Берлін! І це була б її маленька особиста перемога у великій народній війні…

І ще: необхідно сьогодні ж надіслати до Центру шифровку про поки що таємничий оборонний рубіж німців і планування звідти нового наступу, хоч і не пощастило дізнатися про найголовніше — де на нашій многостраждальній землі має пролягти ота перепона.

Розділ 12

"БУДЬТЕ ОБЕРЕЖНІ!"

— З’явився за вашим наказом, пане оберштурмбанфюрер!

— Проходьте і сідайте, Віллі.

Хейніш допитливо глянув на Майєра і запитав:

— Вам доводилося працювати з магнітофоном?

— Ніколи, пане оберштурмбанфюрер! — бадьоро кинув Віллі, бо не відав, до чого веде шеф.

— Ну, це дрібниці, — заспокійливо мовив Хейніш, — навчитися — не штука. Магнітофон — порівняно простий і зручний в роботі прилад.

— Хіба необхідно, щоб я…

— Саме так, Віллі! Справа надто секретна, і тому я можу доручити запис деяких… гм!.. бесід далеко не кожному. Точніше, окрім вас — нікому!

— Дякую за довіру, пане оберштурмбанфюрер!

— Пусте! Краще я вам зараз дам перший урок, як користуватися магнітофоном. — Хейніш поляскав по металевому ящику, що стояв у нього на журнальному столику, зняв кришку. Увігнав штепсель в розетку. Засвітилася червона сигнальна лампочка. Майєр з цікавістю спостерігав. Він знався на магнітофонах і збрехав про всяк випадок. Щоправда, цей новенький магнітофон був незнайомої конструкції — техніка, особливо секретна, вдосконалюється швидко.

— Ви чували свій голос у записі?

— Не доводилося, пане оберштурмбанфюрер.

— Це те, що мені зараз треба. Кажіть, я записую…

— Що казати?

— На ваш вибір, що заманеться…

Справді, що сказати? Особливо враховуючи, що запис у Хейніша може лишитися...

Віллі виструнчився, клацнув закаблуками і, мов на екзамені, виголосив "фюрер-принцип", втілений у статуті та практичній діяльності всіх організацій СС:

— Нація, імперія, фюрер! Фюрер діє! Фюрер творить! Фюрер думає за всіх нас! Авторитет і влада фюрера безмежні. Ми обожнюємо фюрера!

— Хайль Гітлер! — ревнув і собі Хейніш і лише після цього натиснув на клавіш. — Зараз перемотаємо плівку. — Натис на інший клавіш. — Тепер послухаємо. Вмикаю!

Магнітофонні кола оберталися спочатку нечутно. Аж ось залунало: "Кажіть, я записую..." — "Що казати?" — "На ваш вибір, що заманеться..."

— Ну, що скажете? — запитав Хейніш, коли вони прослухали запис.

— Про що?

— Про запис!

— Чистий. Звук добрий.

— Я не про це, — не терпілося Хейнішу. — Я питаю про голоси? Ви їх упізнали?

— Ваш — упізнав, мій — як чужий. Аж не віриться.

— Отож-бо воно і є! — задоволено мовив Хейніш. — Уявляєте: ніхто не впізнає власного голосу. Чому?

— Хтозна…

— Пояснення просте: людина чує свій голос із себе. Вона не чує себе іззовні, тому й не впізнає власного голосу. Він здається іншим за тембром.

— Розумію. Але яке це має практичне значення?

— До цього ми й підходимо.

Хейніш вимкнув магнітофон, накрив футляром.

— Обергрупенфюрер Кальтенбруннер запропонував мені працювати в групі "Цепелін".

— Щиро вітаю вас з високим призначенням, пане оберштурмбанфюрер!

— Дякую! Я вважаю, що ми добре спрацювалися з вами, Віллі…

— О! Радий це чути.

— І тому не забув про вас. Ви їдете зі мною в Берлін!

— Не знаю, як і дякувати…

— З подяками — потім! — замахав рукою Хейніш. — Річ у тім, що на "Цепелін" ми з вами починаємо працювати вже зараз. Тому я не в усьому можу довіритись своїм, уже, по суті, колишнім, підлеглим.

— Починаю розуміти.

— У мене є кілька агентів, яких я лишаю для роботи в тилу ворога. Всі вони — з місцевих унтерменшів. Я маю намір провести з ними бесіди і записати розмову на плівку. Непомітно. Ваше завдання: обладнати магнітофон у себе в номері. Мікрофон замаскувати у мене.

— На коли?

— Бесіди відбудуться післязавтра, вночі. З кожним агентом розмовлятиму окремо. Запис — чудовий гачок!

— Хіба письмове зобов’язання менш надійне?

— Ви, Майєре, оперуєте категоріями європейської цивілізованої людини і тому подекуди забуваєте, що маємо справу з дикунами. На них запис справляє приголомшливе психологічне враження! Особливо сильно діє власний голос, що лунає ніби чужий. Додайте ще відповідний зміст… Зрозуміли?

— Так точно!

— Дійте!

Але Віллі Майєр не пішов, як належало, а якось непевно, що не схоже було на нього, мовив:

— Дозвольте звернутися, пане оберштурмбанфюрер!

— Щось не ясно?

— Я не з цього приводу. У зв’язку з від’їздом до Берліна…

— Кажіть!

— Мені здається, — сказав Майєр, і в його голосі раптом забриніла суворість, — було б негарно з мого боку покинути напризволяще дитину фронтового товариша.

— Про що ви? — здивувався Хейніш. — Що за дитина? Чия?

— Адольфа Шеєра.

— Що?!

— Хіба ви не помітили?

— Що?

— Фрейлейн Бергер вагітна.

Хейніш замислився:

— Розумію… Але чи певні ви?

— Я не певен — я знаю. Вона носить дитину Адольфа Шеєра, що загинув на бойовому посту.

— Вона не обмовилася мені про це ані словом. Навіть не натякнула.

— Соромиться.

— Дурненька!

— Дівоча цнотливість, знаєте… І шлюб не зареєстровано.

— До чого ви ведете, Віллі?

— Фрейлейн — сирота. Рідних у неї нема. Єдина надія — це мати Адольфа, Патріція Шеєр. Але чи прийме вона молоду матір з позашлюбною дитиною? Чим довести, що дитина Адольфа? Фамільна схожість виявляється згодом, і то не завжди. Адже дитина не обов’язково може бути схожа на батька, буває — на матір…

— Так, важкеньке питання! — крекнув Хейніш, але його хитруватий вигляд суперечив цьому твердженню. І він додав: — Здається, я знаю, як уладнати справу.

— Справді? — зрадів Майєр.

— Я слів на вітер не кидаю!

— О, пане оберштурмбанфюрер…

— Зайдіть до мене разом з нею.

— Слухаюсь!

За хвилину виструнчена шарфюрер Бергер відрапортувала:

— З’явилася на ваш виклик, пане оберштурмбанфюрер!

— На запросини, — люб’язно виправив її Хейніш, даючи зрозуміти, що розмова не матиме офіційного характеру. — Цього разу тема нашої розмови буде далекою від службових справ.

— Слухаю вас!

Хейніш запитав руба:

— Чому ви не повідомили мені, що готуєтесь стати матір’ю?

— Не думала, що вас це може цікавити.

Хейніш повчально підняв палець:

— У службі безпеки, фрейлейн, працюють люди, серед яких дружба вважається однією з головних позитивних рис. Більш того, на це є навіть відповідна графа в особистих анкетах. СД — одна велика, міцно збита сім’я, батько якої наш улюблений фюрер! Таким чином, ваша вагітність для нас, лицарів імперії, значною мірою теж є справою службовою, а не обмеженою колом ваших особистих, приватних турбот. Що ви скажете на це, Віллі? — звернувся він до Майєра, намагаючись розтягти службово-емоційний ефект.

— Цілком поділяю ваші мудрі міркування, пане оберштурмбанфюрер! Нема такої сфери громадського життя, до якої була б непричетна СД. Звісно, фрейлейн Бергер в силу обставин, які склалися в її житті, може цього й не знати.

— Ясна річ. Вона — фольксдойче. Наші принципи прості й зрозумілі. Між іншим, маємо наказ, що усім жінкам рейху треба бути матерями. Чи знаєте ви, фрейлейн, хто його підписав?

— Я про це вперше чую, — відповіла Крістіна щиру правду.

— Шеф СД, обергрупенфюрер Кальтенбруннер! Тепер ви зрозуміли, яку велику помилку зробили, приховавши від мене факт вашої вагітності? Вас якоюсь мірою виправдовує лише те, що ви досі не обізнані з деякими аспектами побутового життя рейху. А всі вони зводяться до одного: кожен живе для фюрера, для рейху, для остаточної перемоги. І в цьому розумінні народження дітей набуває стратегічного значення, тобто є часткою військової дисципліни на службі вищим інтересам нордичної раси.

Хейніш розцвітав у менторському запалі.

— Прийде час, і ми з допомогою наших високопатріотичних жінок перетворимо наш рейх в глобальний розплідник висопородних арійців! Уже зараз віддані фюрерові жінки забезпечують майбутню велич рейху добірними солдатами, не керуючись застарілими патріархальними уявленнями про шлюб і моральними догмами струхлявілого світу.

— Я не знала про це, — мало не пошепки мовила Крістіна.

Вона справді нічого подібного не чула. А між тим нацисти послідовно проводили політику шлюбно-сімейних стосунків, керуючись настановою фюрера про нагальну потребу "передусім перетворити шлюб із стану довготривалої расової ганьби в інститут високої святості, покликаної продовжувати образ і подобу божу".

Нічого не знала вона й про те, що в Німеччині уже існували свого роду злучні пункти, де відібрані з "породистих" есесівців жеребці, забезпечені висококалорійними спецпайками, опліднювали молодих жінок, яким ці примусові злучки були піднесені як "священний обов’язок перед рейхом". Шеф служби безпеки Кальтенбруннер, на наказ якого посилався Хейніш, чорним по білому накреслив: "Аби забезпечити німецькій нації панівне становище і водночас збільшити германське населення, необхідно зобов’язати всіх неодружених і пошлюблених німкень, у яких поки нема чотирьох дітей, народити до 35-ти років чотирьох дітей від чистокровних і здорових німців. Жодного значення не має та обставина, одружені ці чоловіки чи ні. Кожна сім’я з чотирма дітьми може віддати свого чоловіка для виконання цього завдання". А ось і теоретичне обгрунтування міністра землеробства Дарре: "Так само, як відродили ганноверського коня, добираючи породистих жеребців та кобил, ми шляхом добору відродимо чистий тип нордичного німця". І зголоднілі по жінках есесівські жеребчики, відбуваючи у відпустку до фатерлянду, одержували узаконений "привілей" на опліднення тилових кобил, яких лишень уподобають. Кобилам за кожен високопатріотичний статевий акт вручався за кошторисом одноразовий "подарунок фюрера" за стійкою таксою: буханець хліба, півкілограма конячої ковбаси,

окраєць маргарину, три пакуночки сахарину, пляшка вина. Решта — від щедрот самого жеребця…

І хоч усе це Крістіні Бергер було ще невідоме, вона вловила головне в повчальній балаканині пана обер-штурмбанфюрера: завдяки офіційному ставленню до дітонародження виконання її завдання набагато спрощується. Дальший перебіг розмови довів їй, що далекі товариші, ретельно готуючи передумови її перебазування до Берліна, не помилялися в можливості ускладнень і намагалися врахувати все до дрібниць. Мусить виїхати не просто до Німеччини, а закріпитися в Берліні, у матері Адольфа Шеєра.

І про це їй нагадав оберштурмбанфюрер Хейніш:

— Отже, не хвилюйтеся, фрейлейн, все буде гаразд. Питання лише в тому, де вам зупинитися, — адже у рейху, як і поза ним, рідних у вас нема.

— Нема, — згаслою луною озвалася Крістіна.

— Оберштурмфюрер Майєр пропонує відправити вас до родини батька вашої дитини.

— Конкретно — до фрау Патріції Шеєр, — втрутився Біллі.

— Це ж мене і хвилює! Я добре знаю Патрицію — свавільна жінка, що надто прямолінійно трактує деякі застарілі релігійні догми…

— Вона не прийме мене! — розпачливо мовила Крістіна.

— Примусимо! — рішуче мовив Майєр.

— Не так це просто, — остудив його запал Хейніш. — Ця пані досі не усвідомила, як нестерпно, коли німецьким дітям проповідують буцім їхні патріархи — брудні єврейські свині Авраам, Ісаак та Іаков. Вона не розуміє, що німецькими героями не можуть бути Мойсей, Давид і Соломон. А тим самим вона відкидає істинних героїв німецького духу — Зігфріда і Брунгільду, Армінія і Верцінгеторікса, Фрідріха Великого і Бісмарка.

Це було важливо для Крістіни: Патріція Шеєр вимальовувалась у цікавому освітленні.

— Гадаю, — гримів далі Хейніш, — після сказаного вже нікого не здивує, що вона висповідує біблійно-пацифістську догму "не убий". — І люто додав: — А їй же кілька разів намагалися втовкмачити, що отака уява про світ межує з нелояльним ставленням до расової науки, до історичних дороговказів фюрера! Жахлива жінка, пойнята зрадницькими настроями… Тільки й рятують її впливові зв’язки і те, що вона сидить, мов миша, вдома і за стіни свого варнякання не виносить. Ясно?

— Кепські справи! — замислено мовив Майєр.

— Ви знову поспішаєте з висновками, Віллі, — зупинив його Хейніш. — Вони були б кепські, якби фрейлейн не носила на пальчику обручку Шеєрів. І будьте певні, через цю річ пані Патріція переполохає пів-Берліна, щоб обернути фрейлейн Бергер на повноправну фрау Шеєр! Фрейлейн, чи зможете ви колись сказати, що працівники служби безпеки не приділили вам максимальної уваги?

Хейніш явно хизувався своєю зичливістю. Як і кожен кат, він полюбляв виставляти себе добряком. Чекає подяки… Ну, що ж!

— Ніколи, пане оберштурмбанфюрер! — гаряче запевнила Крістіна. — Я незмірно вдячна вам! Це щастя, що доля нагородила мене таким людяним шефом!

Хейніш похитував у такт головою з неприхованим задоволенням. Мовив повчально:

— У рейху, фрейлейн, немає сиріт. Кожен німець має батька — великого фюрера. І тому було б небажано і навіть прикро, якби на вас хоч найменшою мірою вплинули мерзенні пацифістські марення фрау Шеєр… Будьте обережні у поводженні з нею!

Розділ 13

"ПРИВИДИ" З’ЯВЛЯЮТЬСЯ УНОЧІ

Останніми днями оберштурмфюрер Віллі Майєр ранками та вечорами ходив із Крістіною прогулювати пса. Це нікого не дивувало. Посилений інтерес Майєра до чарівної фрейлейн був очевидним і природним.

Їм було зручно отак зустрічатися і розмовляти, не викликаючи підозр.

Погода теж сприяла їхньому усамітненню — вона різко погіршала. Температура впала на двадцять градусів нижче нуля, що траплялося рідко у цьому краю. Різкий, шквальний, крижаний вітер проганяв з вулиць всіх, окрім зіщулених патрулів.

Нав’язливо впадало в око безліч об’яв німецької комендатури, уже стемнілих або пожовклих, наклеєних на стовпах і стінах будинків. їх легко було впізнавати по завжди жирно і крупно видрукуваному РОЗСТРІЛ.

Ставрополь доживав свої останні дні "під німцем". Під натиском успішно наступаючих радянських військ ворог відступав. Деякі органи німецької влади і тилові військові підрозділи уже покинули місто, інші військові частини спішно готувались до від'їзду.

"Привиди" оберштурмбанфюрера Хейніша... Ті, що мов отруйні змії, принишкли в сейфі... Як до них дістатися, щоб потім, коли вони виповзуть на люди, впізнати і знешкодити? Практично — неможливо. Сейф був неприступний. Марков забезпечив Крістіну мініатюрним фотоапаратом "Мінокс" і надчутливою плівкою... Цієї ночі все мусить вирішитися. Іншої нагоди не буде...

Шансів на успіх було чимало. Стався щасливий для неї випадок. Але чи так? Хіба вона весь час не шукала найменшої можливості для виконання завдання?

А сприяв Крістіні, сам того не відаючи, власник складського приміщення, утвореного з номера 74-го, зондерфюрер доктор Конрад-Уго фон Готенхауз, радник з економічних питань адміністративно-територіального штабу "К" ("Кавказ").

Це сталося вчора.

Як завжди несподівано, він нагрянув з цілою пакувальною бригадою з полонених. Звісно, під есесівською охороною. За якихось дві години численні "сувеніри", "дарунки на згадку про..." і "вияви щирої вдячності" були дбайливо запаковані до контейнерних ящиків, залишалося їх тільки повантажити, що, безумовно, й буде зроблено, коли гер Готенхауз тікатиме: в ешелонах з награбованим, краденим і демонтованим, які він гнав до Німеччини, знайдеться місце і для його "дріб'язку"...

Над контейнерами цвірінькала єдина жива істота, що постійно мешкала в номері, канарка, яку за наказом гера Готенхауза регулярно

годував і напував старший адміністратор Горг Альвель, колишній Жора Алієв з базарним прізвиськом Шмот.

Проте, судячи з усього, гера доктора непокоїла чорна підозра, що тьмарила його райдужні перспективи: а чи не відвантажить його скарби хтось інший, скориставшися евакуаційною завірюхою? У цьому ганебному злодійському світі все можливе. І, щоб не сталася така прикрість, пан зондерфюрер власноручно вибив з дверей стандартний готельний замок і припасував новий, автоматичний. Запасний ключ, зубчастий, мов пилка, вручив Жорі Шмоту, щоб і надалі годував пташку.

— Якщо пропаде хоч цвях, — суворо попередив базарного колегу, — повішу на гаку замість люстри!

А гак був справді голий, бо люстру пан зондерфюрер теж благополучно впакував.

Назустріч ішов патруль.

Порівнявшись з Майєром і Крістіною, офіцер подивився на собаку і засміявся, щось сказав своїм солдатам і, не зупиняючись, пішов далі.

Почекавши, поки патруль не заверне за ріг вулиці, Майєр непомітно передав Крістіні маленький фотоапарат.

— "Мінокс". Плівкою заряджено.

— Дякую, Віллі.

Вона не призналася Майєрові. що вже має один. Навіщо? Другий не зашкодить — дублювати можна.

— Чи не буде затримки з ключем? — спитав Віллі.

Крістіна витягла з кишені і показала Майєрові. Він здивувався:

— І коли ви встигли?

Вона не відповіла. На хвильку задумалась, згадала, як це було. Скориставшись необачністю старшого адміністратора готелю, який залишив у дверях ключ під час свого перебування в номері Гогенхауза, Віллі Майєр відтиснув його на воску і повернув Крістіні.

Того ж дня, коли стемніло, вона повела прогулювати Віта. Прогулювати собаку — це для сторонніх очей, а насправді пішла на зустріч з підпільником Астаном Мірзою-Хатаговим, яка повинна відбутися позачергово, непередбачено і тому надто ризикована. Коли вийшла на вулицю, де жив Хатагов, побачила військового патруля — офіцера і двох солдатів. Що б це могло бути? До цього патрулів тут не було. Вона прогулювала собаку в іншому місці, не зводячи очей з патруля, — чекала, коли німці покинуть вулицю, але вони не збиралися це робити, повільно розмовляючи між собою, ходили з кінця в кінець вулиці. А час не ждав, примушував Крістіну діяти, бо зустріч повинна відбутися. Відкласти її — значить зірвати виконання завдання. Дочекавшись, коли патруль пішов у протилежний бік вулиці, підійшла до паркану, за яким був дім Хатагова. Відчинила хвіртку. Пропустила попереду себе собаку.

— Віт, у двір! — прошепотіла і відпустила поводок.

Собака обнюхував двір, а його хазяйка в цей час постукала у вікно.

Вийшов Хатагов.

— Що трапилось?

— Ти що, не бачиш? — Крістіна показала на Віта, який нишпорив по закутках двору. — За собакою зайшла! Зірвався з повідка! — сказала на

випадок можливого нагляду за нею, якщо прийдеться пояснювати, чому заходила до Хатагова.

Вона подала Хатагову маленький згорток і тихо мовила:

— Зліпок. Потрібен ключ…

— На коли?

— Операція завтра ввечері.

— Гаразд. У мене є слюсар, він зробить. Але вам сюди приходити не можна: вулиця зараз під наглядом патрулів. Когось шукають. Небезпечно.

— Де і у кого я візьму ключ?

Хатагов задумався.

— Скоріше. Патруль скоро повернеться, — квапила Крістіна.

— Чи зможете завтра в обід прийти на базар? — спитав Хатагов.

— Зможу. Буду прогулювати собаку.

— Тоді слухайте: на базарі, біля скоб’яного кіоска, буде торгувати рукавичками моя хазяйка, ви її знаєте. Підійдете до неї і поцікавитесь товаром. Вона вам покаже чоловіка, від якого одержите ключ. Здається, повертається патруль…

Крістіна шарпнула за поводок.

— Додому, Віт!

…Базар жив своїм життям. Торгували цивільні й військові. Тут були німецькі та румунські солдати й офіцери— продавали панчохи, дитячі ковдри, борошно… Крістіна, уникаючи зустрічі з поліцаями і гітлерівськими вояками, утримуючи на повідку Віта, пробилася на протилежний бік базару, де торгували шкіряними товарами. Підійшла до Хатагової.

— У вас є рукавички мого розміру?

— Треба пошукати, — Хатагова нагнулась до свого мішка. — Зараз він підійде, — пошепки мовила.

Крістіна почула за спиною чоловічий голос:

— Панночко, купіть мої рукавички.

Повернулась: перед нею стояв молодий хлопець у кубанці, зсунутій на потилицю, і тримав у руках добру дюжину рукавичок.

— Візьміть, будь ласка, оці — не пошкодуєте.

Крістіна одягла рукавичку на ліву руку і наштовхнулась пальцем на ключ.

— Ти чого це перехоплюєш покупця? — накинулась на хлопця Хатагова. — Бач, який знайшовся! Ану іди геть!

— Мовчати! — гримнула Крістіна і відійшла з хлопцем праворуч. — Я купую те, що мені подобається…

Прогулюючись пустельними, вітряними вулицями Ставрополя, Крістіна і Віллі востаннє узгоджували свої дії.

План Бергер був такий: після того, як Готенхауз вибив з дверей номера старий замок, він не зміг на його місце установити новий, бо там утворилася дірка, і він змушений був приладнати так званий "англійський" у другому місці дверей, а дірку було забито чорним диктом. Зроблено все це наспіх, ненадійно. Отже, дикт можна легко видавити з коридора.

Отвір був достатньо широкий, і Крістіна вирішила скористатися ним для того, щоб звідти, з номера, фотографувати "привидів" Хейніша, яких Віллі Майєр проводитиме до оберштурмбанфюрера по коридору, освітленому в достатній мірі для надчутливої плівки.

— Ще раз про порядок наших дій. — мовила Крістіна. — У зручний момент, коли в коридорі нікого не буде, ви видавлюєте фанерку і відмикаєте номер. Після того стукаєте до мене. Тричі по два коротких удари.

— Тричі по два коротких, — повторив Майєр.

— Я зачиняюся в номері. Агентів проводьте до Хейніша без поспіху, серединою коридора.

— Це зрозуміло…

— Скільки їх буде?

— Хейніш сказав — четверо.

— Ви їх знаєте в обличчя?

— Ні. Знаю тільки резидента.

— Хто він?

— Якийсь Шеварладзе, займає керівне становище в Північно-кавказькому легіоні[17]. Він очолюватиме групу цих агентів.

— Як же ви будете зустрічати їх, коли не знаєте в обличчя?

— При вході до готелю мені їх будуть передавати співробітники СД, з якими ці агенти мають зв’язок.

— Вони зустрінуться між собою?

— Ні. Виводити з готелю буду другим ходом. Агенти не повинні знати один одного. їх імена, псевдоніми, місця осідання відомі лише Хейнішу і резиденту.

— Отже, Хейніш розмовлятиме з агентами поодинці?

— Так. В присутності резидента — він повинен знати своїх підлеглих.

— Скільки це триватиме?

— Максимально — дві години.

— Це добре, — полегшено зітхнула Крістіна.

— Хвилюєтесь? — співчутливо запитав Віллі.

— Трохи…

— Не варто — я ж вас страхуватиму, — заспокійливо мовив він.

Крістіна вдячно всміхнулася. Звісно, страховка Майєра не зайва. Навіть необхідна. Тільки йому не відомо, що Марков з підпільниками подбали й про це.

Її страхуватиме однорукий натирач підлог, що двічі на тиждень натирав уночі паркет коридорів. Скільки разів вона бачила цього непримітного, мовчазного чоловіка і жодного разу не звертала особливої уваги. Як і всі мешканці готелю. І от, виявляється, він — товариш, друг, боєць таємного фронту, лінія якого пролягає й по готельних коридорах… Сказати Майєрові? Мабуть, треба. Бо ще прожене. Але без подробиць. Лише натякнути, і край.

— Сьогодні вночі натиратимуть підлогу, — сказала вона.

— Про це не турбуйтеся: скасуємо! — запевнив Віллі.

— Не треба! — коротко наказала Крістіна.

— Чому? — здивувався Майєр.

— Взагалі не чіпайте натирача підлог, — замість відповіді додала вона.

— Зрозуміло… Ну що ж, нехай собі порається…

— І ще, Віллі: нам необхідний запис розмов.

— Це неможливо! — заперечив Майєр.

— Що заважає?

— Ну, самі подумайте…

— Я подумала. Треба створити необхідність перепису плівки. Може ж вона, наприклад, порватися?..

— Трапляється…

— Чому ж не може трапитися у вас?

— Зрозумів. Попробую зробити. — І, щось згадавши, задоволено додав: — Як добре, що я сказав Хейнішеві, що не вмію поратися з магнітофоном. Він не нарікатиме на мене, якщо пошматую плівку. Сам примусить склеїти і переписати. Йому, зрештою, що потрібно? Аби якісний запис...

— А ви казали — неможливо, — з докором мовила Крістіна.

— Ще не звик...

— Швидше звикайте, Віллі! Ну, що ж, здається, погодили все.

— Так!

— Тоді повертаємось до готелю.

...Тихий стукіт у двері. Тричі по два коротких удари. Час. Крістіна навшпиньках рушила до дверей. Віт тривожно підняв голову.

— Лежати! — наказала вона і вийшла в коридор.

Була в нічному халатику і м’яких кімнатних шльопанцях. У рукавичках. У дальньому кінці коридора спиною до неї совав ногою по паркету однорукий натирач підлог. Більше нікого. Мить — і вона просковзнула до номера Готенхауза. Обережно натиснула на двері. Тихо клацнув "язичок" замка. Все! Двері знову замкнені.

У номері було темно. Витягнувши руки, щоб не зачепитися, добралася до вікна і розсунула важкі штори. Стало світліше. Принаймні вгадувались обриси предметів. Намацала стілець і присунула його до

дверей. Сіла. Глянула в отвір. Упевнилася, що фотографувати можна. Витягла з кишень "Мінокси". Лишилося одне — сидіти і чекати.

Аж ось — нарешті!

У коридорі з’явився Майер і зник на сходах. Однорукий навіть не озирнувся, так само ритмічно натирав підлогу. Крістіна була напоготові.

Од сходів з’явився незнайомець. За ним — Майєр. Крістіна аж прикусила губу з досади: перший "привид" ішов у кудлатій шапці, що затуляла йому навіть очі. Небагато дасть його фотокартка…

Майєр щось сказав незнайомцю. Той рвучко зняв шапку. Виявився геть голомозим. Важлива прикмета… Молодець, Віллі! Вчасно зорієнтувався… Клацнув фотоапарат. Клацнув другий. Майєр провів "привида" до Хейніша.

Однорукий не озирався. Натирав підлогу.

І знову сидіти і чекати. У темряві й тиші…

Вона не знала, скільки минуло часу, коли з’явився четвертий візитер. Сфотографувала і його. Все! Діло зроблено. Втоми не відчувала. Поставила на місце стілець. Глянула в коридор. Нікого. Тільки однорукий натирає підлогу. І коли вона вже взялася за ручку дверей, раптом побачила: прямо на неї йшов Жора Шмот. Він так несподівано з’явився і так швидко йшов, що однорукий не в силах був чимось допомогти. Що робити? Шмот вже витягав з кишені ключа. Вона сховала один фотоапарат під халат і кинулася до вікна. Трохи розгубилася. Залізні лещата лихих обставин нараз стиснули, мов капкан. Відчинила вікно, щоб вийти на покрівлю і перебути там, поки Шмот не покине номера. Спуститися униз, у двір, було неможливо, хоч близько й звисала пожежна драбина. Внизу стояла варта. І вулицями походжали патрулі…

З вікна війнуло холодом. Клацнув замок, і на порозі застиг Шмот.

— Ого! — гукнув він. — Я — до пташки, а тут ще одна!..

Він схопив Крістіну за руку.

— Що ви тут робите?

Крістіна намагалася відштовхнути Жору, але він легко викрутив їй руку за спину. Видер фотоапарат.

— Ах, так он воно що — шпигувала, стерво! І хто б міг подумати!.. Ну, тепер мене гер Хейніш озолотить!

— Шкура продажна! — вихопилося у Крістіни.

— Не у мене вона продажна, не в мене! — блазнював Жора. — Я ж твою шкуринку продам, не свою.... Мисливська здобич! Боже мій, оце повезло... Так мені за тебе Залізний хрест дадуть!

Він зовсім не звертав уваги на те, що діється у коридорі, тому й не помітив, як однорукий натирач підлоги поспішив до номера, де мешкав Майєр, і грюкнув у двері, як вискочив оберштурмфюрер і розстебнув кобуру...

Жора Шмот раптом відчув на шиї з потилиці такий залізний потиск пальців, що випустив руки Крістіни Бергер. Вона одразу ж зняла рукавички і сунула до кишені халатика.

Майєр повернув Шмота до себе і зацідив йому в зуби.

— Ти що собі дозволяєш, покидьку? Підняв руку на німкеню?

— Пане офіцер, — забелькотів по-німецькому заюшений Шмот, — вона шпигунка! Ось її шпигунський фотоапарат! Вона когось фотографувала! Хай розбереться пан Хейніш!

— Це правда? — насупився Майєр, звертаючись до Крістіни. Він гарячково шукав рятунку і не знаходив ніякого рішення.

— Який нахаба! — сплеснула руками Крістіна. — Я вийшла до туалету і раптом помітила, щось блиснуло в отворі дверей. Це він, цей покидьок, фотографував! Тепер зрозуміло, чому він терся біля гера Готенхауза і має ключ від його номера.

Жора Шмот отетерів. Аж щелепа у нього відвисла.

— Я — шпигун? — зойкнув він, прийшовши до тями. — А хто вікно відчинив? — Він скочив на підвіконня. — Це вона хотіла тікати через вікно, коли я відімкнув двері. А я йшов сюди подивитися на канарку, чи все гаразд... Тільки й того!

Це були останні в його нікчемному житті слова. Нараз Крістіна вихопила у Майєра пістолет і двічі пальнула в Шмота. Він схопився за горло і впав за вікно. Чути було, як важко гепнулося мертве тіло.

Крістіна вклала в руку Майєра пістолет і скоромовкою проказала:

— Ви стріляли, бо шпигун тікав!

І майнула до коридора. Там кинула до відра натирача підлоги другий "Мінокс" і зникла в своєму номері. Однорукий теж покидав у відро своє причандалля й подався геть.

Крістіна знову вибігла в коридор і загупотіла в двері номера, де жив Хейніш.

— Пане оберштурмбанфюрер! У сусідньому номері стрільба!.. Там хтось стріляв!..

— Скажіть Майєру, хай розбереться! — почула за дверима.

— Його у себе немає!

Майєр ще знаходився в номері Готенхауза. Один. Збентежений, з пістолетом в руці. З вулиці лунали вигуки і швидке тупотіння патруля. Він почув за спиною голос оберштурмбанфюрера:

— Що трапилось? Це ви, Майєре?

— Я, пане оберштурмбанфюрер!

— Ви стріляли?

— Так!

— У кого? — Хейніш глипнув на відчинене вікно.

— З цього номера старший адміністратор фотографував — у нього "Мінокс".

— Що? — аж заревів Хейніш. — Де цей нікчема?

— Я стріляв у нього, коли він намагався втекти через вікно.

Хейніш підійшов до вікна і вихилився у двір: там, окрім вартового, товпилися патрульні солдати і офіцер.

— Живий? — спитав оберштурмбанфюрер.

— Труп! — відповіли знизу.

— Фотоапарат є?

— Затиснутий у руці!..

— Добре. Несіть труп до мене! З фотоапаратом обережніше!

Хейніш мерзлякувато пересмикнув плечима і зачинив вікно. Мовив задумливо, не приховуючи професійного здивування:

— Ось вам, Майєре, зразок методів більшовицької розвідки. Його "легенда": базарна спекуляція, в’язниця, штрафний батальйон, добровільна здача в полон — усе це легко інсценізувати. Але цього мало! Він, щоб втертися до вас у довіру, виказав кількох більшовицьких і комсомольських функціонерів. Уявляєте, яка підступність? Але — розумна! — закінчив з повагою.

— Це дуже жорстоко, — озвався Майєр.

— Ще б пак! Але ж переконливо… А може… Гм! Схоже на те! Мабуть, під наші кулі потрапили люди, які нічим не завинили перед німецькою владою. Тепер зрозуміло, чому вони геть усі вперто заперечували звинувачення на допитах… Так!.. А ще покійний Кеслер казав, що в червоних для нього зашморг давно сплетено… От як у нашому ділі можна помилятися. Вам наказ, Віллі: негайно проявіть плівку.

— Слухаю!

— І, як належить, зніміть з фотоапарата відбитки пальців, хоч усе і так ясно. Для протоколу.

О восьмій годині ранку Віллі Майєр доповів Хейнішу, що на фотоапараті виявлені відбитки пальців рук старшого адміністратора і що він зумів сфотографувати всіх чотирьох агентів.

— Зумів! — зареготав Хейніш. — Але ж росіянам не передав! Операція залишається в силі, агентів ми залишаємо, як планували. Ваша заслуга, Віллі, ваша… В боргу не залишусь… Шкода тільки, що обірвалась ниточка… Розумієте, Віллі, він повинен був комусь передати фотоплівку. А, чорт з ним! — махнув рукою оберштурмбанфюрер. — Зараз не до цього… Нема коли цим займатися…

Наступного дня Віллі Майєр, повертаючись разом з Крістіною зі служби в готель, поклав їй у кишеню магнітофонну плівку і похмуро мовив — свого кепського настрою не приховував:

— Даремно ризикували, фрейлейн. Наша затія не вдалася. Тільки й того, що ви ледь не наклали головою.

— Чому ж не вдалася, Віллі? — лагідно відповіла Крістіна. — Є і фотоплівка.

— У Хейніша! — буркнув Майєр.

— Заспокойтеся, Віллі, я фотографувала двома фотоапаратами.

— О, ви завбачливі!

— Мабуть, такою народилася…

— У Берліні такі витівки будуть неможливі, — жорстко сказав Майєр.

— Я це знаю, — погодилася Крістіна і, щоб підняти настрій у Віллі, додала: — Але ж і нас буде п’ятеро!

— П’ятеро? — здивувався Віллі. — Це для мене новина. Хто ж вони?

— Хто? Є у нас, у росіян, такий вислів: ти та я, та ми з тобою… От і порахуймо: п’ятеро!

— Виходить, Майєрів аж три?

— Так точно, пане оберштурмфюрер!

— Ого! Ви підносите мене до рангу самого господа-бога: один у трьох лицях…

Їх чекали нові випробування і небезпеки, а вони жартували.

За день до від’їзду Крістіна отримала останню зашифровану радіограму, яка несподівано нагадала їй недалекі у часі І такі вже далекі в її житті студентські роки. Такі далекі, що видавалися нереальними. Чому? Мабуть, тому, що радіограма надто нагадувала екзаменаційний білет. Отой, що містить в собі найважчі запитання:

"15. І. 43, Студентці.

1. Де проходять тилові оборонні позиції німців на Кавказі?

2. Характер укріплень?

3. В німецькій документації з’явилася кодова назва "Блакитна лінія". Що криється за назвою?

Важливі будь-які подробиці.

Професор".

Розділ 14

ЧОМУ ВІН НЕ ЗАСТРЕЛИВСЯ?

30 січня з "фортеці Сталінград" фюрерові "тисячолітнього рейху" надійшла поздоровча телеграма в зв’язку з десятиріччям приходу нацистів до влади. "Над Сталінградом, — з вірнопідданою манірністю запевняв Паулюс, — ще майорить знамено зі свастикою". А насправді сам у цей час сидів з купою штабістів у холодному й вогкому підвалі Центрального універмагу, уже добре відаючи про близький кінець. За злою іронією долі його генерали Зейдліц, Пфефер, Шльомер, командири знищених дивізій Дебон, Лейзер, Даніельс з тупою байдужістю очікували того ж у міцних, товстостінних камерах вцілілої міської в’язниці. Сидять у тюрмі поки що добровільно, проте все це виглядає вкрай символічно. Самі засіли за грати. Німці здавна кохалися у символіці…

Сухе, тонкогубе обличчя Паулюса, якого геббельсівська пропаганда нарекла "народним генералом", нервово тіпалося. Це було йому неприємно і навіть якось принизливо, бо він не міг подолати це незугарне в очах підлеглих пересмикування лицевих м’язів, що спотворювало його і досі розважливе обличчя. Тому крізь стиснуті, як від болю, зуби наказав полковникові Адаму, першому своєму ад’ютантові, загасити біля себе світло.

Нараз у дверях стемнілого підвалу без попередньої доповіді, як воно взагалі-то належить, з’явилася дебела постать генерала Росске. Ніхто йому за це не зауважив: генерал очолював дивізію, Яка боронила центр міста, центром оборони якої був оцей підвал в універмазі.

— Дивізія більше не спроможна чинити опір, — похмуро повідомив Росске. — Радянські танки наближаються до універмагу. Настав кінець.

Він не пішов з підвалу. Сів і знесилено притулився спиною до сірої стіни. І нікому не спало на думку гнати генерала до його конаючих

серед руїн і снігових заметів вояків — на пекучий мороз, на колючий вітер, під шквал трасуючих куль. У цю ніч ніхто ніким і нічим не керував, ніхто ніким і нічим не цікавився, ніхто не чекав нікого і нічого. Окрім… Проте все було ясно без слів..

І все ж в ніч на 31 січня, під самісінький ранок, сталася несподіванка. До Паулюса, що, сидячи, куняв у затінку, поспіхом наблизився його начальник штабу генерал-лейтенант Шмідт і вручив термінову телеграму з "Вольфшанце".

У цю останню ніч Фрідріха Паулюса возведено в ранг фельдмаршала! Фюрер особисто вітає новоспеченого фельдмаршала "фортеці", яка нині уся розмістилася в магазинному підвалі.

Швидко. Катастрофічно швидко….

Адже лише в минулому грудні Паулюс з генерал-лейтенанта піднявся до звання генерал-полковника, і от маєш: коли він, власне, став генералом без армії, коли нічого іншого, як з покорою чекати полону, не лишається, йому вручають маршальський жезл.

За які заслуги? їх уже нема: вони назавжди перекреслені червоними стрілами наступу росіян.

Тоді за логікою спливає інше: з якою метою?

От на це запитання, здається, вірогідна відповідь є: фюрер кохається в "нордичній" історії, а з неї відомо, що німецький фельдмаршал ще ніколи не потрапляв у полон. Отже, маршальський жезл — це заряджений пістолет, який слід притулити до лоба і натиснути на гачок, завуальований натяк на те, щоб вчасно наклав на себе руки. Трупожеру з "Вольфшанце" потрібен мертвий німецький фельдмаршал!

— Це, мабуть, мусить означати наказ про самогубство, — з підкресленою зневагою мовив Паулюс. — Однак я не дам фюрерові отакої втіхи.

Був холодний, з рвучким вітром ранок. Фельдмаршал підняв хутряний комір шинелі і пішов до виходу — здаватися в полон, таким способом докорінно оновлюючи вояцьку історію Німеччини. П’ять армій фашистського блоку — дві німецькі, дві румунські, одна італійська — припинили існування. Тридцять дві дивізії і три корпуси знищено, в шістнадцяти вцілілих лишилося від половини до чверті особового складу…

…У "Вовчому лігві" лютувала чергова хвиля хворобливої "кризи довіри". Фюрер не міг вимовити ім’я Паулюса. Коли заходила про нього мова, фюрер з притиском сичав: "Він".

1 лютого Гітлер викликав до себе Цейтцлера. Ад’ютант фюрера майор Енгель сів за столик стенографісток. Нотувати "бесіду", сумбурну й розпачливу, почав о 12-й годині 17 хвилин, тобто тоді, коли рядовий мешканець рейху ще нічого не знав, бо німецьке радіо про катастрофу на Волзі мовчало, а слухати закордон давно було заборонено під страхом смертної кари.

Як і завжди, на початку мови Гітлер ще стримував себе, не шаленів, але це не надовго.

— Вони здалися там за всіма правилами. Можна було б вчинити інакше: згуртуватися, влаштувати кругову оборону, залишивши’ останні патрони для себе. Якщо уявити собі, що у певної жінки досить гордощів, щоб, зачувши кілька образливих слів, вийти, зачинитися у себе і негайно застрелитися[18], то я не відчуваю поваги до вояка, який боязливо сахається цього і піднімає руки вгору. Після цього я можу тільки сказати: для мене це має виправдання лише в одному випадку — як це

трапилося з генералом Жиро[19]: ми наступаємо, він виходить з машини, і його вмить хапають. Але тут…

Гітлер заклекотів і урвав мову, а Цейтцлер докинув обережно й заспокійливо:

— Я також не в змозі цього збагнути. Я досі сподіваюся, що, можливо, це не так, що він, можливо, лежить там тяжко поранений.

Гітлер — у крик:

— Це — так! Вони негайно будуть одвезені до Москви, і їх примусять віддати наказ, щоб північна частина "котла" також здалася в полон. Шмідт все підпише. Хто не має мужності стати на шлях, до якого, зрештою, приречена кожна людина, той не має також сили протидіяти цьому. Така людина потрапляє в душевний транс. У нас занадто розвинувся інтелект…

— Це абсолютно незбагненно, — зронив Цейтцлер.

— У німецькій імперії навіть мирного часу щороку доброчинно накладало на себе руки від вісімнадцяти до двадцяти тисяч самогубців. А тут — злякався смерті… Як же ця людина могла бачити, що його десятки тисяч солдатів вмирають, але мужньо бороняться до останнього, і після цього віддатися більшовикам?! Та це…

Гітлер аж захлинувся від люті — починався шал. Цейтцлер поспішив завуркотіти:

— Так, це щось зовсім неуявне…

— Підозра у мене ще раніше виникла. Коли він отримав від росіян ультиматум, то питав мене, що йому робити. Як він міг взагалі про отаке питати? Відтак у майбутньому, щоразу, коли якась фортеця буде

блокована і начальник гарнізону отримає вимогу про капітуляцію, він почне мене запитувати, що йому тепер робити?! А з якою невимушеністю зробив це Удет! Або Беккер: заплутався зі своїм озброєнням і... кулю в лоб. Як просто це зробити! Пістолет — це ж легка смерть! І щоб перелякатися, глянувши на нього? Ха! Краще податися на поховання живцем... А він саме тоді капітулював, коли достеменно знав, що його смерть спонукала б інших триматися в "котлі". Та нині, коли він подав такий ганебний приклад, не можна чекати, щоб солдати чинили опір.

Аж тут Цейтцлер теж заклекотів, можливо, удавано, демонструючи фюрерові своє обурення:

— Тут не може бути жодних виправдань! Він зобов’язаний був негайно застрелитись, як тільки відчув, що нерви відмовляють...

— Це зрозуміло! Коли відмовляють нерви, слід собі сказати: "Я нічого більшого не можу зробити" — і кулю в лоб. То й говорили б: людина мусила застрелитись, вона діяла за величним прикладом полководців минувшини, які кидалися на власний меч, якщо їх спіткала воєнна невдача. Навіть Вар[20], коли його переміг фюрер наших пращурів-херусків Арміній, наказав своєму рабові: тепер убий мене!..

— Я досі думаю, — замислено мовив Цейтцлер, — що вони так і вчинили, а росіяни зумисне запевняють, ніби всіх полонили.

Майор Енгель, який досі нотував мовчки, не стримався й похмуро втрутився до розмови, точно наслідуючи інтонації фюрера:

— Ет! Росіяни навіть не повідомили, що його взято в полон тяжко пораненим. Адже тоді вони могли б трохи згодом повідомити, що він вмер від ран... Ні, його взято в полон живим і неушкодженим.

— Трагедія вже сталася! — патетично вигукнув фюрер. — Вона мусить бути пересторогою. Цієї війни більш ніхто не одержить звання фельдмаршала. Віднині я вручатиму жезл лише після остаточної перемоги[21].

Цейтцлер скрушно зітхнув:

— Була така величезна певність в його гідній кончині, щоб дати йому за життя останню втіху…

— Звісно, всі були певні, що його загибель буде героїчною!

— Так, інакше — немислимо…

Гітлер остаточно зірвався на нестримний шал. Слова ринули уривчасті, ніби позбавлені глузду й подекуди логічного зв’язку:

— Якщо маленький чоловічок-хробачок, якого чавлять всі лиха, піднесе за такої ситуації руки вгору — здасться на милість переможця, я такого розумію! Але я мушу висловити: як героїчно!.. Це неможливо заперечувати!.. Звісно, і багато хто з німців!.. І що ми, з нашим дійсно таким духовно стійким офіцерським корпусом, з нашими високобоєздатними солдатами і нашою зброєю, що переважає російську, не здатні!.. Ми ж завжди переважали ворога!.. Тільки Москва і Сталінград… Тільки-но я сьогодні вночі почув про це, я негайно наказав уточнити, чи дійсно все це оголошено по всьому світу, чи мені тільки уві сні примарилося. Якби не встигли розбазікати по радіо, я б моментально щось… Найбільше мене казить, що через одного-єдиного слабосильного, безхребетного… перекреслено мужність величезної кількості вояків!.. Уявіть собі: він прибуває до Москви… Там він підпише все!.. Усе, що вимагатимуть… І ще шкрябатиме відозви… Самі переконаєтеся: тепер вони дійдуть до найглибшого морального падіння! Ясно одне: всяке зло неодмінно породжує інше!

Нарешті за весь час розмови Цейтцлер вперше заклопотано запитав по-службовому:

— Завтра робитимуть повідомлення про події в Сталінграді для нашої і зарубіжної преси. Чи не скасувати?

— Ні… Але я хочу ще повернутися до попередньої думки. Румунський генерал Ласкар загинув зі своїми людьми[22]. Я задоволений тим, що встиг нагородити його за життя Залізним хрестом з дубовим листям. Тож як могло скоїтися таке? Коли я сьогодні о пів на третю ночі дізнався про це — я рано ліг спати, я одразу викликав Путткамера і звелів йому… Весь штаб його у полоні! Відтепер червоні підуть навально…

— Я також так гадаю, — погодився Цейтцлер.

Гітлер витріщив на нього очі мов несамовитий і прошепотів:

— Він найближчим часом патякатиме по радіо, ось побачите. І Шмідт з Зейдліцом репетуватимуть перед мікрофоном. Росіяни зачинять їх у підвалі з пацюками, і за якихось дві доби їхні язики розв’яжуться…

Мешканців бетонованих бункерів "Вовчого лігва" лихоманило.

Новий наступ Червоної Армії під Сталінградом створив реальну загрозу повного оточення всього південного флангу гітлерівського вермахту, що діяв на Східному фронті,— від Дону до Кавказу та Чорноморського узбережжя і від приволзького степу до Азовського моря. На підступах до Головного Кавказького хребта безнадійно загрузла 1-а танкова армія на чолі з фон Клейстом. На узбережжі Чорного моря безсило тупцювала на місці 17-та польова армія Руоффа. І це не рахуючи румунських, угорських і словацьких дивізій, а також окремих корпусів (в тому числі спецкорпус "Ф"), частин, зондеркоманд і "національних легіонів"… У такому "котлі" зварилася б гарна юшка! І тому зловісна примара нової катастрофи породила нове лячне

визначення: "Супер-Сталінград". Воно увійшло в офіційну штабну термінологію і задокументовано. А генерал-полковникові фон Клейсту з того ляку було присвоєно звання генерал-фельдмаршала, про яке він не мріяв навіть в пору своїх найбільших успіхів. Панувала тверда певність, що прусський юнкер фон Клейст на випадок чого таки застрелиться! Про забезпечення його сім'ї фюрер подбав наперед — разом з маршальським жезлом він вручив йому 250 тисяч рейхсмарок. Дарунок на купівлю баронського маєтку…

То що ж виходить? Аби отримати маршальський жезл, слід потрапити в залізне кільце повального винищення або сторчголов тікати, гублячи людей і втрачаючи воєнну техніку? Отак переможне слово "Сталінград" почало породжувати битих дойче-фельдмаршалів. Парадоксально, але факт…

Розділ 15

ПОСИЛКА ВІД СТУДЕНТКИ

Краснодар — столиця кубанського краю, місто козачої слави. Генерал Роговцев знався з цим містом добре і здавна — ще з часів громадянської війни. Потім, у довоєнні часи, неодноразнавідувався до Краснодара в службових справах. Щоразу помічав зміни: нові будови, нові житла, санаторії, будинки відпочинку.

А зараз, коли разом з військами увійшов до нього, то спершу і не впізнав. Краснодар був зруйнований, скалічений, спалений, розстріляний… На кожному кроці — сліди кривавих злочинів.

Місто планомірно зруйнували винищувальні зондеркоманди. Дерева палили з вогнеметів. Будинки здіймали у повітря вибухівкою. В'язнів розстрілювали прямо в камерах. У кожному карцері знайшли по трупу — в них стріляли крізь вічко у дверях. Попелища, руїни, трупи… Підірвано будівлі геть усіх інститутів, технікумів, шкіл, бібліотек, лікарень,

будинків культури і відпочинку, кінотеатрів і клубів. Зруйнування були такі "тотальні", що центральні вулиці Красна і Пролетарська виявилися похованими під руїнами. Довелося танками таранити купи битої цегли, щоб прокласти придатні для проїзду шляхи. А на вцілілих деревах досі ввижалися повішені.

Майор Анзор Тамбуліді ледь спромігся знайти хатинку для розміщення служб генерала Роговцева. Але що в хаті з двох кімнат І кухні розмістиш? Довелося у присадибному садочку поставити палатки і спішно рити землянки, обладнуючи їх необхідним у розвідці лабораторним спорядженням.

Уцілілі городяни ще не встигли отямитись від страхіть шестимісячного кошмару фашистської окупації. По заміських ярах вони шукали загиблих родичів серед тисяч трупів. Оповідали про масові розстріли, про навмисні отруєння населення, про душогубки, про систематичні акції проти дітей, яких вбивали, починаючи з немовлят. І всі ці злочини називалися з офіційною буденністю — "обезлюднення життєвого простору".

Черговий зустрів Матвія Івановича рапортом:

— Товаришу генерал-майор, розміщення всіх служб завершено. Налагоджено зв’язок зі штабом фронту.

— Добре, — відповів Роговцев і пройшов у прочинені лейтенантом двері.

Тут, у кімнаті, обладнаній під кабінет, Роговцев утомлено скинув шинель, всівся на стілець і з полегшенням простягнув під столом натруджені за день ноги.

Однак спочити не випало й хвилини — у двері постукали:

— Прошу!

— Товаришу генерал-майор, — з порога доповів усе той же черговий лейтенант, — зі штабу фронту доставили до нас якогось старигана. Запевняє, що має важливі вісті. Каже, що вони адресовані вам особисто.

— Де він?

— Тут, за дверима.

— Передайте майорові Тамбуліді — хай розпитає.

— Слухаюсь!

Двері тихо, але щільно зачинилися.

…Старий був нічим не примітний, хіба що плетивом зморщок. У старому, заяложеному до лиску кожусі, з-під якого ще виглядав і ватяник, у волохатій папасі, насунутій на самі очі, у невизначеного кольору штанях і забрьоханих кирзових чоботях.

— Вам до кого? — запитав майор Тамбуліді, хоч йому це було відомо. Анзор любив "танцювати від печі".

— До генерала Роговцева, — повагом відповів старий.

— У якій справі?

— Секрет.

— Як вас звати?

— Я Астан Мірза-Хатагов.

— Генерал Роговцев доручив розібратися в вашій справі мені.

— А де він сам?

— Отут, за дверима.

— Отуди, за двері, — старий вказав заскорузлим пальцем, — мені й треба!

— Зрозумійте, громадянине Хатагов, генерал хоче знати, з чим ви прийшли.

— Я й скажу йому! А прийшов я із Ставрополя. З дорученням особисто до генерала Роговцева.

З того, як він це виголосив, відчувалося, що ці лаконічні речення лунали неодноразово.

— Далеченько йшли…

— Треба! — статечно пояснив старий.

"Із Ставрополя, — замислився Анзор. — До генерала. Значить — недарма. Але ж не скаже! Впертий…"

— Зачекайте, — сказав він, — я доповім генералові.

Він зник за дверима, щоб негайно з’явитися знову.

— Заходьте, шановний, заходьте! — У дверях з’явився генерал Роговцев. Він приязно всміхався до старого Астана.

Мірза-Хатагов гордовито поглянув на Анзора, мовляв: "Ну то що, юначе? Чи бачиш ти, з якою повагою мене зустрічає сам товариш бойовий генерал? Подивися, скільки орденів у нього? А у тебе що? Дві медальки!

— Роздягайтеся і сідайте, — запропонував Роговцев.

Мірза-Хатагов зняв кожуха, але повісити його поверх генералової шинелі не наважився. Поклав його на тапчан і сів поряд.

Він знову осудливо позирнув на майора Тамбуліді і з гідністю мовив:

— Товаришу генерал, мої слова тільки для вас, більше ні для кого. Так мені було наказано.

Матвій Іванович з веселою іскринкою в очах поглянув на розчервонілого майора.

— Майор — мій ад’ютант, довірений працівник. Наші секрети — спільні. Тому я й наказав спершу розібратися у вашій справі йому. Правда, він дещо запільний, з цим я згоден. Але хлопець добрий, справжній джигіт.

— Ну, коли так, — пом’якшав Астан, — то слухайте.

Старий почав здалеку:

— Важко було вас наздогнати. Шляхів нема — зруйновані. Мостів через ріки нема — підірвані. Залізниць нема — рейки зі шпалами, мов сходинки, задерті до неба… Доберуся до одного міста, а фронт уже пересунувся далі. От і дійшов аж до Краснодара. Тут вас наздогнав.

"Тут нас наздогнав, — помислив генерал Роговцев, — бо наступ загальмувався..."

— Дуже швидко наші наступали, — повагом провадив старий своєї. — Дуже швидко німці тікали. А я — що? Я машини не маю, я на своїх двох.

Анзор нетерпляче засовався на лаві.

— Але з дорученням від неї,— старий підняв угору палець, — я б і на край світу пішов.

— Хто ж вона? — у тон йому запитав Роговцев.

— Німецька дівчина.

— Як її звати? — запитав Роговцев, уже передбачаючи відповідь, хоч би якою неймовірною вона не видавалася йому в устах старого Астана.

— Фрейлейн Крістіна Бергер.

Генерал Роговцев, на відміну від майора Тамбуліді, що після слів Астана ледь не скочив на ноги, нічим не виказав свого хвилювання, зберігаючи зовнішній спокій.

— Що ви про неї знаєте? — запитав буденно. — Про цю німкеню Крістіну Бергер?

— Вона ходить в есесівській формі, слугує перекладачкою в СД, бо вивчила нашу мову, військове звання — шарфюрер. У неї — пес. Куди не піде — пес з нею. Хутро у собаки теж есесівське — чорне. З такою дівчиною будь-кому слід бути обережним. Коли що, псяюра вмить вчепиться в горлянку.

— Виходить, ця німкеня — наш ворог? — навмисне запитав генерал Роговцев.

— Та що ви! — обурено замахав на нього руками старий. — Ця фрейлейн — наша, радянська людина!

— Звідки знаєте?

— Я був зв’язаний з ставропольськими підпільниками, виконував важливе доручення — записував, що німці у нас накрали і куди пересилають вантаж. Це мені було неважко робити, бо німці на біржі праці призначили мене на роботу пакувальником.

— До чого тут німкеня? — своїми запитаннями Матвій Іванович намагався не давати старому відволікатися, бо той тяжів до розлогих "просторових" оповідок.

— Одного вечора вона прийшла до мене додому і назвала наш підпільний пароль — не знаю, звідки дізналася. Я спочатку було не дуже їй повірив — усяке ж трапляється… Але вона ні про що зайве мене не розпитувала, і це мене заспокоїло.

— Чого ж вона прийшла до вас?

— По допомогу.

— Яку?

— Попрохала, щоб я приніс рацію, яку вона буцім закопала далеко за містом. Хоч я і мав сумнів, але пішов… І що б ви думали товаришу генерал?

— Я слухаю вас уважно.

— Рація виявилася на місці! І закопана була давно.

— Що ж зробила з рацією фрейлейн?

— А нічого особливого — почала передавати нашим німецькі таємниці.

— Звідки знаєте?

— Як то — звідки?..

— Це вона вам сказала?

— Ані слівця! Але ж я не перший рік на світі живу. Голова у людини для чого? Думати!

— Слушно. Тепер скажіть, чому вона наказала шукати мене?

— А! Отож-бо й воно! Лихо сталося, таке лихо, що ніякої ради не даси.

— Та що ж сталося?

— Батареї від рації вичерпалися, і фрейлейн уже не могла передавати нашим німецькі секрети. А їх усе більшало і більшало!

— З ними ви й прийшли?

— Ясно — з ними!

— Що ж Крістіна Бергер передала з вами?

— А ось що, зараз побачите. — Астан ножем розпоров полу свого безрукавного ватяника і витягнув звідти плаский пакет з потемнілої замші, прошитої грубими разками тонкої шкіри. Типова робота горянина, коли він хоче щось зберегти надовго і надійно.

— Крістіна попередила, — суворо мовив він, — пакет не відкривати. У ньому два пакуночки в чорних обгортках: в маленькому — фотографічна плівка, в білому — дуже тонка стрічка, що й сама порветься… Обережно!

— Ще щось?

— Звичайно! — Тепер Астан потрошив другу половину свого ватяника. Вийняв блокнот у целофані, крізь який на шкірі обгортки було видко готичні літери.

— Про цей зошит, — повідомив Астан, — Крістіна сказала: він був загублений, а потім знову знайдений. Вона запевнила, що ви, товаришу генерал, знаєте, чий він.

— Цікаво, — мовив Роговцев, беручи пакет, і з перших літер зрозумів — щоденник Мюллера! Того ката, якого пристрелила Студентка, рятуючи Олексія Маркова! Про цей щоденник оповідав Калина.

— То знаєте чий? — стривожено запитав старий.

— Знаю.

— Це добре, — втішився Астан. — Бо є у мене ще одна річ, про яку я нічого пояснити не зможу. Ви вже мені вибачайте. Я прохав Крістіну: хоч би кілька слів написала, а вона — ех!.. Не послухалася.

Тепер Мірза-Хатагов потрошив ватяник з того борта, де пришиті гудзі. Нарешті витягнув згорнутий папір. Розгорнув його, простягнув Матвію Івановичу і, ніяково вибачаючись за відсутню Крістіну, мовив:

— Ось бачите, цифри і цифри… Хоч би два слівця! Невиховано якось… Але, товаришу генерал, дівчина вона хороша, вибачити їй все можна!

— Дорогий товаришу Мірза-Хатагов, усе гаразд. Навіть чудово! Ви зробили нам величезну послугу!

— Яку?.. — зніяковів старий. — Нічого особливого…

Генерал Роговцев викликав чергового.

— Товаришу лейтенант, заготуйте наказ на мій підпис про нагородження Астана Мірзи-Хатагова медаллю "Партизанові Вітчизняної війни". За виявлену мужність у боротьбі з німецькими окупантами.

— Слухаю!

— І от що… Подбайте про теплий одяг для товариша Хатагова. Не знайдеться цивільного, візьміть на складі військовий.

— Навіщо цивільний? — сказав старий. — Медаль личить військовій формі.

— Ходімо, діду, — мовив лейтенант. — Буде вам військова форма. З голочки!

Вони вийшли.

— Товаришу майор, негайно до фотолабораторії і у шифрувальний відділ. Наказ: робота термінова.

— Я вмить! — схопився на ноги Тамбуліді.

Генерал Роговцев залишився у кімнаті один. Присунув до себе грубенький блок-зошит в обкладинці з гаптованої штучної шкіри. На першій сторінці красувалося каліграфічне — "Щоденник лейтенанта Ф.Мюллера. ГФП. 1942 рік". За читанням незчувся, як минув час. Про це нагадав йому тільки майор Тамбуліді, коли він повернувся по виконанню завдання:

— Готово, товаришу генерал-майор!

— От що, Анзоре, — суворо мовив Роговцев, — візьміть цей огидний щоденник і завтра ж передайте до Надзвичайної комісії як викривальний документ злочинів, які чинили гітлерівці проти мирного населення.

— Слухаюсь!

— Тепер доповідайте.

— У шифровці викладено дані на чотирьох агентів Хейніша, прізвища, псевдоніми, прикмети, місця осідання в нашому тилу. На магнітофонній стрічці — розмови Хейніша з кожним окремо з викладом агентурних завдань. На фотоплівці — фото усіх чотирьох зрадників.

— Оце Студентка! Як їй все це вдалося зробити?

— Сміліва дівчина! — розбурхався Анзор. — Шкода, що я ніколи її не бачив.

— Я теж, — заспокоїв його генерал.

Студентка… Де вона зараз? Що з нею? Чи скоро знову озоветься? Вирушаючи до Берліна, вона не мала можливості взяти з собою рацію.

КІНЕЦЬ ДРУГОЇ КНИГИ

notes

Примітки

1

1942 року.

2

Блискавична війна (нім.).

3

Дід-Мороз (нім.).

4

Вовк (нім).

5

Наказ фюрера (нім.).

6

Оберкомандо дер вермахт (скорочено — ОКВ) — головне військове командування.

7

ГФП — таємна польова поліція. Провадила розвідувально-підривну діяльність проти Радянської Армії та партизанів.

8

Мата Харі — дійсне ім’я Маргарита Гертруда Целлє; голландка за походженням, вона виховувалась в Індії, де набула професійних навичок буддійських храмових танцівниць. В Європі її знали як талановиту виконавицю "східних танців" і надміру вродливу жінку. Військовим судом Парижа 1917 року засуджена до розстрілу як професійна німецька шпигунка.

9

Наказ набув чинності в листопаді 1942 р.

10

"Готенхауз" перекладається як "божий дім".

11

"Сірий вовк" та "Під чинарою" (тур).

12

"Золотим значком" нацистської партії нагороджувалися старі, ще "мюнхенської доби" гітлерівці, зрідка — діячі рейху з "особливими

заслугами", як, наприклад, лихозвісний "гарматний король", "гендляр смертю" Крупп. Значок надавав привілеїв, скажімо, позачергових аудієнцій у Гітлера.

13

Кухня, церква, діти (нім.).

14

Ватажок так званих штурмових загонів, що "прославився" дикою розпустою.

15

Ніка — ім’я старогрецької богині перемоги.

16

Так німці називали наш легкий бомбардувальник, біплан ПО-2.

17

Північно-кавказький легіон був сформований під Варшавою 1942 р. німецько-фашистськими органами з військовополонених — зрадників Батьківщини.

18

Натяк на одну з секретарок Герінга, яка в грудні 1942 р. з образи на брутального рейхсмаршала покінчила життя самогубством.

19

Під час воєнних дій у Франції генерал Жиро був призначений командуючим 9-ю французькою армією. Ідучи 19 травня 1940 р. до штабу армії, він несподівано потрапив у розташування німців і був одразу полонений.

20

Полководець Стародавнього Риму.

21

Гітлер не дотримав свого слова. Того ж дня він присвоїв фельдмаршальське звання генералам Бушу і барону фон Вейхсу.

22

Насправді генерал Ласкар потрапив разом із своїм корпусом у полон одним з перших, про "високу" нагороду Гітлера навіть нічого не знав.